Bijlage van Maandblad v. Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde, No, 11, tiende jaargang.

VIER EN TWINTIGSTE ACCOUNTANTSDAG GEORGANISEERD DOOR HET NEDERLANDSCH INSTITUUT VAN ACCOUNTANTS GEHOUDEN OP ZATERDAG 23 SEPTEMBER 1933 TE 's-GRAVENHAGE

VIER EN TWINTIGSTE ACCOUNTANTSDAG, GEORGANISEERD DOOR HET NEDERLANDSCH INSTITUUT VAN ACCOUNTANTS, GEHOUDEN OP ZATERDAG 23 SEPTEMBER 1933 TE 's-GRAVENHAGE

Voorzitter: De heer James Polak, Voorzitter van het Nederlandsch Instituut van Accountants.

De VOORZITTER opent te 10.30 v.m. de vergadering met de volgende rede:

Dames en heeren,

Namens het Bestuur van het Nederlandsch Instituut van Accountants heet ik U allen welkom op onzen 24sten Accountantsdag.

In het bizonder verheugt het mij dat H.H.E. de Ministers van Koloniën, van Buitenlandsche Zaken, van Defensie en van Economische Zaken, zich op dezen Accountantsdag hebben doen vertegenwoordigen. Hun vertegenwoordigers, de heeren J. van Ettinger, Mr. C. J. M. Schaepman, Kolonel H. Eggink en G. J. Teppema heet ik hierbij ook persoonlijk hartelijk welkom.

Bovendien is het ons een groote eer, dat het hoofd van deze gemeente, de Burgemeester van 's Gravenhage, hier tegenwoordig is.

Voorts zijn hier aanwezig:

eenige leden van de Algemeene Rekenkamer;

de Voorzitter en Vice-Voorzitter van de Kamer van Koophandel te 's Gravenhage;

eenige leden van de Regeeringscommissie voor de wettelijke regeling van het Accountantswezen;

Hoogleeraren der Nederlandsche Handels-Hoogeschool en van de R.K. Handels-Hoogeschool te Tilburg;

leden van het Hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij van Nijverheid en Handel;

verschillende vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, waarbij speciaal te vermelden het Indische bankwezen, dat begrijpelijkerwijze in deze vergadering zeer geïnteresseerd blijkt te zijn;

We are glad to see in our midst Mr. T. Herbert Hughes, president of „The Corporation of Accountants" at Glasgow, one of the corporations to whom we are so much in debt for the splendid reception on account of the London Congress on accounting.

Ook zijn tot ons genoegen vertegenwoordigers aanwezig van onze Nederlandsche zustervereenigingen: den Nederlandschen Bond van Accountants, de Nederlandsche Organisatie van Accountants en de Vereeniging van Academisch gevormde Accountants.

Verder een bizonder hartelijk welkom tot hen, die zich bereid hebben verklaard, de besprekingen op dezen Accountantsdag in te leiden, nl. den heer Ch. J. I. M. Welter en onzen collega, den heer L. Polak, en ten slotte tot alle aanwezige leden en assistenten onzer Vereeniging.

Dames en heeren,

Indien ik dan ouder gewoonte, alvorens tot opening van den Accountantsdag over te gaan, eenige oogenblikken stilsta bij de huidige positie van het accountantsvak, dan ligt het voor de hand eens na te gaan, welken invloed de tegenwoordige crisis heeft geoefend of nog zal oefenen op ons beroep.

Het is een feit, dat de belangstelling in de studie voor ons vak in de laatste jaren, niettegenstaande de slechte tijdsomstandigheden — of moet ik zeggen: tengevolge van de slechte tijdsomstandigheden? — niet alleen niet is verflauwd, doch integendeel een stijgende lijn vertoont.

Bij alle instellingen, welke zich met accountantsopleiding belasten en accountantsexamens afnemen, neemt het aantal studeerenden toe. Ik neem aan, dat dit ook dan het geval is, indien men hen uitschakelt, die zich slechts tijdelijk op deze studie werpen om te ontkomen aan den demoraliseerenden invloed der gedwongen werkloosheid.

De vraag is gerechtvaardigd, of al deze studenten in de toekomst in ons beroep een plaats zullen vinden.

Dat het N.I.v.A. voor het eerst sedert zijn oprichting aanleiding gevonden heeft, een register aan te leggen van leden der Vereeniging, die zich voor eventueele vacante posities beschikbaar stellen, is hierbij, ook al bevat dit register slechts weinige namen, toch zeker teekenend.

Toch meen ik, dat voor ontmoediging in dit verband geen reden is. Zeker gaat de crisis ook aan ons beroep niet ongemerkt voorbij. In de bedrijven, welke hun omzet met 50 % en meer hebben zien verminderen, is vanzelfsprekend ook de taak van den controleerenden en van den organiseerenden accountant minder omvangrijk geworden. Afgezien echter van het feit, dat ik nog steeds over voldoende optimisme beschik om aan te nemen, dat deze toestand zich te eeniger tijd moet wijzigen, valt toch zeker ook thans, — misschien juist thans — op te merken, dat de rol van den accountant in het bedrijfsleven relatief in beteekenis toeneemt, dat de noodzakelijkheid zoowel van behoorlijke contrôle als van bedrijfseconomische voorlichting in steeds breedere kringen wordt ingezien en dat nieuwe gebieden van werkzaamheid, zoowel in overheidsdienst als in het particuliere bedrijf, voor den accountant worden geopend.

Als voorbeeld zou ik kunnen wijzen op de in verschillende vormen zich over de geheele wereld openbarende neiging tot samenwerking der bedrijven van eenzelfden bedrijfstak. Al bestaat dienaangaande in Nederland geen dwang op de wijze, waarop wij dien in verschillende andere landen aantreffen, toch heeft in schier iedere branche overleg plaats, hetzij betreffende den omvang van productie of afzet, hetzij betreffende de regeling der prijzen, hetzij over nog verschillende andere gemeenschappelijke belangen.

Bij het plegen van dit overleg kan een juist inzicht in de bedrijfseconomische positie der bedrijven niet worden gemist; na het tot stand komen der overeenkomst is een onafhankelijk contrôleorgaan onontbeerlijk. Dat in beide gevallen de accountants de daartoe aangewezen functionarissen zijn, wordt welhaast in alle bedrijfstakken ingezien.

Als een ander verschijnsel, dat de beteekenis der accountantswerkzaamheden heeft doen toenemen, kan gewezen worden op den steeds zwaarder wordenden druk der directe belastingen. De

taak, welke den accountant in dit verband is toebedeeld, wordt echter vaak misverstaan. Zij kan in het welbegrepen belang, zoowel van den cliënt als van de gemeenschap, van zeer groote beteekenis zijn, indien de accountant er voor waakt, dat slechts juiste en betrouwbare gegevens aan den fiscus worden overgelegd en dat de aanslagen op grond daarvan worden vastgesteld. Als een, voorloopig nog niet te verwezenlijken, ideaal zie ik een toestand, waarin door een accountant gecertificeerde cijfers steeds zonder onderzoek door den fiscus zouden worden aanvaard.

De behandeling van tusschen de belastingplichtigen en den fiscus rijzende fiscaal-juridische geschillen, c.q. de verdediging van het daarbij gekozen standpunt, staat hier geheel naast. Deze werkzaamheden hebben zich in de afgeloopen jaren ontwikkeld tot het zeer speciale beroep van belastingconsulent. Met groote belangstelling heeft ons Bestuur kennis genomen van plannen om tot organisatie van dit laatstgenoemde beroep te komen. In verband met het feit, dat de belastingconsulenten zich — zij het van een principieel verschillend standpunt — gedeeltelijk op hetzelfde terrein bewegen als accountants, hebben wij ons gaarne tot samenwerking met het betrokken curatorium bereid verklaard.

Het dit jaar te London gehouden internationale congres heeft duidelijk getoond, welke belangstelling ons beroep in alle landen der wereld ondervindt.

Nederland heeft met een groot aantal leden, één der grootste buitenlandsche delegaties, aan dit Congres deelgenomen. Niet alleen was dit gemotiveerd door de positie, welke de Nederlandsche accountancy — het zij met gepaste bescheidenheid gezegd — in de internationale vakwereld en in het internationale bedrijfsleven inneemt; het is m.i. ook een bij uitstek Nederlandsche roeping om, waar mogelijk, internationale samenwerking te bevorderen. Op het Congres is dan ook van Nederlandsche zijde de wensch uitgesproken, dat toekomstige congressen nog meer dan dit laatste internationaal zouden worden georganiseerd.

Wij hebben reden te vertrouwen, dat op het volgende internationale congres, dat in 1936 te Rome zal plaats vinden, met dezen wensch rekening zal worden gehouden.

Bij de besprekingen op het congres zijn twee punten sterk naar voren gekomen.

In de eerste plaats het besef van de groote verantwoordelijkheid van den accountant, die niet beperkt is tot de verantwoordelijkheid tegenover zijn opdrachtgever en verder moet gaan dan wettelijke voorschriften en rechterlijke uitspraken kunnen aangeven. Voor de Nederlanders, die sedert lang staan op het standpunt der publieke verantwoordelijkheid en zoo gelukkig zijn, het nog zonder rechterlijke uitspraken op dit gebied te stellen, was deze, van Engelsche zijde geuite meening een aangenaam geluid.

In de tweede plaats werd van verschillende zijden nadruk gelegd op den grooten steun, dien accountants, mits voldoende economisch onderlegd, hunnen cliënten kunnen bewijzen bij de uitoefening van hun bedrijf. Ook hierin zien wij de erkenning eener reeds sedert jaren hier te lande verdedigde stelling.

In een hoofdartikel, dat het Engelsche orgaan „The Accountant" aan het Congres wijdde, lees ik:

„In one other respect this is a unique occasion, it being
„the first time that eight leading accountancy organisation
„in England, Scotland and Ireland have united to carry ou
„the duty and privileges of hosts."

En even verder:

„The outside public is little interested in internal des
„cension, but is deeply impressed with the spectacle of co
„operation such as is provided by the present congress."

Ook dit kan van toepassing zijn op ons beroep in Nederland Reeds het in 1926 te Amsterdam gehouden congres werd door on Instituut georganiseerd in samenwerking met de overige vooraan staande accountantsvereenigingen. Sindsdien vindt betreffend verschillende voor ons beroep belangrijke vraagstukken overle en samenwerking met onze zustervereenigingen plaats. Ook hier voor geldt m.i., dat het beroepsbelang slechts gediend kan worde door de samenwerking van alle serieuse accountants.

Met een opwekking aan alle hier aanwezige collega's, mede t werken tot den verderen opbouw van ons schoone beroep verklaa ik den 24sten Accountantsdag voor geopend.

(Applaus).

Dames en heeren,

Het Bestuur van het N.I.v.A. heeft reeds meer dan eens over wogen, dat de nauwe band, die tusschen Nederland en Ned.-Indi bestaat, zeker wettigt onder de onderwerpen, welke op de mor genzitting onzer Accountantsdagen worden behandeld, ook ee plaats in te ruimen aan onze koloniale economie. De moeilijkhei was echter, een spreker te vinden, die in staat zou zijn, een derge lijk onderwerp te behandelen, in de eerste plaats met de daarvoo vereischte Indische deskundigheid, doch anderzijds ook zoodanig dat ook zij, welke niet speciaal met deze onderwerpen op d hoogte zijn, het betoog met voldoende belangstelling zouden kun nen volgen. Wij meenen thans een dergelijken inleider in den hee Welter te hebben gevonden. Het heeft ons zeer verheugd, dat d heer Welter zich bereid heeft verklaard, een inleiding voor ons t houden en na lezing van de toegezonden schriftelijke inleiding zul U het met mij eens zijn, dat deze geheel voldoet aan de zooveel gestelde eischen. Ik moet er mijn spijt over betuigen, dat dez buiten onze schuld later is verzonden dan wij wenschten. Te slotte heeft de post ons nog gedupeerd doordat zij 24 uur noodi had om de inleiding van Amsterdam naar Den Haag en Rotterdam te bezorgen. Ik hoop echter, dat zij nu in Uw bezit is en dat U haar althans nog vluchtig zult hebben kunnen inzien.

Ik neem aan, dat het niet noodig is, U den heer Welter, die i ons land voldoende bekend is, voor te stellen en ik geef hem than gaarne het woord om zijn schriftelijke inleiding nog nader monde ling toe te lichten.

(Applaus).

De heer Ch. I. J. M. Welter geeft thans een overzicht van zij referaat, hetwelk hier in extenso volgt.

DE ECONOMISCHE VERHOUDING TUSSCHEN NEDERLAND EN NEDERLANDSCH-INDIE.

INLEIDING van den Heer CH. J. I. M. WELTER

STELLINGEN.

. Handhaving van de tot dusver in Indië gevolgde tariefpolitiek, welke geen onderscheid maakt tusschen goederen van Nederlandsche en andere herkomst, is om economische en politieke redenen in het belang van Nederland en van Nederlandsch-Indië beide.

. De bevordering van de economische betrekkingen tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië moet worden beschouwd op den achtergrond van de industrialiseering van het Oosten en de daarvan het gevolg zijnde verplaatsing van den handel van het Westen naar het Oosten.

. De industrieele en commercieele ontwikkeling van het Oosten dwingt Nederland tot veel grooter en veel intenser activiteit op commercieel en industrieel gebied dan tot dusver werd betracht.

. Nederland behoort tijdig deel te nemen aan het industrialiseeringsproces van het Oosten; Nederlandsch-Indië biedt daarvoor in verschillende opzichten gunstige voorwaarden.

. Een centraal instituut voor research-werk op het gebied van handel en industrie in het Oosten kan in hooge mate bevorderlijk zijn aan uitbreiding van de economische betrekkingen tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië.

Tot vóór zeer enkele jaren was de economische samenwerking ısschen Nederland en Indië een dier vele vraagstukken, waarover ıen wel eens waardeerend sprak en waarover wel eens een tijdchriftartikel verscheen, dat echter aanstonds weer werd vergeten, mdat het geen daadwerkelijke belangstelling wekte.

Die belangstelling dateert pas van zeer recenten datum, die rijwel samenvalt met de inwerking van de wereldcrisis.

En dit is begrijpelijk, als men in aanmerking neemt, dat de conomische ontwikkeling van Nederland en die van Indië zich in e laatste decenniën langs divergeerende lijnen hebben bewogen.

Indië produceert voor de wereldmarkt in hoofdzaak agrarische roducten en aan delfstoffen petroleum en tin, eveneens bestemd oor de wereldmarkt. In 1929 produceerde het 30 % van de ereldrubberproductie, 10 % van de suiker, 6 % van de koffie, 7 % van de thee, 94 % van de kina, 30 % van de klapperproducten, 22% van de agaveproducten, 75% van de kapok en 69% van de peper, welke de wereld behoefde.

Als consumptiegebied is Nederland van betrekkelijk ondergeschikte beteekenis; voor zijn export is Indië noodzakelijkerwijs internationaal georienteerd. Ik ben geneigd hieraan de conclusie te verbinden, dat het voor zijn import in beginsel evenzeer internationaal georienteerd moet zijn.

De cijfers geven aan, dat Indië zich, wat zijn invoer betreft, meer en meer op Azië oriënteert. Sedert 1928 is het procentueele aandeel van Azië bij den invoer bij voortduring gestegen en in 1931 beliep het meer dan de helft van het geheel. Europa daarentegen beweegt zich in procenten uitgedrukt sedert 1928 in dalende ijn. Neemt men het topjaar 1929 als basis, dan blijkt het totaal van het volume in 1931 met ongeveer $^1/_3$ te zijn gedaald, doch terwijl de achteruitgang van Europa ongeveer 50 % bedroeg, daalde het aandeel van Azië met niet meer dan ongeveer 25 %. Opmerkelijk is daarbij, dat het volume van den Japanschen invoer sedert 1929, niettegenstaande de sterke daling van den geheelen invoer, ongeveer op dezelfde hoogte bleef. Japan leverde in 1931, naar het volume gemeten, ongeveer evenveel als Nederland en Groot-Brittannië bij elkaar genomen. De jongste cijfers welke beschikbaar zijn en betrekking hebben op een vergelijking van het eerste halfjaar 1932 met het eerste halfjaar 1933 wijzen op een verscherping van deze verhoudingen, ten nadeele dus van Europa.

In tegenstelling tot Indië zijn de agrarische producten van Nederland geen wereldmarktproducten, hun markt is gelegen in de aangrenzende landen. Als *industrie*land is Nederland uiteraard *meer* internationaal georiënteerd dan voor zijn *agrarische* producten, maar zijn ligging brengt mede dat zijn natuurlijk afzetgebied ligt in de aangrenzende landen. Van onzen uitvoer ging in 1932 naar België, Engeland, Frankrijk en Duitschland tezamen 74 % van de geëxporteerde hoeveelheid en 64 % van de geëxporteerde waarde. Van den import kwam wat betreft de hoeveelheid 66 % en wat betreft de waarde 55 % uit de vier genoemde landen.

Ik zie geen noodzakelijke gemeenschap van belangen, een gemeenschap dus die uit de natuur der dingen voortvloeit, tusschen Nederland en Indië op het gebied van handel en industrie. Er zijn — gelukkig — relaties, ontstaan uit het feit dat wij sinds eeuwen de politieke macht in Indië uitoefenen en daar groote kapitalen hebben geïnvesteerd, maar er is geen *natuurlijke* affiniteit op dit gebied, er is ook geen congruentie van structuur van het economisch leven van de beide deelen van het Koninkrijk, zelfs geen parallellisme. De gemeenschap van belangen kan worden bevorderd, gestimuleerd, zij is niet uit zich zelve aanwezig, bestaat niet van nature.

De feiten zijn daarmede in overeenstemming. Nederland en Indië leidden, tot het intreden van de wereldcrisis, steeds meer een afzonderlijk economisch bestaan en het economisch en financieel steeds machtiger en welvarender wordend Indië volgde hoe langer hoe meer eigen wegen.

In 1880 was de totale invoer in Indië 145 millioen, in 1900, 176 millioen, in 1920, 1116 millioen, in 1930, 855 millioen, in 1931, 572 millioen, in 1932, 369 millioen. Het aandeel van Nederland daarin bedroeg in ronde cijfers resp. 36, 34, 24, 17, 15 en 13 %.

Ten aanzien van het deel, dat Indië in beslag neemt van den *Nederlandschen* uitvoer zijn de cijfers nog sprekender. Ik moge er hier enkele noemen uit de laatste jaren.

1920	14 %
1921	13.9 %
1922	10.4 %
1923	8.5 %
1926	7.7 %
1928	8.8 %
1929	8.7 %
1930	7.9 %
1931	6.9 %
1932	5.3 %

Niet zonder reden spreekt dus de Handelsvereeniging te Batavia in haar verslag over 1931 over de mogelijkheid van het geheel wegvallen van den handel van Nederland op Indië.

Dit al jaren in gang zijnde divergentie-proces begint intusschen in den laatsten tijd bijzondere aandacht te trekken.

Dit ligt ook wel voor de hand. Nederland, dat voor zijn industrieele producten geleidelijk aan andere, dichterbij gelegen, gemakkelijker markten gevonden had, die het nu langzamerhand de een na den ander voor zich ziet verloren gaan, begint zich te realiseeren dat het in zijn Aziatische gebieden wellicht een belangrijke compensatie zou kunnen vinden voor de elders verloren markten en het is uit een nationaal oogpunt beschouwd, niet anders dan een geluk bij een ongeluk te achten, dat de omstandigheden het dwingen nu weer naar het Oosten te zien.

Nu doen zich stemmen hooren die pleiten voor eene nauwere economische aansluiting tusschen Nederland en Indië, *nu* hoort men zelfs spreken, vaag en onbestemd, van een tolunie, duidelijker en dringender van preferentieele rechten, van contingenteering van den invoer ten behoeve van de Nederlandsche industrie, van veranderingen in het stelsel van tarieven.

Ik zal over een tol-unie niet lang spreken; ik geloof niet dat er veel ter zake kundigen zijn die dit denkbeeld voorstaan en ik geloof ook niet dat een dergelijk verbond hier en in Indië veel voorstanders heeft.

Ik mag hier wel even citeeren wat Prof. van Gelderen over het denkbeeld van een tolunie schreef in de Koloniale Studiën van 1929 naar aanleiding van het boek van Mr. Schrieke, De Indische Politiek, waarin dat denkbeeld als het ware terloops werd geopperd.

„Het belang dat Nederland heeft bij Indië is niet allereerst industrieel en commercieel, maar overwegend het belang van den kapitaalbelegger en den agrarischen groot-ondernemer.

In Indië heeft Nederland niet allereerst en allermeest een afzetmarkt gevonden, maar een tweede, tropisch productiecentrum voor Europeesche bedrijven, dat zijn weerga in alle andere koloniën zoekt.

Zeer zeker dragen een belangrijk deel van de voortbrengselen van N. I. het karakter van grondstoffen (rubber, copra, tin, aardolie), andere die van consumptie-artikelen (koffie, thee, kina) maar noch van de eene noch van de andere groep van goederen is Holland in eenigszins belangrijke mate een afnemer, d.w.z. verwerker dan wel consument.

Indië heeft het *kapitaal* noodig van het buitenland en hierb heeft *Nederland* in verhouding tot de andere landen een enorme voorsprong: meer dan $^2/_3$ van het belegd agrarisch kapitaal i Nederlandsch.

Maar Indië heeft evenzeer het buitenland noodig voor den afze van zijn producten en hierbij valt het belang *van* Indië en he overwegend *Nederlandsch* belang *bij* Indië geheel en al samen. Al producent (en als zoodanig vertegenwoordigt Indië een vitaal stu Nederlandsch economisch leven) biedt de tolunie niets."

Geen enkele koloniale mogendheid is tot dusver in het totstand brengen van een tolunie geslaagd. Alleen Japan zou men al voorbeeld kunnen noemen, maar daar betreft het dichtbij gelege gebieden met een sterke emigrantenbevolking.

Zelfs Frankrijk — en dat zegt heel veel — is er niet in geslaagc Het heeft het wel geprobeerd, maar zag zich genoodzaakt steed meer excepties en inbreuken toe te staan, zoodat van een tolunt practisch niet veel overbleef.

De bezwaren, ook voor Nederland, liggen voor de hand. Neder land zal de neiging hebben fabrikaten en halffabrikaten te were en Indië heeft er juist behoefte aan. Wat hier als luxe belast word zal in Indië soms een noodzakelijke levensbehoefte zijn en omge keerd. Welke geweldige verschillen zijn er niet tusschen de be hoeften van de zoozeer uiteenloopende bevolkingen, op 9000 mijle van elkaar wonend, in geheel verschillende luchtstreken.

Men zou binnen tolmuren vereenigen volken die niet allee economisch, maar ook ethnisch duidelijk van elkaar onderschei den zijn. Een tolunie Nederland en Indië zou niet berusten op ho mogeniteit van belangen maar op heterogeniteit van belangen. Di lijkt mij een zoo zwakke constructie voor een zoo gecompliceer en zwaarwichtig bouwwerk, dat het mij beter lijkt er niet med te beginnen.

Indië zou er zich zeker tot het alleruiterste tegen verzetten e zij zou dus moeten worden opgelegd. Staatkundig schijnt mij di een volkomen verwerpelijke basis voor een eenheid. Zij zou d verwijdering tusschen Moederland en kolonie in de hand werker

Ik moge in aansluiting hieraan de uitspraak aanhalen, van ee Italiaansch econoom, Dr. Luigi Fontana Russo, die in zijn wer „Grundzüge der Handelspolitik" speciale aandacht heeft gewij aan de verhouding tusschen moederland en koloniën op handels politiek gebied. Over de tol-unie schrijft hij:

„Man sagt, dass das neue System einem verständigen politische Kriterium folge, nämlich dem, die Bande zwischen Mutterlan und Kolonien zu verstärken. Aber das politische Kriterium, da dem Schwächeren ein Regime aufzwingt, für das sie gar kein Be dürfniss haben und das sie in ihren Interessen schädigt ist vo zweifelhafter Güte. Es ist nichts weiter, als eine besondere Forr von Selbsucht des Mutterlandes, die sich in einem opportunis tischen Patriotismus kleidet.

Hiertoe moge ik mij bepalen, wat betreft de tol-unie. Ik heb di denkbeeld het eerste genoemd, omdat het de verste strekkin heeft, maar principieel is het van dezelfde orde als een tweeta andere denkbeelden, die ik nu ter sprake wilde brengen, nl. d

heffing van preferentieele rechten en de contingenteering.

Zij zijn van dezelfde orde omdat zij alle beoogen protectie, die nen bij tolunie alleen met een mooien naam versiert. Een tolunie usschen een Europeesch industrieel moederland en zijn agrarische colonie heeft van nature zou ik zeggen, een protectionistische strekking. Elke rechtenverhooging zal den Nederlandschen import n Indië immers doen toenemen, met het gevolg dat de opbrengst der rechten daalt, hetgeen weer dwingt tot nieuwe verhooging. De tolunie brengt de tariefpolitiek dus automatisch in den vicieusen cirkel, die naar steeds sterker protectie voert.

Thans wil ik kortelijk behandelen het denkbeeld van preferentieele rechten ten voordeele van den Nederlandschen invoer in ndië.

Het is U natuurlijk bekend, dat vóór de inwerkingtreding van de thans nog steeds geldende tariefwet van 1872 (Ind. St. 1873—35), die op 1 Januari 1874 in werking trad, de Nederlandsche handel en de Nederlandsche nijverheid bescherming genoten in den vorm van z.g.n. differentieele rechten.

Zij werden mogelijk gemaakt, door het op 17 Maart 1824 (Ind. St. 1825 No. 19) te Londen gesloten tractaat met Engeland, dat in artikel 2 het navolgende bepaalt:

„De onderdanen en de schepen van de eene natie, zullen bij de in- en uitvoer, in en van de havens der andere in de Oostersche zeeën, geen rechten betalen hooger dan ten bedrage van het dubbel van die, waarmede de onderdanen en schepen der Natie, aan welke de haven toebehoort, belast zijn.

„De regten, voor den in- of uitvoer met Nederlandsche bodems in een Britsche haven op het vaste land van Indië of op Ceylon betaald wordende, zullen in dezer voege worden gewijzigd, dat deswege, in geen geval, meer berekend worde dan het dubbel der regten, door Britsche onderdanen en voor Britsche bodems te betalen.

„Met betrekking tot die artikelen, op welke geen regt gesteld is, wanneer zij worden in- of uitgevoerd door de onderdanen, of in schepen der Natie, aan welke de haven toebehoort, zullen de regten, aan de onderdanen der andere natie op te leggen, in geen geval meer bedragen dan zes ten honderd".

Dit tractaat is dus geheel wederkeerig.

Aan dit verdrag wordt echter gederogeerd door het op 2 November 1871 (Ind. St.bl. 1872, No. 95) met Engeland gesloten verdrag, dat slechts één artikel bevat, hetwelk als volgt luidt:

„Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden verklaart, dat binnen het Rijk van Siak-Srie-Indrapoera en onderhoorigheden, zooals het omschreven is in het kontrakt op den 1en Februari 1858 door het Nederlandsch-Indische Bestuur met dat Rijk gesloten, de handel van de Britsche onderdanen en de Britsche scheepvaart bij voortduring zullen genieten al de regten en voordeelen, welke aldaar aan den handel van Nederlandsche onderdanen en aan de Nederlandsche scheepvaart verleend zijn of mogten worden, en dat voorts dezelfde gelijkstelling aan den handel van Britsche onderdanen en de Britsche scheepvaart zal worden verleend in elken anderen inlandschen Staat van het eiland Sumatra, welke hierna van de Kroon der Nederlanden afhankelijk mogt worden; behoudens altijd de verpligting der Britsche onderdanen om zich te gedragen naar de wetten en regelingen van het Nederlandsch Bestuur".

Beide verdragen zijn nog van kracht.

Daarnaast zijn op Indië van toepassing de door Nederland gesloten handelsverdragen, welke alle de meest begunstigingsclausule bevatten. Het gevolg hiervan is dat ook voor de andere landen de voordeelen gelden, welke Engeland ten opzichte van Nederlandsch-Indië door de tractaten van 1824 en 1871 verkregen heeft.

De conclusie is dus, dat de verdragen en tractaten toelaten, dat in Nederlandsch-Indië, behalve in een gedeelte van Sumatra, geringere invoerrechten geheven worden van Nederlandsche goederen dan van vreemde goederen.

De van buitenlandsche goederen geheven rechten mogen echter nooit meer dan het dubbele bedragen van de rechten, die van Nederlandsche goederen geheven worden, terwijl, wanneer laatstgenoemde goederen of artikelen vrij van invoerrecht gesteld zouden worden, het recht op de overeenkomstige vreemde goederen in geen geval meer dan 6 % zou mogen bedragen.

Het is duidelijk, dat het verdrag van 1871 uit een technisch-fiscaal oogpunt bezwaren oplevert tegen het heffen van preferentieele rechten, omdat men het tolgebied zou moeten splitsen in een deel waar die wèl en een ander waar die niet mogelijk zouden zijn. Men denke over die bezwaren niet gering, ze zijn m.i. zeer ernstig.

De smokkelhandel in rubber, een volumineus product, tusschen Sumatra en den overwal, gedurende den tijd dat het Stevenson's schema daar van kracht was, de voortdurende clandestiene invoer van opium en vuursteentjes, om weinig volume innemende producten te noemen, bewijzen zulks m.i. afdoende.

Maar ik wil aannemen dat ze te overwinnen zijn en ik wil den fiscalen Schönheitsfehler, dien wij onder deze omstandigheden met de invoering van differentieele rechten zouden begaan, over het hoofd zien, omdat die bezwaren m.i. niet van principieelen aard zijn.

De principieele bezwaren zijn van economischen en van politieken aard. Ik moge ze met korte woorden aanduiden.

Zooals ik hooger opmerkte is de uitvoer van Indië, krachtens den aard der uitgevoerde producten, internationaal georiënteerd. Indië moet zijn producten afzetten aan de gansche wereld, het heeft alle landen noodig, omdat het wereldproducten zijn.

Een land in eene dergelijke situatie begaat m.i. een economische fout indien het voor zijn invoer gaat discrimineeren tusschen het eene en het andere land en het accentueert die fout, indien het die discriminatie toepast ten behoeve van een land, dat als afzetgebied een ondergeschikte beteekenis heeft. Een uitzondering moet gemaakt worden voor het product thee waarvoor Amsterdam een zij het beperkte markt heeft. Maar juist de Indische thee heeft het moederland belast met een exorbitant invoerrecht van 97½ cent per K.G.

Maar, zult ge zeggen, dat land is het moederland, dat land is een onderdeel van het Koninkrijk. Ik zal de eerste zijn om het verschil in politiek en staatkundig opzicht, dat hiermede wordt in het geding gebracht, te erkennen en te eerbiedigen, maar ik meen dat het onjuist en zelfs gevaarlijk zou zijn dit verschil in geding te

brengen bij de bepaling van de gedragslijn ten aanzien van de invoerrechten en dat zoowel moederland als Indië daarvan schade en nadeel zouden ondervinden.

Discriminatie ten aanzien van invoerrechten is practisch altijd een maatregel van vijandige strekking tegenover hen te wier nadeele ze wordt toegepast, heeft dus als zoodanig altijd de tendens het uitlokken van tegenmaatregelen. Ze moge door verdragen geoorloofd zijn verklaard, er zit altijd de vicieuse kant aan dat men den een bevoordeelt boven den ander.

Nu is Indië ten aanzien van die tegenmaatregelen in hooge mate kwetsbaar en de gevolgen van die tegenmaatregelen zouden scherp gevoeld worden zoowel in Indië als in het moederland.

Er is niet precies bekend hoeveel Nederlandsch kapitaal in Indië is belegd, maar het schijnt wel zeker te zijn dat men aan den veiligen kant blijft als men dit stelt op ongeveer 3 milliard. Dit bedrag is belegd in landbouwondernemingen voor het grootste gedeelte, verder in petroleumondernemingen, voorts in diverse industrieele ondernemingen, stoomvaartmaatschappijen, spoor- en tramwegen, mijnen, verzekeringmaatschappijen enz.

Men geve er zich rekenschap van wat de gevolgen zouden zijn voor dit nationale kapitaal indien represaillemaatregelen zouden worden genomen tegen de Indische uitvoerproducten, represailles welke hun invloed zouden doen gelden direct op de landbouwondernemingen en indirect op spoor- en tramwegen, scheepvaartmaatschappijen, banken, industrieele ondernemingen enz.

Onze suiker in Indië heeft het waarlijk al moeilijk genoeg, onze thee evenzeer. Zouden zij represaille-maatregelen in eenigen vorm — die vormen kunnen velerlei zijn naar de praktijk der laatste jaren heeft geleerd — kunnen dragen?

Maar Engeland heft al 2 pence extra van de non-british-grown-teas, dat zijn in feite onze Indische theeën, zult U zeggen. Ik antwoord: waarom zou Engeland niet 4 pence extra kunnen heffen? Er is, naar ik meen, ernstig sprake van geweest dit te doen en wie zegt U, dat een der motieven om dit niet te doen, niet juist gelegen was in het feit dat een nóg hooger recht unfair zou zijn tegenover een land, dat consequent de politiek van gelijke rechten voor een ieder toepast?

Waarlijk, ik geloof dat men het moederland geen slechter dienst zou kunnen bewijzen dan met een beroep op den ideëelen band die het aan Indië bindt, het voorrechten te bezorgen op een gebied waar de nuchtere realiteit der feiten aangeeft dat zulke voorrechten groote kans loopen in nadeelen te verkeeren, veel grooter dan de voordeelen die men meende het te verschaffen.

Want van die voordeelen make men zich vooral geen te groote voorstelling, zooals een eenvoudige berekening kan leeren.

Volgens de Indische douane-statistiek is in de jaren 1927/31 door Nederland naar Indië ingevoerd voor resp. 150, 172, 187, 139 en 84 millioen. Uit diezelfde statistiek valt af te leiden, dat de import in Sumatra ongeveer ¼ bedraagt van den totalen invoer in Nederl. Indië, zoodat van de zooeven genoemde bedragen ongeveer ¾ werd ingevoerd in het gebied buiten Sumatra, waar preferentieele rechten mogelijk zijn.

In 1931, welk jaar voor de toekomst waarschijnlijk meer houvast geeft dan vorige jaren, werd dus in Indië, buiten Sumatra ingevoerd voor een waarde van rond 63 millioen.

Een gedeelte van dien invoer is vrij (ijzer en staal, spoorstaven ijzeren bruggen), een ander deel is onderworpen aan een grondtarief van 6 % (sinds 1931 met 50 opcenten) en de rest is belas met 10, 12 % dan wel met een specifiek recht, sinds 1931 eveneens met 50 % opcenten.

Ik geloof dus dat men veilig kan aannemen, dat het gemiddelc invoerrecht ± 12 % bedraagt en dat dus de invoerrechten op goederen uit Nederland, buiten Sumatra ingevoerd, ± 7 millioer hebben bedragen, zoodat een preferentie op den voet van het verdrag van 1824 de Nederlandsche industrie een voordeel zou bezorgen van ± 3½ millioen.

Motiveert het behalen van een dergelijk voordeel het prijsgever van een sinds 60 jaren aanvaard grondbeginsel van de Indische handelspolitiek? Ik voor mij zou die vraag ontkennend willen beantwoorden, zelfs als bij een toenemenden invoer het door preferentie te behalen voordeel zou stijgen tot 7 of 10 millioen.

Nu zal, volgens de thans aanhangige wijziging van de Indische Tariefwet, het tarief van invoerrechten zeer belangrijk worden verhoogd. De groote meerderheid der artikelen van invoer zal als „weeldeartikel" worden belast met 20 % vermeerderd met 5C opcenten, terwijl overigens een vrijwel uniform tarief van 12 % eveneens met 50 opcenten, zal worden geheven. Neemt men aan dat als gevolg van deze wijziging het gemiddeld tarief verdubbeld zal worden en dus 24 % zal bedragen, dan wordt het voordeel dat de Nederlandsche industrie uit preferentie zou kunnen trekken dus ook verdubbeld. In de conclusie waartoe ik zooeven kwam brengt dit geen wijziging.

Men bedenke dat 1 % dividend meer of minder op het in de Indische landbouwondernemingen gestoken kapitaal vermoedelijk tusschen de 15 en 20 millioen meer of minder inkomsten beteekent.

Het is waarlijk niet zonder reden dat de Amsterdamsche Kamer van Koophandel in een adres van 14 Juni 1932 aan den Ministerraad ernstig waarschuwde tegen een tolunie zoowel als tegen preferentieele rechten.

„Maar een douane-unie of preferentieele rechten, zoo luidt het in dat adres, zouden, hoezeer voor den Indischen uitvoer van te verwaarloozen belang, daarentegen een vèrstrekkende politieke beteekenis hebben. In handhaving van de politiek van gelijke economische voorwaarden ligt naar onze vaste overtuiging een der sterkste waarborgen voor het behoud van den bestaanden band tusschen beide gebieden. De vorming van een douane unie of het instellen van preferentieele rechten zou onze positie als koloniale mogendheid verzwakken. Van door maatregelen als de onderhavige in het buitenland gewekte reacties zou Indië, zoowel economisch als politiek zoo kwetsbaar, het risico dragen, waarvan Nederland uiteraard den terugslag zou ondervinden.

Een vergelijking met het Britsche Rijk verliest uit het oog, dat deszelfs positie èn door de staatkundige beteekenis van het Moederland èn door de grootere onderlinge afzetmogelijkheden van de verschillende deelen van het Rijk, principieel van die van het Koninkrijk der Nederlanden verschilt".

En in een adres van 15 September '32, eveneens aan den Minis-terraad gericht, handelende over de uiterst moeilijke positie waarin de Indische landbouwnijverheid verkeert, waarschuwt de Indische Ondernemersraad eveneens tegen maatregelen van fiscalen aard.

„De Ondernemersraad is er van overtuigd, zoo schrijft hij, dat, zoolang de huidige economische oorlog woedt, een zeer actieve bemoeiing der Regeering met alles wat den handel betreft geboden is, maar deze bemoeienis zal zich in het algemeen niet moeten bewegen in de richting van het vermeerderen der handelsbelemmeringen, doch zich moeten toespitsen op het zooveel mogelijk doen verdwijnen van de belemmeringen, welke de vrije handelsbeweging in den weg staan".

Hij beveelt dan aan voortdurende bestudeering van den economische kwesties welke Nederlandsch-Indië raken en nauwe samenwerking tusschen de Departementen van Economische Zaken en Arbeid hier en van Landbouw, Nijverheid en Handel in Indië.

„Beide Departementen zullen, zoo gaat de Indische Ondernemersraad voort, in samenwerking met de vertegenwoordigers van belanghebbende groepen, studie moeten maken van alle mogelijkheden om den export van Nederlandsch-Indië te beschermen en te bevorderen, de maatregelen, welke tot dat doel kunnen leiden moeten voorbereiden en evenzeer moeten bestudeeren regelingen, welke ter bescherming van Nederlandsche belangen werden ontworpen, teneinde zeker te zijn, dat daarbij met Nederlandsch-Indische belangen voldoende rekening wordt gehouden".

Blijkt uit de zooeven vermelde cijfers reeds de disproportie welke bestaat tusschen de belangen van den Nederlandschen handel en industrie en de belangen van het in Indische ondernemingen gestoken Nederlandsch kapitaal en doen die cijfers al van zelf twijfelen aan de opportuniteit van het invoeren van differentieele rechten, van meer gewicht nog acht ik de bezwaren, welke daartegen zijn aan te voeren uit een oogpunt van internationale politiek.

Hier kom ik op een gebied waar geen cijfers duidelijke taal kunnen spreken, maar waar men zich noodzakelijkerwijs moet begeven in beschouwingen van en over imponderabilien, waar dus een subjectief inzicht, een persoonlijke meening een groote rol speelt.

Mijn inzicht ten deze is, dat ons bezit in Oost-Azië in verschillende opzichten precair is.

Ned. Indië behoort tot de rijkste, vruchtbaarste, best bevolkte tropische gebieden der aarde. Door zijn ligging aan den overgang van twee werelddeelen ligt het economisch bijzonder gunstig en evenzeer strategisch. Het beheerscht de zuidelijke toegangen tot den Indischen en den Stillen Oceaan.

Een dergelijk uitermate kostbaar bezit, in een zoodanige situatie, 2 millioen K.M.² met 60—70 millioen zielen, dat eigenlijk nog maar een deele ontgonnen is, in handen van een politiek zwakken staat als Nederland, is in vele opzichten een historische merkwaardigheid. De wereldgeschiedenis is steeds de geschiedenis geweest van de concentratie van macht in handen van enkele sterke Staten en in de conflicten die zich tusschen die sterke Staten voordeden bij het streven naar machtsconcentratie ligt de oorzaak van de verschillende oorlogen die de menschheid hebben geteisterd.

De diepste ondergrond van het streven naar politieke macht is altijd het verlangen naar rijkdommen, naar economische macht, want politieke macht heeft steeds economische macht in haar gevolg; politieke tegenstellingen hebben in het diepste wezen der zaak dus steeds economische tegenstellingen tot grondslag.

En nu geef ik toe dat langzaam en geleidelijk nieuwere, edeler gedachten zich baan breken en dat het streven veld wint om door middel van verdragen, door internationale rechtspraak, door den Volkenbond, een oplossing te zoeken voor politieke conflicten, buiten den oorlog, maar dergelijke gedachten hebben langen, langen tijd noodig om door te werken en in het rechtsbewustzijn der volkeren te worden opgenomen. De Volkenbond bestaat 14 jaar en wat zijn 14 jaar in het leven der volkeren en in het bestaan der menschheid?

Ik geloof dat er voor ons als kleine natie alles aan gelegen is ten krachtigste mede te werken aan elke poging tot verbreiding en versterking van de nieuwe gedachten waarover ik zoo even sprak, maar intusschen ons er koel en rustig rekenschap van te geven, dat dit een schoon streven is, waarvan generaties na ons eerst de vruchten zullen plukken.

En intusschen zullen wij er van moeten uitgaan, dat in de wereld, zooals die zich in afzienbaren tijd aan ons zal vertoonen, eigenbaat, eigenbelang de domineerende factor der internationale politiek zal zijn en dat de dorst naar goud de normen van het recht tusschen volkeren onderling nog langen tijd zal maken tot idealen, welke men terzijde stelt zoodra het eigenbelang er mede in strijd komt. Wij zullen er rekening mede moeten houden dat in het diepste wezen der zaak, zoodra de belangen van een volk op het spel staan, de macht zal gaan boven het recht.

Wij hebben reeds eerder een knooppunt van twee oceanen verloren, de Kaap, omdat wij te zwak waren dan dat een dergelijk kostbaar bezit in onze handen kan blijven.

Zóó zie ik den politieken achtergrond van ons Aziatisch bezit en dit zal U verklaren waarom ik dat bezit precair acht.

Daarbij komt, dat de politieke toestand in den Stillen Oceaan verre van geruststellend is. Economische en politieke tegenstellingen liggen hier opgehoopt in een massa, dat men er zich slechts over verwonderen kan dat zij niet reeds tot een conflict aanleiding hebben gegeven.

Japan streeft met groote doelbewustheid en energie naar de economische en politieke hegemonie in den Stillen Oceaan; het voert naar mijn meening een politiek in zeer grooten stijl, is bezig aan den bouw van een Japansche wereldmacht.

In deze wereld vol politieke gevaren, vol tegenstellingen, vol conflicten, die men nu reeds bezig is met geweld te beslechten, liggen onze Aziatische bezittingen, waarop tal van begeerigen het oog hebben gevestigd.

Hoe moet onder zulke omstandigheden de politiek van een klein land zijn?

Ik zou daarop dit antwoord willen geven: het moet zich zoo lang en zoo goed mogelijk buiten elk conflict houden en voorts elke aanleiding tot een conflict vermijden, voor zooveel dit met de nationale eer en met de belangen des lands vereenigbaar is.

Wij moeten Indië zóó besturen dat daarop geen gegronde critiek te maken is. Naar binnen moeten wij onder alle omstandigheden onvoorwaardelijk orde, rust en veiligheid handhaven en naar buiten

moeten wij, naar mijne meening, vasthouden aan de politiek, welke meer dan 60 jaren ervaring heeft bewezen de juiste zijn, de politiek, welke medebrengt dat wij buitenlanders en landgenoot, vreemd en eigen kapitaal principieel op denzelfden voet behandelen, d.i. de consequente politiek van de open deur.

Deze politiek is principieel volstrekt onaantastbaar. Zij hult ons in de pantsering van eene volstrekte objectiviteit, behoedt ons voor gewilde of niet-gewilde economische agressie naar welken kant ook, sluit dus vanzelf elke gedachte aan politieke agressie uit, en is de strikte consequentie van ons streven om zooveel en zoolang mogelijk buiten elk conflict te blijven.

U gevoelt de sterke positie waarin die politiek ons plaatst. Wij, de beheerders van wellicht de kostbaarste koloniale gebieden der aarde, hebben voor niemand voorkeur, heeten ieder welkom, die volgens onze wetten wil deelnemen aan de ontginning en de ontwikkeling dier gebieden, laten ieder toe die zich onderwerpt aan onze wetten en nimmer kan ons het verwijt treffen dat wij de ons toevertrouwde rijkdommen, ook voor zoover wij die niet zelf kunnen benutten, aan anderen onthouden.

Voor ons geldt nog altijd in onverzwakte mate de stelling, die in 1928 — dat is dus vóór Ottawa — in een Engelsch rapport over de toekomst van de Engelsche industrie werd aangevoerd tegen het heffen van preferentieele machten, zelfs door een wereldmacht als het Britsche Rijk:

„It would be impossible to enforce a system of preference in our favour in the Crown Colonies and protectorates, seeing that our control of these vast regions is only endured by the world as a whole, because the traders of all nations are admitted to them on equal terms". (Rapport der Liberal industrial inquiry over Britains industrial future).

Er is wel eens opgemerkt, dat dit een politiek van vrees zou zijn. Zij, die dit zeggen, begrijpen de situatie niet waarin wij verkeeren. Vrees is nimmer de eigenschap van den speler, die in rustig en beheerscht spel zijn positie zoodanig kiest dat anderen hem het minste kwaad kunnen doen. Vrees maakt zenuwachtig en gejaagd, doet in onrust telkens van positie wisselen en drijft tot onberaden handelingen. Wie in een goede positie is en zich daarvan rekenschap gevende, besluit daarin te blijven, is niet zwak, maar sterk. Hij beheerscht het spel, voor zoover dat in zijn vermogen is en alleen domme overmacht kan hem er uit werpen.

In dit licht beschouwd zijn wij Hollanders in Azië nog altijd sterk. Wij hebben ons spel tot dusver meesterlijk gespeeld.

En in dit verband moge ik hier de uitspraak aanhalen van een man, wiens woord meer gezag heeft dan het mijne, den heer Colijn, die in een artikel in de Indische Gids van 1929 over de Handelspolitiek voor Indië het volgende schreef:

„Zelfs al zou men voor het Rijk in Europa tot het besluit komen, dat een onderhandelingstarief de voorkeur verdiende boven een autonoom tarief, dan zou voor Indië de voorkeur voor dit laatste niettemin gehandhaafd dienen te worden. Wijl toch de positie van Nederland in Azië nog tot oneindig grooter voorzichtigheid verplicht dan met het Rijk in Europa het geval is.

Op dat autonome tarief behooren *ook voor Nederland zelf* geen uitzonderingen te worden gemaakt. De tijd van de differentieele rechten moge voor anderen nog niet verstreken zijn, voor *ons* zijn ze onraadzaam te achten.

Nederland dient zijne leiding van de Indische handelspolitiek zóó op te vatten, dat elke mandataris van de sinds Versailles te voorschijn gekomen mandaat-gebieden een voorbeeld kan nemen aan wat Nederland in zijn *eigen* Koloniën — waar het Souvereiniteitsrechten uitoefent — verricht.

Dat is niet omdat wij voor de anderen een toonbeeld van braafheid wenschen te zijn, omdat we een goed voorbeeld moeten geven dat is enkel en alleen omdat zulk een politiek den besten waarborg biedt, dat wij ongestoord aan onze koloniale taak zullen kunnen voortarbeiden.

Zóó zwaar weegt deze overweging, dat zij zelfs maatgevend zou moeten zijn voor de zuivere buitenlandsche handelspolitiek, indien blijken zou, dat wijziging daarvan een ongewenschten invloed zou kunnen hebben op de handelspolitiek voor Indië."

Op dezen achtergrond van internationale verhoudingen de invoering van preferentieele rechten stellend, krijgt men, naar mijn meening, den sterken indruk van eene disharmonie tusschen het algemeene kader, waarbinnen de groote lijnen van ons bestuur worden getrokken en den genoemden fiscalen maatregel.

Al die lijnen richten zich op één groot, algemeen, bij uitstek nationaal doel, het behoud en de integriteit van het grondgebied en de internationale positie van het Koninkrijk, de meer besproken fiscale maatregel doorkruist die lijnen, wijl hij gericht is op een doel van andere en lager orde, de bevoordeeling van den Nederlandschen handel en de Nederlandsche industrie.

Mijn stelling is dat het lagere doel moet achterstaan bij het hoogere en dat het aanbeveling verdient te zoeken naar andere middelen, die het engere doel coördineeren aan het algemeene.

Ik heb overigens weinig vrees, dat wederinvoering van preferentieele rechten te verwezenlijken zal zijn, omdat ik verwacht dat daartegen in Indië vrijwel unaniem verzet zal rijzen. Niet omdat de invoering op zich zelve al dadelijk tot nadeel van Indië zal strekken, maar omdat men zich in Indië scherp zal realiseeren dat daarmede in de Indische fiscale politiek een element wordt geïnterpoleerd, dat vreemd is aan de Indische belangen en dat niet past in de ontwikkeling van de economische verhouding tusschen Nederland en Indië.

Het bevat bovendien onmiskenbaar de kiem in zich voor toekomstige benadeeling van den Indischen consument. Want als de ervaring der laatste jaren één ding heeft geleerd, dan is het wel dit, dat het gebruik van tariefsbepalingen ter bescherming van handels- en industrieele belangen, is als opium voor den mensch. Wie er mee begint, gaat er noodzakelijkerwijs mede door, in steeds sterker mate. Bij het huidig tarief is een gemiddelde bescherming van 6 % voldoende om den Nederlandschen handel een daadwerkelijken voorsprong te geven. Men zal dien voorsprong, wil hij effectief zijn, zeker moeten vergrooten tot 20 of 30 %.

Maar dat beteekent, in verband met het verdrag van 1824, voor van elders ingevoerde goederen een rechtenheffing van gemiddeld 40 of 60 %.

Practisch acht ik dit niet te verwezenlijken. Deze cijfers geven echter wel duidelijk weer, welk gevaar er schuilen kan in het intro

luceeren van preferentieele rechten in een gebied, dat voor den .fzet van zijn agrarische producten den goodwill noodig heeft van le geheele wereld. Want niemand zal wel gelooven dat Engeland, apan, Amerika eene rechtenheffing op *dien* voet stilzwijgend zou- len aanvaarden.

Ik noemde zooeven nog een ander middel ter bescherming van de Nederlandsche industrie, de contingenteering, waarbij in hoofdzaak gedacht wordt aan katoenen goederen.

Het spijt mij voor onze industrie, maar ook dit middel lijkt mij erwerpelijk. Uit een oogpunt van internationale politiek acht ik iet in hoofdzaak aan dezelfde bezwaren onderhevig als de prefe- enticele rechten, maar het is behalve disharmonieus in het kader nzer buitenlandsche politiek, in het kader onzer Indische binnen- andsche politiek een ernstige dissonant.

Contingenteering toch beoogt den abnormalen, overmatigen in- oer van één of meer bepaalde producten te remmen in het belang ier binnenlandsche industrie. Daargelaten dat er in Indië zelf prac- isch geen binnenlandsche textiel-nijverheid bestaat, wil ik er in iet bijzonder op wijzen, dat er geen sprake is van overmatigen nvoer van textielgoederen in Indië, eerder het tegendeel. De invoe- en van garens en manufacturen is sedert 1929 dalende; de hoeveel- ieid daalde tot 1931 met ongeveer $^1/_3$ terwijl de waarde tot bijna le helft terugviel. Voor contingenteering ontbreekt dus de ratio en ij zou zich dus zeer bepaald en zeer direct richten tegen één land, apan, dat daarin dus een vijandige daad zou kunnen zien, in trijd met de bestaande verdragen.

Contingenteering heeft uit haar aard de strekking der prijzen te erhoogen. Bij het bestaan van een eigen, inheemsche industrie taat tegenover dit nadeel het voordeel van handhaving van de ndustrie. Maar bij ontstentenis van eigen industrie in Indië zou ontingenteering werken ten nadeele van een bevolking, waarvan de vergroote meerderheid leeft aan den rand van het bestaans- ninimum en het voordeel zou komen aan de bevolking van Neder- and. Het is duidelijk, dat het volkomen in strijd is met de logiek ier dingen, indien wij door allerlei kunstmiddelen aan de inheem- che bevolking de voordeelen zouden onthouden, welke de indus- rieën van het Oosten, die gebaseerd zijn op een levensstandaard velke de hare is, haar kan bieden.

Als men dan verder bedenkt, dat thans in Indië wordt overwogen m een kleinere munt dan den halven cent in te voeren, omdat de alve cent in vele gevallen een te groote munteenheid is gebleken oor de massa der bevolking, dan is het duidelijk in welk een dieuse positie een Gouvernement zou komen te verkeeren, dat an de Inlandsche bevolking het nadeel zou opleggen van de prijs- erhooging van haar schamele kleeding, welke het gevolg zou zijn an contingenteering.

Een enkel woord nog over technische verbeteringen in het tarief, velke de strekking zouden hebben de Nederlandsche industrie egemoet te komen.

Indien die mogelijk zijn zonder de beginselen aan te tasten van ns tariefstelsel verdienen zij natuurlijk alle aanbeveling.

Er is van verschillende zijden op gewezen, dat men rechten naar de waarde, thans in ons Indisch tarief overheerschend, kan vervangen door specifieke, die in gewicht, getal en maat hun criterium hebben en zoodoende de betere en duurdere kwaliteiten van het Westen beschermen tegen de mindere en goedkoopere van het Oosten.

Of het veel zal helpen is een tweede, omdat de industrieën in het Oosten zich meer en meer perfectionneeren. Ik meen dat dit bij de textielgoederen uit Japan al zeer merkbaar is en mij is verzekerd dat zelfs de meest ingewikkelde machinale installaties thans in Japan reeds even goed gemaakt kunnen worden als bij ons of in Engeland en Amerika.

Het is natuurlijk zaak dat dergelijke kwesties nauwgezet worden bekeken en indien een redelijke oplossing er van mogelijk is, welke onzen handel en onze industrie tegemoet komt, zal men die zeker moeten aanvaarden. Want een royale en loyale toepassing van de open-deurpolitiek beteekent natuurlijk niet, dat men de tarieven juist zóó toepast dat de Nederlandsche handel en de Nederlandsche industrie het loodje leggen.

De tegenwerping ligt voor de hand, dat het contrast tusschen het uitgesproken nationalistisch element in de gedragingen van het buitenland te onzen opzichte en de onthoudingspolitiek, die wij volgen, zóó groot is, dat er toch nog wel een tusschenweg te vinden moet zijn, die een meer positief optreden onzerzijds mogelijk maakt, zonder dat wij vervallen in de ongewenschte gevolgen, die aan differentieele rechten en aan contingenteering zijn verbonden.

Als een zoodanigen tusschenweg wordt wel aanbevolen het invoeren van twee tarieven naast elkaar, één algemeen tarief en één voor al die staten geldend, die bereid zijn verdragen af te sluiten, waarin met onze belangen rekening wordt gehouden.

Een dergelijke volslagen omwenteling in onze Indische tariefspolitiek is natuurlijk een uitermate gecompliceerde zaak, die heel veel tijd en voorbereiding zou kosten, gesteld dat de overweging er van tot de conclusie zou leiden, dat de voordeelen opwegen tegen de nadeelen.

Deze tusschenweg zou dus in elk geval niet op korten termijn soulaas kunnen brengen. Maar ik acht de kans gering, dat daarbij een juist evenwicht tusschen voor- en nadeelen zal zijn te construeeren, gezien de bijzonder kwetsbare positie, waarin N.I. verkeert als groot-exporteur van agrarische wereldproducten en de internationaal-politieke situatie, welke ik zooeven beschreef.

Maar, zult U zeggen, dat is nu alles mooi en wel, tegen dit zijn bezwaren en tegen dat bedenkingen, maar intusschen gaat onze industrie ten gronde en kwijnt onze handel. Is er geen middel, geen weg te vinden, waardoor onze industrie — en ik spreek hier in aansluiting aan het zoo even vermelde — in het bijzonder onze textielnijverheid dadelijk kan worden geholpen. Want de nood is hoog gestegen en we kunnen toch niet in berusting blijven neerzitten terwijl onze prachtige textielnijverheid te gronde gaat.

Die vraag kan m.i. alleen bevestigend beantwoord worden, indien men zich wil begeven op het gebied van de rechtstreeksche bescherming, uit de Nederlandsche schatkist, indien men dus voor

de textielnijverheid denzelfden weg op zou willen gaan dien men voor verschillende takken van landbouwnijverheid reeds heeft betreden.

Men komt dan tot de bescherming, hetzij in den vorm van een export-premie, hetzij in dien van credietverstrekking, of in eenigen anderen vorm, ten laste van de openbare middelen van Nederland.

Ik behoef U het bedenkelijke van dezen vorm van steun niet uiteen te zetten, maar in dit opzicht hebben we in de laatste jaren al zooveel bedenkelijks geslikt en de omstandigheden zijn zóó ernstig, dat men voor een op zich zelf bedenkelijken maatregel niet zonder meer op zij behoeft te gaan.

Uit een oogpunt van Indische binnenlandsche politiek is er uiteraard geen bezwaar tegen en uit een oogpunt van internationale politiek acht ik dit middel minder bedenkelijk dan preferentieele rechten en contingenteering.

Ik zou het middel niet willen aanbevelen, maar ik kan mij indenken in omstandigheden, die het noodig zouden maken het — en dan bij wijze van tijdelijken maatregel — toe te passen, zoo ongeveer als een kamfer-injectie bij hartkramp.

En dan nog zou ik het alleen willen gebruiken als stok achter de deur bij het voeren van de onderhandelingen, waarover ik nu een enkel woord wilde spreken.

U weet het beter dan ik, elke zakenman moet op zijn tijd eens gaan praten met zijn concurrent. Men concurreert zoolang het kan, maar op een gegeven moment komt men toch tot de conclusie dat het beter is met zijn concurrent eens te gaan praten.

Onze groote concurrent in Indië, vooral op het gebied van de textiel, is Japan. Hebben wij al eens met Japan gepraat? Hebben wij al eens informeel en gemoedelijk met vertegenwoordigers van de Japansche Regeering en van de Japansche industrie ons aan een tafel gezet en hen er op gewezen, dat het voor ons toch buitengewoon onaangenaam is op ons eigen gebied door hen te worden weggeconcurreerd, dat de nood ons tot afweermaatregelen zou kunnen nopen, maar dat wij alvorens daartoe over te gaan toch gaarne te voren de zaken in der minne zouden schikken.

Ik ken nog al Japanners en ik heb altijd het gevoel gehad dat zij redelijk zijn, vatbaar voor argumenten en betoog. Ik weet het natuurlijk niet zeker, maar ik acht toch de mogelijkheid niet uitgesloten dat wij op deze wijze belangrijke resultaten zouden kunnen bereiken, vooral als wij daarbij een stok achter de deur zouden kunnen vertoonen in den vorm van Regeeringssteun als hooger bedoeld.

Men mag van dien steun al het kwaad zeggen dat men wil — en dat is niet weinig — maar hij is in zoover logisch, dat hij de kwaal aantast in zijn oorzaken en die liggen hier, niet in Indië, niet in gebreken van het daar ruim 60 jaren geldend tariefstelsel, dat zoo nauw verband houdt met de beginselen van een beproefde buitenlandsche politiek.

Overigens zie ik in den door mij aangegeven weg voor overleg eene uiting van actieve handelspolitiek die kansen op succes biedt, die niet mogen worden verwaarloosd.

Elke handelsman moet weten te geven en te nemen, en dat weet de Japansche handelsman zeer goed. Er zijn teekenen, dat men in Japan begrijpt dat men niet kan doorgaan met onze Indische markt te veroveren, zonder daar iets tegenover te stellen. Voor wa hoort wat en ik heb zoo het gevoel dat de Japanners dat zulle begrijpen en dat er met hen te praten zal zijn, b.v. over een ver deeling van de markt en het maken van arrangementen omtrent d soorten goederen, die zij en die wij beter kunnen leveren. Ik den hierbij o.m. aan de gebleekte manufacturen, waarin Nederland tc voor kort een belangrijken export had.

Ik wijs er op, dat ook Engeland dezen weg van minnelijk over leg met Japan wil gaan volgen. Het zal U uit dagbladberichte bekend zijn, dat de Minister van Handel, Runciman, den Japan schen Gezant te Londen heeft voorgesteld een bijeenkomst te hou den van Engelsche en Japansche industrieelen, ter bespreking va handelsvraagstukken, in het bijzonder van den toestand der tex tielindustrie. Hierbij zou het gaan om een uiteenzetting tussche particuliere gedelegeerden, waarachter echter de Regeeringen zou den staan.

De weg van bescherming is niet alleen in verschillende opzich ten bedenkelijk, hij leidt bovendien onder geen omstandigheden tc eene definitieve oplossing van de moeilijkheden waarvoor onze in dustrie — en niet alleen de textielindustrie — staat.

Die moeilijkheden vinden haar grond in het feit dat in het Verr Oosten nieuwe industrieën zijn ontstaan, die tot dusver door he Westen geïmporteerde goederen even goed kunnen maken e bovendien goedkooper. Door monetaire invloeden is de kostprij der Oostersche artikelen — als ik ze zoo noemen mag — belang rijk lager geworden en is het prijsverschil met de Westersch artikelen in hooge mate geaccentueerd, maar prijsverschil zou e ook zonder die monetaire invloeden vast en zeker bestaan.

Onder den invloed van verschillende factoren heeft zich hie een levensstandaard ontwikkeld, die langs allerlei wegen tot be langrijk hoogere productiekosten heeft geleid. Tegen de in he Oosten ontstane en nog wordende industrieën kunnen de Weste sche industrieën niet op, wijl de eerste werken onder omstandig heden, welke aan het vormen van een lageren kostprijs uitermat gunstig zijn. Talrijke bevolkingen, sedert eeuwen gewend aan ee uiterst sobere levenswijze, ontstentenis van sociale wetten en c daaruit voortvloeiende verplichtingen zijn oorzaak dat het peil de productiekosten aanmerkelijk ligt beneden dat der Westersche in dustrieën en daar beneden blijven zal in een toekomst die zic laat overzien.

Onlangs las ik in het Algemeen Handelsblad dat de loonen i de Japansche zijde-industrie bedragen 7½ shilling per week va 60 uur terwijl in Engeland de loonen bedragen 35 tot 40 shillin per week van 48 uur. De Japansche kunstzijde is van behoorlijk kwaliteit en kan ondanks beschermende rechten en vrachten cor curreeren met de Europeesche. Japan is thans reeds, na Amerik het grootste kunstzijde produceerend land.

Technisch worden de industrieën in het Oosten gaandewe beter ingericht, zoodat zij ook wat kwaliteit van product betre geleidelijk aan kunnen concurreeren met het Westen.

Ik heb hier voornamelijk het oog gehad op Japan. Japan hee zich met ontzaglijke energie opgewerkt tot een machtig industrie land. De export naar ons Indië, waarover men zich zoo beklaag

bedroeg in 1929 niet meer dan 4.1 % van den totalen uitvoer en in 1930 4.5 %. Met China gaat het denzelfden kant op en zoodra daar eenige ordening optreedt in den chaos, krijgt men eene herhaling van het optreden van Japan op industrieel gebied op vergroote schaal.

Denkt U zich even in in de consequentie van het feit, dat volken met tientallen, misschien eerlang honderdtallen millioenen zielen zich gaan industrialiseeren. Volken, met gansch andere levensopvattingen dan de Westersche, veel soberder, veel eenvoudiger, veel minder van het levend vragend dan de Westersche, volken waarop Westersche idealen, Westersche aspiraties geen invloed hebben, voor wie de Westersche sociale voorzieningen volslagen raadselen zijn en die schouderophalend zullen voorbijstappen aan allerlei sociale problemen die hier tientallen jaren lang de gemoederen hebben bewogen, maar volkeren tevens, die getoond hebben de Westersche wetenschappen, de Westersche techniek volkomen te kunnen beheerschen.

Dit alles moge onaangenaam klinken, voor den politicus zoowel als voor den industrieel, het heeft geen zin het te negeeren. Het Oosten, door Amerika en Europa van de modernste hulpmiddelen voorzien, heeft de verhoudingen op de wereldmarkt totaal gewijzigd. Tot voor een paar decenniën verkeerde het Oosten in een soort economische hoorigheid ten opzichte van het Westen. Dit kocht de grondstoffen goedkoop in het Oosten, verwerkte ze tot fabrikaten en verkocht die weer duur aan het Oosten. Die tijd is voorbij en keert niet weer terug. Dat feit is er en we zullen er rekening mede moeten houden.

Veel te weinig wordt hier de geweldige beteekenis van deze veranderde constellatie ingezien, veel te weinig zint men in Europa op afweermiddelen tegen de dreiging van dit zeer reëele, uit het Oosten opdoemende gevaar.

Ik wil U in dit verband aanhalen de uitspraak van den tegenwoordigen Franschen Minister van Marine, tot voor kort Minister van Koloniën, Albert Sarraut, oud Gouverneur-Generaal van Indo-China, die het door mij genoemde gevaar onlangs in de Fransche Kamer aldus beschreef:

„Europa wordt op het oogenblik zoo van links als van rechts ernstig bedreigd. Van links door de Amerikaansche economische politiek, van rechts door de economische opleving en industrieele organisatie, welke in korten tijd een formidabelen omvang kan nemen, van de massa's van het Aziatisch vasteland, met zijn negenhonderd millioen zielen, die zich op het oogenblik ontwikkelt met „gekleurd" kapitaal en die in staat zal blijken langzamerhand de productie, welke thans in handen is van Europa, over te planten naar Azië. Bij het beschouwen van de crisis, welke wij doormaken, heeft men dezen factor tot dusver al te zeer verwaarloosd.

„Bedenkt men wat het voor de Europeesche industrie beteekent, indien deze uitgestrekte landen, die eeuwen achtereen onze klanten waren, zich industrieel gaan organiseeren op een bodem, welke vruchtbaarder is dan die waar ter wereld ook en die op een gegeven oogenblik de Europeesche markten letterlijk zullen overstroomen met een productie, waaraan zij nog het handwerk zullen kunnen toevoegen van eenige honderden millioenen zielen, die voor hun levensbehoefte niet meer noodig hebben dan een handvol rijst en een gezouten vischje.

„Wanneer wij ons hiertegen niet verzetten, dan zal dit de ruïne van de Europeesche economische structuur worden. Het zal den ondergang van de Europeesche beschaving beteekenen, het failliet van onze sociale wetgeving, die zooveel gunstiger arbeidstoestanden in het leven riep.

„Dit is het belangrijkste probleem van dezen tijd", zoo eindigde de heer Sarraut, die gelijk bekend, een der meest gezaghebbende kenners is van de problemen van het Verre Oosten.

Op dezen achtergrond van de politieke, de economische en industrieele ontwaking van het Oosten moet men m.i. zien het vraagstuk van de ontwikkeling van de economische betrekkingen tusschen Nederland en Indië en dan begrijpt men tevens, dat maatregelen als preferentieele tarieven en contingenteering „klein gedoe" zijn, die misschien niet eens tijdelijk, laat staan blijvende hulp zullen kunnen bieden aan onzen handel en onze industrie.

Er is in het Oosten een nieuwe wereld aan het worden, die het Westen voor toestanden en verhoudingen zal stellen, geheel afwijkend van de tot dusver bestaande en waaraan het Westen zich op de een of andere manier zal moeten aanpassen.

Wat staat ons te doen? In de eerste en voornaamste plaats aandachtige, stelselmatige bestudeering van de industrialiseering van het Oosten, het nagaan van de mogelijkheden om deel te nemen aan het industrialiseeringsproces, bestudeering van de Oostersche markten en van hare behoeften en van de kansen, die zij nu of in de naaste toekomst kunnen bieden. Op velerlei gebied beschikt het Westen nog altijd over een voorsprong op het gebied der techniek en op welke wijze die kan worden benut is een vraag van zeer groot belang.

Zijn wij in dit opzicht voldoende actief? Weten wij precies wat er om gaat in Japan, zijn wij voldoende op de hoogte van de mogelijkheden die de markten in het Verre Oosten nog bieden?

Hebben wij er voldoenden kijk op, of en in hoever mogelijk is investeering van kapitaal in industrieën in het Verre Oosten?

Ik betwijfel het.

De dichte bevolking van Java en de lage loonstandaard scheppen daar mogelijkheden op industrieel gebied, die hier verloren zijn gegaan. Bij een omslag, zelfs maar ten deele, van de huidige conjuncturen, neemt de koopkracht der bevolking dadelijk weer toe en is ons Indië als afzetgebied op zich zelf al belangrijk. Bovendien opent de toekomstige tariefbarrière van 30 % mogelijkheden die vroeger misschien niet aanwezig waren.

Maar vooral voor den export naar nabijgelegen streken biedt het kansen, die wij hier zeker niet meer zullen hebben. Wij kunnen vanuit ons Indië invloed uitoefenen op het industrialisatieproces in het Verre Oosten, in zoover dat vestiging bij ons de stichting elders in verschillende gevallen zal kunnen tegenhouden of in een andere richting leiden.

Dit is zeker, dat als wij stil blijven zitten òf anderen ons vóór zullen zijn òf wel de industrialiseering zich zal voltrekken geheel buiten onzen invloed om.

Wij verkeeren in de gelukkige omstandigheid op eigen territoir als het ware midden in die nieuwe groeiende wereld van het Oosten

een belangrijke rol te kunnen spelen in dat wordingsproces, het zelfs — zij het zeer ten deele — te kunnen beïnvloeden. Een lange ervaring heeft mij huiverig gemaakt voor ingrijpen van de Overheid in het particulier bedrijf, maar onder de omstandigheden die zich ginds voordoen, acht ik rechtstreekschen, ook financieelen steun van de Overheid bij de stichting van nieuwe bedrijven volkomen verantwoord.

Verantwoord in het belang van Nederland, verantwoord ook in het belang van Indië. Weest er van overtuigd dat steun voor industrialisatie van Indië in Indië zelf hartelijk onthaal zal vinden.

Ik begrijp, dat U mij tegemoet zult voeren: dat mag allemaal waar zijn, maar wat baat het ons met veel moeiten en kosten in Indië industrieën te stichten, indien die daarna toch door Oostersche industrieën worden doodgeconcurreerd door dumping. Daarop antwoord ik, dat ik uit een oogpunt van internationale politiek volkomen geoorloofd en uit een oogpunt van binnenlandsche Indische politiek gerechtigd acht, duidelijk gebleken dumping door wettelijke maatregelen te bestrijden. Bescherming van een in Indië gevestigde industrie tegen aperte dumping acht ik niet in strijd met de open-deur-politiek en in het economische belang van Indië.

Men versta mij intusschen wel. Ik zie dit industrialiseeringsproces in ons Indië en ook in China niet als een mogelijkheid van de allernaaste toekomst. Voor het Oosten de deuren voor onze industrie dicht werpt zal er nog wel wat tijd heen gaan.

En dien tusschentijd kunnen wij benutten om ons zoo goed mogelijk aan te passen aan de gewijzigde omstandigheden en van de bestaande markten te behouden wat mogelijk is en het verloren terrein te herwinnen.

In de eerste plaats zal gestreefd moeten worden naar eene verlaging van de kostprijzen; men zal *moeten* komen tot een belangrijke kostprijsverlaging of moeten berusten in een verlies van de Oostersche markten en van een deel der Westersche tevens.

Gaat er, zou ik vervolgens willen vragen, van onzen handel en van onze industrie wel die uiterste activiteit uit, die noodig is om zich in Indië te handhaven en zich uit te breiden? Activiteit alleen is niet meer voldoende, het moet *uiterste* activiteit zijn, voortdurend gespitst op het benutten van elke mogelijkheid, voortdurend bereid om elk gaatje, dat maar te vinden is op te vullen met artikelen van onze markt, met den vasten wil om zich tot het uiterste te verzetten tegen verdringing op de markten in ons eigen gebied.

Veel en velerlei oorzaken hebben tot die verdringing geleid, maar mag men Mr. Kortenhorst geloóven in een artikel in de R.K. Werkgever van 1927, dan is met name „gebrek aan initiatief en lauwheid aan het feit niet vreemd geweest".

Ik wil in dit verband Uwe aandacht vestigen op een merkwaardige statistiek, die ik vond in de brochure „Autarchie", uitgegeven als publicatie No. 71 van de Nederlandsche Vereeniging voor vrijhandel. In die statistiek wordt de handel van Nederland met 6 landen weergegeven, n.l. met Duitschland, België en Luxemburg, Groot-Brittanië, Frankrijk, de Vereenigde Staten en Ned. Indië, over de jaren 1931 en 1932. Van deze 6 landen is de uitvoer, gemeten in tonnen, naar twee er van toegenomen, n.l. naar Amerika, welke bijna is verdubbeld en naar Duitschland, welke stijging slechts enkele procenten bedroeg. Naar 4 landen is de uitvoer afgenomen. Het sterkst was dit het geval met den uitvoer naar Ned Indië, welke met 40 % verminderde.

Hetgeen deze statistiek demonstreert is, zooals de schrijver zegt bijna niet te gelooven. Het lijkt toch wel de ergste contradictio in terminis, die men zich kan denken, dat men naar aanleiding van deze cijfers moet concludeeren, dat de tonnenmaat van den uitvoe naar een paar zeer autarchische landen is toegenomen, terwijl de sterkste daling plaats heeft in den uitvoer naar een land, waa absoluut geen protectie bestaat en waar bovendien Nederland nog vasten voet heeft.

Ik geloof, dat deze cijfers op een snijdende wijze de stelling van Mr. Kortenhorst bevestigen.

Een merkwaardig voorbeeld van een voor ons verloren gegane markt, haalt de schrijver aan in een onder No. 72 van dezelfde serie uitgegeven brochure. Het betreft den export van boter, een bij uitstek nationaal product, waarvan Nederland in 1931 nog slechts 180 ton naar Indië uitvoerde, evenveel als naar Suriname De rest van de Indische behoeften aan boter werd voorzien doo Australië, dat 5000 ton invoerde.

Nu, terwijl het kalf bijna verdronken is, is een vereeniging gesticht, welke den export van boter naar N.I. zal trachten te bevorderen.

Activiteit moet echter geleid en gecoördineerd worden, anders verwordt ze tot verspilling van krachten en van geld. En zoo kom ik tot wat ik beschouw als een der gewichtigste middelen, welke eene gezonde economische samenwerking tusschen Nederland en Indië kunnen bevorderen, de stichting van een centrale inrichting voor de bevordering van handel en industrie in het Verre Oosten in de eerste plaats ons Indië.

Zeker, ik weet het, de Nederlandsche Kamers van Koophande hebben elk afzonderlijk natuurlijk belangstelling voor den expor naar Indië en dat hebben b.v. de Engelsche kamers van koophande ook. Maar in Londen heeft men een speciale Kamer van Koophandel voor ons Indië en die hebben wij niet.

Zulk een centrale Kamer van Koophandel zou ik hier ook willen hebben, opgericht door de gemeenschappelijke samenwerking van handel, industrie, scheepvaart en bankwezen. Een centrale, die zich bezig houdt niet alleen met bestudeering van de economische kwesties, welke Nederland en Indië raken, maar vooral zich toe legt op de bestudeering van mogelijkheden voor uitbreiding van onzen export en voor de vestiging van nieuwe industrieën.

Zij zou daartoe gegevens moeten verzamelen omtrent alles wa aan het doel der instelling bevorderlijk kan zijn, in het bijzonde door het uitzenden van agenten, die zich ter plaatse oriënteeren personen en toestanden leeren kennen, eene instelling die studiereizen organiseert van zakenlieden en industrieelen, een centrale instantie dus, waar ieder terecht kan die voor zijn zaken en zijn handel berichten of gegevens noodig heeft, een centraal bureau tevens voor de primaire uitwerking van plannen en denkbeelden voor uitbreiding van zaken en industrieën, een soort Generale Sta dus voor de commercieele en industrieele zaken van het Verre Oosten.

Ik heb intusschen vernomen dat in 1931 verschillende textielondernemingen reeds werkzaam zijn geweest in de door mij aangegeven richting en hebben opgericht een Economisch Instituut voor de Textiel-industrie, dat in samenwerking met de Handelshoogeschool te Rotterdam aldaar een bureau in het leven zou roepen dat economisch research-werk voor de textielnijverheid zou verrichten.

Indien die plannen verwezenlijkt zijn, lijkt mij dit een uiterst loffelijk initiatief, dat als een baken moge dienen voor het overige Nederlandsche bedrijfsleven.

Het komt mij echter voor dat men ook in dit opzicht concentratie zal moeten toepassen, en dat de textiel-research een onderdeel zal moeten vormen van het algemeen research instituut dat ik mij denk.

Ons Hollanders, laten we het maar eerlijk bekennen, zit de splitsingcel in het bloed. We doen graag alles apart en ieder voor zich zelf. We hebben dat kunnen doen, omdat we er het geld voor hadden, maar die tijden zijn voorbij en overigens zijn de omstandigheden zoo, dat nu vóór alles noodig is aaneensluiting, concentratie.

Het liefst zag ik het door mij gedachte centraal research bureau als een particuliere instelling, zoonoodig gesubsidieerd door de Regeering. Het moet geheel vrij zijn in de bepaling van de richting waarin het werken wil en de wijze waarop en dat kan niet indien het in ambtelijk verband wordt ingeschakeld.

Ons volk moet leeren grootsche zaken als waarom het hier gaat, te zien in groot verband en ook daarvoor kan een centraal instituut als ik bedoel dienstig zijn, in zoover dat het door een uiterlijk zichtbare daad toont, dat bij de dragers van ons bedrijfsleven de vaste wil voorzit om te vechten voor hun plaats onder de Oostersche zon, met vreedzame middelen weliswaar, maar met de energie en de doortastendheid, die de kenmerken zijn van ons volk.

Daaruit zie ik geboren worden een gezonde, wijl natuurlijke economische samenwerking tusschen Nederland en Indië, berustend op het gemeenschappelijk belang dier beide deelen van ons rijk.

In concentratie van krachten, in samenwerking tot een gemeenschappelijk doel, dat gericht is op de handhaving en de uitbreiding van de economische betrekkingen tusschen Nederland en Indië, ligt de oplossing van het vraagstuk hoe de economische samenwerking tusschen moederland en kolonie zal kunnen worden bevorderd.

Stellig m.i. niet in min of meer simplistische en bovendien gevaarlijke experimenten op economisch gebied, die ons zullen voeren in een labyrinth van moeilijkheden, zonder hoop op blijvende uitkomst. Die uitkomst ligt alleen in onze eigen kracht, onze eigen inspanning.

Er is echter haast bij deze zaak. Wij zijn al zeer dicht genaderd tot het algeheel verdwijnen van den Nederlandschen handel op Indië en dagelijks als het ware verliezen wij terrein aan anderen, die beter dan wij het belang inzien van ons Indië als afzetgebied.

Ik behoef U niet te zeggen, dat dit niet alleen uit economisch maar ook uit politiek oogpunt een uiterst bedenkelijke situatie dreigt te worden! Men denke zich even in dien toestand: een land dat overzeesche gebieden heeft als het onze, waarop het geen handel meer drijft!

Ik heb U, zeer tot mijn spijt, geen opwekkend beeld kunnen schetsen van onze commercieele en industrieele positie in het Verre Oosten. Maar ik wil niet eindigen zonder een opwekkend woord.

Het is mijn zeer stellige overtuiging, dat wij in ons Indië de bestuurstaak, die de Voorzienigheid ons op de schouders heeft gelegd, hebben volvoerd op een wijze, die geen volk ter aarde ons zou kunnen verbeteren.

Wie door dat geweldige, machtige en prachtige land reist, komt onwillekeurig onder den indruk van wat ons volk, ons ras daar heeft gewrocht.

Ons volk heeft getoond zeer bijzondere kwaliteiten te bezitten voor het beheeren en organiseeren van groote tropische gebieden. Wij hebben de gave van organisatie, van energie, van doorzettingsvermogen, die noodig zijn om een zoo ontzaglijke taak te volvoeren.

Wij hebben dat gedaan zonder ophef, stil-weg, alsof het vanzelf sprak, met die door gemoedelijkheid getemperde onverzettelijke kracht, die het kenmerk is van den waren leider.

Zouden wij alleen op handels- en industriegebied achterblijven?

Zouden wij de beste vertrekken van het door ons ingerichte prachtige huis laten bezetten door vreemdelingen?

De eigenschappen van ons volk, waarover ik zooeven sprak zijn mij een waarborg, dat dit niet zal gebeuren. Juist in tijden van druk en nood moeten die eigenschappen tot hun recht komen en onze geschiedenis bevat daarvan de meest treffende voorbeelden. Daar waar de tijden donker zijn en somber, daar staart een moedig man de verte in en hoopt op beteren tijd. Wij zijn de eeuwen door, een moedig volk geweest; wij hebben gestreden om onze plaats onder de Westersche zon en hebben die behouden, wij zullen ook onze plaats onder de Oostersche zon behouden.

De vergadering geeft door luid langdurig applaus haar ingenomenheid met het gehoorde te kennen.

De VOORZITTER:

Ik heb het genoegen, onder woorden te mogen brengen wat Gij door Uw langdurig applaus hebt willen zeggen, nl. dat wij den heer Welter zeer dankbaar zijn voor zijn interessante en ernstige redevoering. Hij heeft zich bereid verklaard, in debat te treden en eventueele vragen te beantwoorden. Aangezien het al laat is, stel ik voor, slechts kort te pauseeren. Ik schors de vergadering dus tot 12.15 en verzoek den dames en heeren, die van de gelegenheid om in debat te treden, gebruik wenschen te maken, zich inmiddels bij mij op te geven.

DEBAT.

De VOORZITTER heropent te 12.20 n.m. de vergadering.

De heer Prof. Dr. J. WISSELINK:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en heeren,

De rede van den heer Welter heb ik met buitengewoon veel belangstelling gehoord en ik kan U zeggen, dat ik het met de basis van zijn betoog ten volle eens ben. Als de basis van zijn betoog voel ik n.l., dat de heer Welter vooral den nadruk legt op de groote structuurveranderingen, die zich in het Oosten voltrekken. De gevolgen daarvan ziet hij ten volle onder de oogen en dit geheel maakt hij tot uitgangspunt van zijn betoog. Ik ben het dus ook ten volle eens — ik heb zelf in 1931 al eens iets in die richting geschreven — met zijn visie op de industrialisatie van het Oosten en ook met hetgeen hij heeft gezegd omtrent de wenschelijkheid van actieve deelneming van Nederland aan die industrialisatie.

Ik wil, vóór ik verder ga, een paar opmerkingen maken, die overigens zeer kort zullen zijn, over hetgeen de geachte inleider heeft gezegd omtrent een tolunie en omtrent preferentieele rechten. Laat ik beginnen met te zeggen, dat ik principieel vrijhandelaar ben en als zoodanig dus alles gevoel voor het betoog van den heer Welter. Ik heb zelf in 1931 in een rede aan de Nederlandsche Handels-Hoogeschool een opmerking van ongeveer dezelfde strekking gemaakt en sta thans eigenlijk nog op hetzelfde standpunt. Wij leven echter in een tijd van groote structuurveranderingen; ook in een tijd, waarin het collectiviteitsbesef, vooral waar het de naties onderling betreft, zeer veel te wenschen overlaat en waarin het nationale streven naar autarkie toeneemt. De heer Welter heeft in het begin van zijn rede een mooi Fransch spreekwoord aangehaald. Ik zou er een aan willen toevoegen, nl.: „Il ne faut jurer de rien." Op dit oogenblik ga ik volkomen met hem mede. Maar wij staan thans voor een situatie, waaraan wij in 1929, het jaar, dat hij nogal eens als uitgangspunt heeft gekozen, niet dachten. En gezien de geweldige veranderingen, die zich voltrekken, kunnen wij ook niet weten, in welke situatie wij misschien over 3 of 4 jaar zullen verkeeren. Hoewel ik dus op dit oogenblik volkomen met den heer Welter kan meegaan, zou ik toch het woord „nooit", dat ik in zijn rede meende te beluisteren, niet geheel willen onderschrijven. Hij heeft natuurlijk alleen gesproken over de verhouding tusschen Nederland en Nederlandsch Indië; daaraan is het gebruik van dat woord misschien toe te schrijven. Mochten wij echter komen tot samenwerking met andere landen, dan zou ik zeker een voorbehoud willen maken en niet onder alle omstandigheden willen zeggen: geen preferentieele rechten en geen tolunie. Een tolunie acht ik trouwens zeer onwaarschijnlijk.

De punten uit het betoog van den inleider, Mijnheer de Voorzitter, waar ik het met hem niet eens ben, dat zijn de contingenteering en de financieele steun in den een of anderen vorm aan de Nederlandsche industrie. Ik wil den inleider hierbij op den voet volgen en, evenals hij, mij beperken tot den invoer van katoenen manufacturen in Nederlandsch Indië. Ik denk daarbij aan de Nederlandsche industrie, maar niet minder aan de mogelijkheid van toekomstige industrialisatie van Nederlandsch Indië. Als ik het op dit punt niet eens ben met den geachten inleider en met name voo Indië groote bedenkingen heb tegen het verleenen van directe financieelen steun in den vorm van uitvoerpremies aan de Neder landsche industrie, dan denk ik ook aan den „stok achter de deur" dien de geachte inleider bij de besprekingen met Japan wil gereedhouden. Ik geloof, dat wij aan dien stok geen al te groote waarde moeten toekennen. Ik zal daarop straks nader terugkomen. Ik beschouw eerst de definitie, die de inleider van contingenteering geeft en, als ik het zeggen mag, dan geloof ik, dat die definitie zeer eng is. De inleider definieert de contingenteering nl. als een beperking van den abnormalen invoer van één of meer producten in het belang der binnenlandsche industrie. Op die beperkte definitie, dames en heeren, is ook een uitlating in het betoog van den heer Welter gebaseerd, die ik geenszins onderschrijven kan en waarvoor ik zelfs het woord „bedenkelijk" zou willen gebruiken de uitlating nl., dat Japan in contingenteering terecht een vijandige daad zou kunnen zien.

Mag ik eerst even ingaan op die beperkte definitie? Zij klopt natuurlijk uitstekend in het betoog, maar er zijn vele andere doeleinden, waarvoor contingenteering gebruikt wordt, doeleinden, die wij onmiddellijk in de praktijk terugvinden. Ik denk aan contingenteering ter bescherming van de betalingsbalans. Ik denk ook aan contingenteering als aan een factor van actieve handelspolitiek, waar zij kan worden aangewend ten behoeve van een geheel anderen bedrijfstak dan de betrokken nijverheid, b.v. om voordeelen te bedingen voor den export. De voorbeelden liggen voor het grijpen en ik geloof dan ook, dat deze enge definitie van contingenteering niet houdbaar is. Als nu die enge definitie niet houdbaar is, Mijnheer de Voorzitter, dan vervalt daarmede ook de motiveering voor de uitlating, dat Japan in contingenteering een vijandige daad zou kunnen zien.

Op dit oogenblik, vooral na de millioenennota, zal wel ieder het met mij eens zijn, dat het Ned.-Indische betaalmiddel, de gulden zwaar moet leunen op den Nederlandschen gulden om overeind te blijven. De Ned.-Indische gulden leunt dus ook op de Nederlandsche betalingsbalans, voor een deel dus ook op den uitvoer van Nederlandsche industrieele producten. Daarmede zou op zichzelf reeds de motiveering van 's heeren Welters uitlating wegvallen. Een contingenteering ter versterking van de Nederlandsche betalingsbalans, daarmede van het Nederlandsche ruilmiddel daarmede van den Ned.-Indischen gulden, zou reeds volkomen gemotiveerd zijn. Doch er is meer. Het betreft een punt, dat ik hier niet wil aanroeren, maar ik kan mij zelfs voorstellen, dat de Japansche industrieelen, wien de heer Welter terecht een groote mate van redelijkheid toekent, een dergelijke uitdrukking niet zouden gebruiken, indien Nederland tijdelijk contingenteering in Ned Indië zou toepassen om de Nederlandsche textielindustrie over een zeer moeilijke overgangsperiode heen te helpen.

Zooals ik gezegd heb, sta ik geheel op het standpunt van den grooten invloed der structuurveranderingen, dus van de noodzakelijkheid van aanpassing. Ik zou de contingenteering dan ook alleen willen beschouwen als een zeer tijdelijken overgangsmaatregel. Ik

ieb op een andere plaats en met motieven, die ik hier wegens ijdsgebrek niet kan herhalen, uiteengezet, welk een groot gevaar een snelle terugvloeiing van de Nederlandsche textielindustrie uit ndië zou beteekenen voor de geheele textielindustrie hier te lande. Het is alleen om die snelle overvloeiing te voorkomen, dat ik van Nederlandsche kant zou kunnen pleiten voor contingenteering in Nederlandsch Indië en de Japansche industrieelen, die altijd een buitengewoon helderen kijk hebben gehad op de moeilijkheden van andere industrieën en die zeker redelijk genoeg zijn om te begrijpen, dat een industrie bij dergelijke moeilijkheden niet kan voortbestaan, zullen de laatsten zijn om hierin een onredelijke, laat staan een vijandige daad te zien. Ik geloof, dat de heer Welter, voor wiens betoog ik overigens de grootste waardeering heb, met deze uitlating plus royaliste que le roi is geweest en het is jammer, dat hij hier tegenover zijn eigen landgenooten plus royaliste s geweest dan zelfs een belanghebbend buitenstaander op redelijke gronden zal zijn.

Ik heb eenige bezwaren geopperd tegen de definitie van het begrip contingenteering, die de inleider in zijn betoog heeft gebruikt, doch, mijne heeren, dat is niet het hoofdbezwaar. De inleider bepleit industrialisatie van Ned.-Indië en ook actieve deelneming van de Nederlandsche industrie aan die industrialisatie. Op die punten ben ik het volkomen met hem eens. Welnu, dan moet de inleider m.i. ook de consequentie trekken en indien contingenteering noodig is in het belang van Indië, nl. om de Indische ndustrialiseering te bevorderen, dan moet hij ook de contingenteering als zoodanig wel aanvaarden en haar een plaats toekennen n zijn betoog. Hij bespreekt natuurlijk de verhouding tusschen Nederland en Ned.-Indië, legt daarbij het zwaartepunt op de structuurverschuivingen, waarmede natuurlijk het vraagstuk van de ndustrialiseering op den voorgrond komt. Ik herhaal: mijn hoofdbezwaar is, dat de inleider de contingenteering alleen ziet uit Nederlandsch en niet uit Indisch oogpunt. Hij aanvaardt — ik heb dat althans uit het laatste deel van zijn betoog begrepen — indien noodig, anti-dumping maatregelen, die een jonge Indische industrie voor verplettering door Japan zullen moeten behoeden, maar contingenteering, althans voor katoenen goederen, is evenzeer noodig als anti-dumping maatregel, wil een te scheppen Ned.-Indische extielindustrie later ook maar een plaats kunnen verwerven.

U moet zich goed voorstellen, dat de Japansche expansie niet alleen een kwestie van kostprijs is. Japan heeft groot belang bij et handhaven van een actieve betalingsbalans. Ik wijs op de kosten, die de expansie in Mandsjoerije medebrengt. Ik wijs op de ermoedelijk hooge uitgaven voor bewapening, waarvoor Japan taat. De export is op dit oogenblik doodeenvoudig een factor in et groote schema van economische en politieke expansie. De actor van den kostprijs speelt daarbij natuurlijk een rol, maar als et noodig is en in het schema past — men ziet het aan de voorgeleden — dan stapt Japan daar doodeenvoudig overheen en laat en export doorgaan, coûte que coûte.

Er is nog een andere factor, nl. de betrekkelijk zwakke positie, ie de Japansche regeering een half jaar geleden nog tegenover et toenemende nationalisme, wat als beweging in sommige opichten veel gelijkt op het Duitsche nationaal socialisme, innam, en deels nog inneemt. U begrijpt, wat werkloosheid in de textielindustrie, die het meest geavanceerde deel der Japansche arbeidersbevolking brood verschaft, voor de regeering zou beteekenen. De regeering kan zulk een groote werkloosheid en daarmede een groot en vruchtbaar veld voor propaganda voor het nationaalsocialisme, niet riskeeren. Behalve als factor in de betalingsbalans, ter bestrijding van de uitgaven voor Mandsjoerije, moet dus de export, speciaal van katoenen goederen, doorgaan om werkloosheid in de katoenindustrie te voorkomen.

Bij de beschouwing van de Japansche penetratie in Ned.-Indië en vooral van de situatie nu en in de naaste toekomst moeten wij deze beide factoren steeds als achtergrond voor de beschouwingen houden.

De heer Welter heeft betoogd, dat het percentage, dat de Japansche export naar Ned.-Indië van den geheelen Japanschen uitvoer uitmaakt, betrekkelijk gering is. Ik geef dat toe, maar er zijn andere factoren, nl. de noodzakelijkheid om den export van katoenen goederen voort te zetten, zooals ik zooeven betoogd heb. Welnu, Ned.-Indië is daarvoor een zeer belangrijke markt, de derde in belangrijkheid voor Japan. Op de beide hoofdmarkten, China en Britsch Indië, ondervindt Japan groote moeilijkheden en wordt daar gedeeltelijk verdreven. Wat is dus — ook al uit een oogpunt van structuurverwantschap — voor deze bedrijven de markt waarop spoedige compensatie gezocht en gevonden kan worden? Dat is Java! Ik leg den nadruk op het woord „spoedig". Ik heb dit woord gebruikt, omdat de factor „tijd" hier een groote rol speelt. Immers met het oog op de werkloosheid, die als een spook op den achtergrond staat, kan men niet lang wachten en dus niet eerst andere markten gaan verkennen. Men moet de expansie dus zoeken op een markt waar men reeds met een volledig afzet-apparaat zit en die men door en door kent en de inleider heeft zelf geschetst, hoe goed Japan de Ned.-Indische markt kent. Een markt dus waar alle kanalen, waardoor men snel goederen kan spuien, reeds aanwezig zijn. Aan al deze eischen voldoet Java. U begrijpt dus, hoe groot het belang van de Japansche industrie is bij de handhaving en de toename van dezen export naar Ned.-Indië.

Nu krijgen wij straks — wij hopen het althans, — een Indische industrie. Het groote belang, dat het overbevolkte Java heeft bij industrialisatie en dat vooral op den voorgrond komt, nu de cultures minder arbeidskrachten kunnen absorbeeren, zal U allen duidelijk zijn. Het is een object, dat zeker de moeite loont om er alle krachten aan te besteden. Het is voor Nederland een middel — in dit opzicht ga ik absoluut met den heer Welter mee — om zijn plaats onder de Oostersche zon te behouden. Welnu hoe is de toestand? De Europeesche industrie is niet langer een bedreiging voor Japan. Zij verliest voortdurend terrein en het is een kwestie van een paar jaar, misschien zelfs korter, of Japan heeft de Europeesche industrie geheel verdreven. De Japanner kan daar zoo noodig gerust mee wachten, als de strijd hem nu minder mocht schikken, want het is voor hem slechts een kwestie van niet willen en geenszins van niet kunnen. Een geheel andere factor daarentegen wordt een Indische industrie. De inleider heeft zelf de voordeelen van den lagen loonstandaard en de gemakkelijke houding die de Oostersche bevolking aanneemt tegenover verschillende problemen die voor de Euro-

peesche industrie den strijd verzwaren, geschetst. Een Java-industrie zou inderdaad een groote bedreiging worden voor Japan. Zij zou niet alleen de expansie in Nederlandsch Indië zelf doorkruisen, (en deze moet men steeds bezien in het licht van economisch en politiek imperialisme) maar tevens een bedreiging vormen voor andere markten. U begrijpt, dat Japan er daarom alles aan gelegen zal zijn om een jonge Indische industrie bijtijds te verpletteren. Nu kennen wij allen den toestand van de Nederlandsche financiën — en de geachte inleider zal deze, gezien zijn functie van Voorzitter eener welbekende commissie, nog beter kennen dan wij allen — en ook den toestand van de Indische openbare middelen. Ik voor mij zie niet in, hoe met financieelen steun aan een jonge Indische industrie tegenover Japan iets te bereiken zou zijn, althans niet, hoe het Indische Gouvernement dit zou kunnen volhouden. Laat men Japan nu verder opdringen, dan verwerft Japan, dat al meester is op het gebied van de grove, eenvoudige artikelen, ook nog de alleenheerschappij in de goederen van hoogere klasse en als men dan straks met Japan moet concurreeren in de grove artikelen — waartoe om bedrijfs-economische en tactisch-commercieele redenen de Java-industrie zich aanvankelijk zal moeten beperken —, dan zijn de winsten op die hoogere goederen reeds meer dan voldoende om elk verlies, dat uit het ongetwijfeld verwoede gevecht tegen de Java-industrie zou voortvloeien, te compenseeren.

Doch er is nog meer, dames en heeren. Verdwijnt de Europeesche industrie — waarmede ik voornamelijk Engeland en Nederland bedoel — te vroeg van het terrein, zoodat Japan dus dat deel van het debiet tot zich trekt, dat anders de Java-industrie later zou toevallen, als de arbeiders geoefender zouden zijn, dan verkrijgt Japan daardoor een absoluut monopolie in sleutel-artikelen, n.l. de middenrubrieken in de hoogere klassen. Men krijgt dan de volgende situatie: De Java-industrie zal inderdaad misschien kunnen concurreeren in de grovere weefsels, maar de Japansche handel zal tot zijn afnemers zeggen: wilt U onze grove weefsels niet koopen, welnu, dan leveren wij U ook geen middelklasse artikelen, welke de Java-industrie nog niet kan maken. En niemand kan daarin tegen Japan op. Japan kan dus de jonge Java-industrie in een positie plaatsen, die practisch een economischen boycot nabij komt. Er zijn dus twee doelen te stellen, nl.:

1. beletten, dat Japan snel terrein wint, omdat anders de financieele offers, die het zou kosten om Japan later weer te verdrijven te groot zouden worden, grooter dan een verarmd Indië kan dragen;
2. beletten — bezien uitsluitend uit het oogpunt van de industrialisatie van Ned.-Indië — dat de Engelsche en Nederlandsche industrie ontijdig het veld moet ruimen.

En voor het bereiken van deze beide doeleinden, Mijne heeren, is er maar één middel: quantitatieve contingenteering.

Er is verder nog een psychologische kant aan de zaak. Het zal paradoxaal klinken, maar deze contingenteering moet juist wrijving voorkomen. Wat zet kwaad bloed bij een vreemde natie en wanneer vindt een politieke actie voedsel? Alleen als de betrokken bedrijfstak den maatregel van derden inderdaad als onredelijk gevoelt. Anders is zulk een politieke actie meestal een stroovuurtje, dat niet lang brandt. Een politieke actie moet gesteund en gedragen worden door werkelijk gemotiveerde ontevredenheid bij bepaalde groepen. Welnu, in het algemeen valt men in de industrie alleen over maatregelen, waardoor geconsolideerde verhoudingen worden aangetast. Op dit oogenblik is de terreinwinst van Japan op Java bedrijfseconomisch nog niet geconsolideerd. Ik kan daarop thans niet verder ingaan en zal dus de reeds elders aangevoerde motieven voor deze stelling achterwege laten. Wil men dus wrijving vermijden — en ik ben het volkomen met den inleider eens, dat het gewenscht is die te vermijden — dan moet men ook zorgen, dat de toestand, die men straks toch zal *moeten* aantasten, zich *niet* eerst consolideert. Ook hiervoor dient quantitatieve contingenteering.

Ik vrees, mijnheer de Voorzitter, dat ik reeds de grens nader van den mij toegestanen tijd, doch U zult mij wellicht veroorloven nog even te spreken over de waarde van het middel van financieele steun aan de Nederlandsche industrie, om deze zich te doen handhaven op de Javamarkt; waarbij de inleider voornamelijk denkt aan exportpremies. Op verschillende andere markten kan dat middel waarde hebben — ik denk daarbij voornamelijk aan den Europeeschen export — op Java echter, tegenover Japan, acht ik het middel van nul en geener waarde. Ik heb U geschetst, hoe Japan op dit oogenblik door moet gaan en ook door wil gaan met zijn weefselexport. De noodzakelijkheid daarvan, met haar politieken en economischen achtergrond, heb ik U ook aangetoond. Het is voor Japan geen kwestie meer van kostprijs, maar van een zet op het politieke en economische schaakbord. Dat is één argument.

Bovendien vraag ik Uw aandacht voor hetgeen er in Britsch Indië is gebeurd. Daar stond Japan tegenover een gefundeerde, sterke inheemsche nijverheid, die n.b. voor de betreffende goederen een lageren kostprijs had dan Nederland mogelijkerwijze kan hebben. Daarbovenop kwam nog een invoerrecht van 75 %. Of men nu den steun aan een industrie verleent in den vorm van een exportpremie of van een invoerrecht, komt er in dit geval niet op aan. Welnu, hier ziet men, hoe gewichtig voor Japan de handhaving van den export is: de Japansche industrie is niet alleen rustig over den lagen kostprijs en het invoerrecht van 75 % heengeloopen maar heeft daarenboven tegen haar debiet nog kunnen uitbreiden. Wat verwacht men dan bij een export van kleineren omvang (waarvan Japan het verlies dus gemakkelijker kan compenseeren) en een grooter verschil in kostprijs ten voordeele van Japan, van een dergelijken maatregel op Java? Die maatregel zal alleen heel veel geld kosten, maar de expansie zal voortgaan. Ik heb er nog een ander bezwaar tegen. De heer Welter wil wrijving vermijden. Ik ook. Maar hoe is de situatie in Japan en wat zou het gevolg zijn van een exportpremie? De banken onderhouden in Japan een nauwe relatie met de industrie. Ik denk b.v. alleen maar aan het Midsui concern. Zoodra dus een dergelijke maatregel wordt getroffen, dan ziet men de banken de industrie steunen en gezien het groote samenhoorigheidsgevoel in Japan en de groote lijnen van zijn politiek van industrieele expansie zou achter de banken wel eens de Japansche staat als financieel secondant kunnen verschijnen. Denk nu aan de wrijving! Wat zou dus het gevolg zijn? Dat er op de Javamarkt een financieel duel zou ontstaan tusschen de beide gouvernementen, een toestand, waarvan ik de politieke verantwoordelijkheid liever niet zou willen dragen. Dit lijkt mij zeer ongewenscht.

Nog een ander punt. De inleider wil de Nederlandsche industrie aten confereeren en haar de uitvoerpremie meegeven als stok achter de deur. Wij hebben gezien, mijne heeren: die stok is wel heel duur, maar absoluut ongeschikt om er mee te slaan. En niets verzwakt de positie van een onderhandelende partij zoozeer als wanneer zij komt met een dreigement, waarom de tegenpartij gerust kan lachen. Welnu, de Japanners zouden om dit dreigement rustig kunnen lachen. Wil men inderdaad een stok achter de deur hebben, dan is er maar één soort hout, waaruit die gesneden kan worden en dat is wederom: quantitatieve contingenteering.

Wij hebben zooeven het verwijt aan de Nederlandsche industrie gehoord, dat zij niet is gaan praten met de Japanners. Daarbij is verwezen naar Engeland, dat op het oogenblik in Britsch Indië confereert. Maar de Britsche industrie had voor de verdediging harer belangen tegenover Japan inderdaad een stok, nl. het invoerrecht van 75 %. De Nederlandsche katoenindustrie wil niets liever dan confereeren, maar waar blijft de stok, nl. de contingenteering? Men wacht er al lang op, maar de stok blijft uit!

Ten slotte nog één opmerking over de research, die de geachte inleider propageert. Ik ben het met de basis van zijn betoog volkomen eens, maar ik geloof, dat eenige van zijn wenschen reeds eenige jaren vervuld zijn, zij het in bescheiden vorm. Ik wijs op het Nederlandsch Economisch Instituut en het Economisch Instituut voor de Textiel-Industrie, beide aan de Handels-Hoogeschool te Rotterdam. Ik ben het niet eens met het denkbeeld van een straffe concentratie van de research. Ik zou liever gespecialiseerde lichamen willen, die gecoördineerd worden door een koplichaam, waartoe ik het Nederlandsch Economisch Instituut zou willen bestemmen.

Ik had nog eenige opmerkingen willen maken, Mijnheer de Voorzitter, maar met het oog op den reeds ver overschreden tijd zal ik die achterwege laten. (Applaus).

De heer Dr. J. STROOMBERG:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en heeren,

Ik acht het een gelukkige gedachte van het Nederlandsch Instituut van Accountants, dit onderwerp betreffende de samenwerking van Nederland en Ned.-Indië op een dag als dezen aan de orde te stellen. Het betoog van den heer Welter heb ik met buitengewoon groote belangstelling en, ik kan ook zeggen, grootendeels met veel instemming gelezen. Er is echter één onderdeel, waarop ik meen, met hem van meening te moeten verschillen en wel ten aanzien van het door hem ontwikkelde denkbeeld van een research instituut. De samenwerking tusschen Nederland en Ned.-Indië interesseert mij zeer, het is mij daarbij echter gebleken, dat belangstelling daarvoor veelal komt van goedbedoelende personen, die een minder juist inzicht hebben in Indische handelsaangelegenheden of van industrieelen of exporteurs hier te lande, die nog niet naar Indië exporteeren. Bij de Nederlandsche exporteurs, die wel naar Indië exporteeren en bij de importeurs in Indië bestaat die belangstelling niet. Nu wil de heer Welter hier in Nederland steun, o.m. van den handel, m.a.w. dat de Nederlandsche exporteurs — en misschien zullen de importeurs in Indië wel moeten meedoen — het geld voor een research instituut zullen geven. Ik verwacht van een dergelijk pogen weinig succes. Dergelijk pogen toch leidt tot een vermeerdering van concurrentie, waarvan noch exporteurs hier, evenmin als importeurs daar, gediend zijn. Daardoor heeft men bij het ondernemen van dergelijke pogingen een strijd tegen twee fronten te voeren. Men moet werkelijk niet denken, dat de importeurs in Indië in een gouden eeuw leven! Het is een jaar of twee geleden, dat ik uit Indië ben teruggekeerd en reeds toen zaten vele importeurs met credieten aan de tweede en derde hand, die uiterst precair waren. De toestand was toen reeds moeilijk; importeurs zijn er toe over moeten gaan, hun employés den z.g. Chineeschen kapper den kampong in te sturen, er zijn importeurs, die zetbazen in toko's hebben geplaatst, enz. Men begrijpt, dat dergelijke maatregelen niet worden genomen, als de toestand buitengewoon gunstig is. De importeurs moeten buitengewoon hard werken en hun positie is zeer veranderd. Een instituut, als de inleider beoogt, bestaat m.i. reeds, zij het in een vorm, die voor uitbreiding vatbaar is. Ik denk aan het prachtige werk van de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut en aan de Vereeniging voor Handelsinlichtingen te Amsterdam, zij het de laatste ook in mindere mate, omdat deze zich minder op Indië werpt. Tusschen de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut en de Afdeeling Handel in Indië bestaat daarenboven sinds jaren een zeer enge en goede samenwerking en ik heb in Indië menig onderzoek doen verrichten ten behoeve van het Handelsmuseum. Pogingen om meer kennis te verbreiden omtrent de verhouding tusschen Nederland en Ned.-Indië zijn in de laatste jaren verder ook vrij talrijk. De Afdeeling Handel van het Departement heeft eenige publicaties uitgegeven en er zijn ook pogingen gedaan om hier een Indische jaarbeurs te houden. Dat is gebeurd met medewerking van de exporteurs hier te lande en ook, met medewerking van de importeurs in Indië. Het is aan alle insiders bekend, dat, en ook waarom, de resultaten van deze pogingen niet schitterend waren. Ik moet echter wel hulde brengen aan den man, die destijds naar Indië is gestuurd en daar onder zeer moeilijke omstandigheden moest werken. Verder is er thans een commissie van het Departement van Koloniën en een commissie van de Vereeniging Nederlandsch Fabrikaat, die deze zaak bestudeert. Zelf heb ik mij na terugkeer uit Indië voor het geven van inlichtingen beschikbaar gesteld en van 150 à 200 menschen verzoeken ontvangen. Daardoor heb ik eenig inzicht gekregen in de belangstelling, die hiervoor in Nederland en in Indië bestaat. Al dergelijke pogingen en ook een op te richten research instituut zullen er de importeurs in Indië echter niet toe kunnen brengen, Nederlandsche producten te koopen en in Indië de leuze te voeren: „koopt Nederlandsch fabrikaat". Men vergeet hier te dikwijls dat Indië geheel internationaal georiënteerd is.

De geachte inleider wijst verder op den achteruitgang van het moederland en op het bestaan van een Britsche kamer van koophandel voor Indië. De achteruitgang van het moederland, wat betreft het aandeel in den import in de koloniën, is niet alleen in Nederland te constateeren, maar ook in Britsch Indië. Toch heeft men daar een zeer bekwaam vertegenwoordiger van het Department of Overseas Trade uit London, naar wiens rapporten ik ter bekorting zou willen verwijzen.

Wat de toestanden, afstanden enz. in Ned.-Indië betreft, bestaan er bij velen, naar ik meen, verkeerde denkbeelden. Ned.-Indië is

overwegend een prijzenmarkt, geen kwaliteitsmarkt. Daarom is het buitengewoon moeilijk, de Nederlandsche industrie op de Indische markt met industrieën met goedkooper kostprijzen te laten concurreeren. Dit geldt zoowel voor producten der Europeanen, die een hooger inkomen hebben, als voor de inlanders. Bovendien wordt de opnemingscapaciteit van Indië verkeerd beoordeeld. Zeker, Indië heeft een millioenenbevolking, maar deze is voornamelijk aangewezen op buitengewoon goedkoope producten, als van Japan en China, waartegen de Nederlandsche industrie niet kan concurreeren. Als ik naga, wat er in Indië aan „Europeeschen" afzet is — waarbij ik de Japanners, de Chineezen en de met Europeanen gelijk te stellen inlanders medereken — dan kom ik voor Java, een gebied, dat ongeveer viermaal zoo groot is als Nederland, tot een bevolking, even groot als die van Amersfoort en Utrecht tezamen. Doe ik hetzelfde ten aanzien van de buitengewesten, die 52 maal zoo groot zijn als Nederland, dan kom ik tot een koopkrachtige bevolking van misschien 500.000 zielen. De afstand van Batavia tot Medan is gelijk aan dien van Amsterdam tot Sofia, die van Batavia tot Soerabaja is gelijk aan dien van Amsterdam tot Kopenhagen en Batavia-Semarang komt overeen met Amsterdam-Hamburg. Dit zal eenig idee geven van het uitgestrekte gebied, waarover artikelen moeten worden gedistribueerd. Dikwijls heerscht er hier ook een volslagen onvoldoende kennis van de behoeften der Ned.-Indische markt. Dat is mij gebleken zoowel in Ned.-Indië als bij mijn besprekingen hier met sommige belangstellende leden van de Vereeniging Nederlandsch Fabrikaat. Men weet niet, hoe de verpakking moet zijn, men let onvoldoende op vochtigheid enz. Ik heb in Indië aanvragen gekregen voor kanarievogels en voor zangzaad voor kanarievogels! Ik heb aanvragen ontvangen voor vulhaarden en voor centrale verwarming! Bij lezing van het rapport inzake een Ned.-Indische jaarbeurs wordt men getroffen door de meest imbeciele vragen als: „Draagt men in Indië onderkleeding? Zijn er katten en eten die kattebrood?! Wordt er gefotografeerd?" Er waren ten tijde van de koloniale jaarbeurs Nederlandsche exporteurs, die naar Ned.-Indië verscheepten met Duitsche booten, omdat zij niet wisten, dat de Maatschappij „Nederland" en de Rotterdamsche Lloyd ook vrachtbooten bezitten! Moet daarvoor een „research instituut" worden opgericht?

De geachte inleider heeft er op gewezen, dat Holland een industrieel land is en Ned.-Indië een agrarisch land. Nu voltrekken de transacties in industrieele producten — wij weten het allen — zich in gesloten ruil. Het instituut zal dus inlichtingen moeten verstrekken om tot gesloten ruil te komen. U begrijpt echter, dat elk importeur in Indië, zijn mond dicht houdt over de kanalen, die hij heeft. De kosten van invoering van een artikel zijn bij de groote afstanden, die ik genoemd heb, minstens op ƒ 10.000.— a ƒ 15.000.— te stellen, wil het er eenigszins inkomen; dergelijke „outlays", waarbij geenszins kans op succes is verzekerd, zullen alleen meer kapitaalkrachtige lichamen kunnen dragen. De strijd in Indië is heftig en zal zeker nog verscherpt worden, wanneer China aan de markt komt. De verhouding tusschen China en Japan is thans al zoodanig, dat Japan dikwijls goedkooper uit China kan betrekken dan zelf produceeren. Het buitenland verkeert schijnbaar in voordeelige positie, omdat b.v. Britsch Indië een Indische kamer van koophandel heeft. De consuls van Duitschland, Engeland en Frankrijk werken buitengewoon energiek voor de artikelen uit hun landen. Daartegenover staat echter, dat een werkelijk goed artikel voor Ned.-Indië bij de exporteurs in Amsterdam en Rotterdam een goed onderdak vindt. Ik zou dus elke industrie willen aanraden: werkt niet buiten de importhuizen om. Ik sta hier niet om propaganda te maken voor de Indische importhuizen. Ik doe dat alleen, omdat ik de talrijke mislukkingen van de andere methode heb gezien. De groote importhuizen in Indië kennen het terrein, hebben uitgebreide relaties over geheel Indië en beschikken dikwijls over een machtspositie, verkregen door hun „tjap" (merkartikelen). Alles wat gangbaar is in Indië wordt gekocht op tjap. Dikwijls stellen de importhuizen hun langarans tot voorwaarde, dat, als zij een bepaald artikel willen hebben, zij ook eenige kisten van een ander artikel er bij moeten nemen. Wat zal dus het research instituut moeten doen? Relaties tot stand brengen buiten de importeurs om belooft als regel geen succes; ik heb de bewijzen daarvan. Daarentegen is het ook voorgekomen, dat een officieel handelsvertegenwoordiger tevergeefs trachtte, een artikel op den Kali Besar bij een importhuis onder te brengen. Hij vond toen een kleinen handelaar, die er Java mee opging en na een paar maanden terugkwam met ƒ 15.000.— aan orders. Slechts samenwerking van de kleinere Nederlandsche industrieën zal mogelijke verbetering van afzet naar Indië kunnen brengen. De Nederlandsche karaktertrek: zijn wij het niet geheel eens, dan zijn we het volmaakt oneens, maakt dit echter tot een probleem. De belangrijkste weg tot economische toenadering van Nederland en Indië, tot uitbreiding van handelsbetrekkingen, geeft de inleider op blz. 30 aan door een verlaging van het kostenpeil te bepleiten. Dat is het belangrijke punt; daarnaar moet worden gestreefd.

Een enkele opmerking nog over den boter; daarvan zijn mij toevallig enkele dingen bekend. De Afdeeling Handel heeft een uitvoerig onderzoek naar den boterhandel ingesteld. Om aan te toonen, hoe groot de concurrentie daarin is, kan ik mededeelen, dat op den kleinen passer te Buitenzorg 24 botermerken werden gevonden en ongeveer 80 soorten van melk. De groote fout bij den export van Nederlandsche boter was, dat velen der Zuivelproducenten van alle wallen tegelijk wilden eten. Men leverde aan elken handelaar, die er om vroeg, terwijl de Australische exporteurs uitsluitend via bepaalde importhuizen leveren. Bevalt een leverantie in een winkel niet, dan neemt de Chinees die terug, omdat hij anders zijn klanten verliest, maar hij kon dit bij Nederlandsche boter dan veelal niet verhalen op een importeur en moest dus zelf de schade lijden. De huizen die de vertegenwoordiging voeren van Australische boter geven in zulke gevallen wel vergoeding. Bij minutieus onderzoek bleek de Nederlandsche boter, zoowel wat kwaliteit als wat hoeveelheid betreft, beter te zijn, maar zij had één kwaal: zij was te slap; de Australische boter blijft harder. Dit is naar mij een der zuivelconsulenten hier te lande mededeelde, in belangrijke mate gevolg van den aard van voeding.

Een enkel woord over dumping. De geachte inleider wil daartegen maatregelen nemen, die dan wel in het bijzonder tegen Japan gericht zullen zijn. Waar de inleider overigens zoo een voorzichtige politiek bepleit wil ik er op wijzen, dat een bekend kenner van

Japansche toestanden, de heer Pooley, in zijn „Japan at the cross-roads" zich daaromtrent als volgt heeft uitgelaten:

„Fighting against the Japanese industry is fighting against „the Japanese government."

Dit is een factor, waarmede men rekening moet houden.

Reizen van Hollandsche industrieelen naar Indië juich ik tenslotte in elk opzicht toe. Men zal daardoor de markt leeren kennen. Ook zal men dan zien, welke producten er niet gaan en zoo tot een betere waardeering komen van de positie van den Nederlandschen importeur, wanneer die tegenover bepaalde offertes een afwijzende houding aanneemt.

(Applaus).

De heer G. M. BELZER:

Mijnheer de Voorzitter, Geachte dames en heeren,

Ik heb eerst de redevoeringen van Prof. Wisselink en Dr. Stroomberg afgewacht en kan wel zeggen, dat mijn opmerkingen heel kort zullen zijn.

Ik wil naar aanleiding van de rede van den heer Welter, waarvoor ik allen eerbied heb, een kleine opmerking maken over de kwestie van het zoogenaamde Sumatra-tractaat. Ik geef toe, dat het technisch fiscaal moeilijk is, de zaken in Indië uiteen te houden, maar er is een toevallige omstandigheid in dezen. Tot voor korten tijd bestond de Nederlandsche uitvoer naar Indië voor een groot deel uit textielgoederen. Daarbij overheerschten de gebleekte goederen. Nu wil het toeval, dat daaronder één artikel is en wel het grootste, dat alleen over de Javahoofdhavens wordt ingevoerd. Daarvoor zou dus het Sumatra-tractaat geen beteekenis hebben, zoodat men hier, in de lijn van den geachten inleider redeneerend, den stok achter de deur zou hebben voor vreedzame onderhandelingen.

(Ik had nog enkele punten genoteerd, die ik nu moet overslaan, aangezien deze door de vorige sprekers reeds zijn behandeld).

Er zijn verwijten gericht tot den Nederlandschen handel en de Nederlandsche industrie — de heer Welter heeft die van anderen overgenomen — wegens gebrek aan activiteit. Daarvoor baseert men zich op cijfers uit de statistiek. Nu hebben de ervaring en de praktijk mij geleerd, hoe hoogst gevaarlijk het is, zich te baseeren op cijfers uit de statistiek, als men daarbij geen deskundige voorlichting heeft. Dikwijls gaat het om een volkomen natuurlijke verplaatsing en degenen, die de oorzaak niet kennen en er niet geheel in zitten, zijn dan verbaasd en spreken van tekortkomingen. De geachte inleider heeft zich beroepen op een terugval met 40 % van den uitvoer van Nederland naar Nederlandsch Indië van 1931 op 1932. Hij heeft dit cijfer bij een ander gevonden. Nu kan ik daarop niet te sterk ingaan, omdat er geen details wat betreft goederen bij genoemd zijn, maar ik wil er toch de aandacht op vestigen, dat juist in die jaren de ontzaglijke vermeerdering van den invoer van Japansche textielgoederen in Ned.-Indië valt. In 1932 werd de export van Nederlandsche textielgoederen, mede in verband met de daling der Japansche valuta, lam geslagen. Ik verzeker U, dat de industrieelen, die een afzetgebiel vonden in Ned.-Indië, daaraan tot het laatst toe krampachtig vasthouden en niet wijken, vóór de verliezen zoodanig geworden zijn, dat zij niet meer te dragen zijn. Dat was hier het geval. Kan ik bij gemis aan detailcijfers niet verder ingaan op het voornoemde verschil, zoo kan ik wel iets meer zeggen van een artikel, dat genoemd is, nl. boter. De heer Dr. Stroomberg heeft reeds over dit artikel gesproken. Inderdaad bedroeg de invoer van Nederlandsche boter in Ned.-Indië in 1931 180 ton. Ik kan daaraan toevoegen, dat die invoer in 1932 zelfs tot 145 ton is gedaald. Die 145 ton zullen naar den Nederlander, die een hoogeren prijs voor die boter over heeft, gegaan zijn. De geringe invoer van Nederlandsche boter heeft een volkomen natuurlijke oorzaak. Sedert de Australische boter opkwam, is niet alleen de Hollandsche, maar ook de Deensche boter van de Indische markt verdrongen, want Australië leverde tot lagere prijzen een voldoende kwaliteit en Nederland had in de omliggende landen een voldoenden afzet tot goede prijzen. Nu is er geen bezwaar tegen meer Nederlandsche boter in Indië te brengen. De reden, waarom men dit nu probeert, is, dat er hier te lande een surplus aan boter moet worden weggewerkt. Een deel daarvan kan naar Indië uitgevoerd worden, maar ik moet waarschuwen, dat dit geld zal kosten in den vorm van een exportpremie. Dan moet men dus hier beoordeelen, waar men met het kleinste verlies afzet kan vinden, in Indië of elders. Bovendien moet men den afzet in Indië niet te hoog aanslaan. De geheele invoer van boter in Ned.-Indië bedraagt slechts ⅛ van het botersurplus, dat Nederland in 1932 had weg te werken. Men zou thans dus een afzet naar Indië kunnen benutten, maar als er weer een normale tijd komt, waarin Nederland zijn afzet kan vinden bij zijn natuurlijke afnemers, de omliggende markten, dan zal deze Nederlandsche industrie de Indische markt grootendeels weer verlaten. Er is ten deze ook een andere beschouwing mogelijk, die men in Indië zou kunnen houden: Als men de Nederlandsche boter wegwerkt naar Ned.-Indië, waarvoor een exportpremie moet worden verleend, dan ageert men dus tegen de Australische boter op zijn natuurlijk afzetgebied. Wat zal men daarvan in Australië zeggen? Zal Australië geen tegenmaatregelen nemen, bijv. tegen de Ned.-Indische thee, die nu nog in Australië wordt toegelaten met niet al te veel belemmering wat betreft differentieele rechten?

Ten slotte nog dit: Dr. Stroomberg heeft reeds een lans gebroken voor den Indischen importeur, die het thans heel moeilijk heeft, die vecht voor zijn bestaan. Ik acht het van groot belang voor Nederland, zoowel als voor Ned.-Indië, dat de Nederlandsche importeurs zich in Indië kunnen handhaven. Zij treden daar op als de distributieorganen van de Nederlandsche en de Ned.-Indische industrie. Dat de Nederlandsche importeurs zich tot nu toe in Indië hebben gehandhaafd, ondanks het vrije toestroomen van handelaren van alle nationaliteiten, dat zij geen kamp hebben gegeven, maar zijn blijven domineeren, wijst toch niet op achterlijkheid en gebrek aan inspanning, zooals den handel wel eens wordt aangewreven!

Ik had nog het een en ander willen toevoegen, maar zal mij bekorten.

Wat het denkbeeld van den heer Welter betreft inzake de in-

stelling van een kamer van koophandel, zoo geloof ik, dat iets in die richting wel te bereiken is, indien een inlichtingenbureau in de bestaande instituten wordt geschoven. De Indische commissie, ingesteld door de Vereeniging Nederlandsch Fabrikaat, waarvan ik voorzitter ben, heeft daaromtrent reeds advies uitgebracht.

De Voorzitter zal het apprecieeren, dat ik het hierbij laat. Ik dank U.

(Applaus).

De heer Ch. J. I. M. WELTER:

Dames en heeren,

Ik wil in de eerste plaats mijn dank betuigen aan hen, die hebben willen doen blijken van hun principieele instemming met hetgeen ik zooeven heb gezegd. Ik had natuurlijk niet de verwachting, dat mijn denkbeelden aanstonds algemeene instemming zouden vinden en het is mij een groote verheugenis, dat zij althans in principe instemming hebben mogen vinden bij de sprekers.

Ik wil de sprekers, die zich de moeite hebben gegeven, hun inzichten uiteen te zetten, even in het kort beantwoorden. Ik kan er niet aan denken, een uitvoerig betoog daartegenover te stellen, al was het alleen maar, omdat de tijd dringt. Bovendien zou dit een voorbereiding mijnerzijds vorderen, die ik mij op het oogenblik niet kan veroorloven.

Bij de sprekers, die van hun meening hebben doen blijken, ontmoet ik in de eerste plaats Prof. Wisselink. Deze heeft er aan herinnerd, dat ik een Fransch spreekwoord heb aangehaald en heeft nu zijnerzijds een ander Fransch spreekwoord aangehaald, nl.: „Il ne faut jurer de rien". Daarmede ben ik het geheel eens. In de staatkunde moet men nooit zeggen, dat men iets „nooit" zal doen. Er kunnen zich omstandigheden voordoen, waardoor men daartoe wordt gedwongen. De ervaring in Europa heeft wel voldoende bewezen, dat men over stellingen, die tot voor enkele jaren als heilig werden beschouwd, moest heenstappen. In beginsel zijn differentieele rechten en contingenteering naar mijn meening ongewenscht, maar ik wil de mogelijkheid niet uitsluiten, dat men er op een gegeven moment toch toe zou moeten overgaan. Het voorbehoud van Prof. Wisselink zou ik geheel willen aanvaarden, nl. dat de mogelijkheid bestaat, dat wij in samenwerking met andere landen zullen moeten komen tot economische afweermaatregelen op een veel breeder front dan dat van het eene land tegenover het andere, nl. in den vorm van een strijd van het eene werelddeel tegen het andere. Dat is een mogelijkheid, die ik niet wil uitsluiten. De geweldige opleving van de industrie in het Oosten vormt, zooals ik gezegd heb, inderdaad een bedreiging voor het Westen en ik acht het daarom niet onmogelijk, dat men t.z.t. zal moeten komen, niet tot een strijd van het eene land tegen het andere, maar van het eene werelddeel tegen het andere. In Engeland, waar men op dit punt zeer actief is, is van de zijde der Engelsche industrie een onderzoek ingesteld naar de verhouding tusschen de industrie in het Westen en die in het Oosten. Daaromtrent is een rapport uitgebracht, dat merkwaardige stellingen bevat. Ik zal ze hier even aanhalen, omdat ze m.i. wel aantoonen, dat de aaneensluiting van het eene werelddeel tegen het andere niet tot de onmogelijkheden moet worden gerekend. In het rapport zijn twee stellingen verwerkt, waarvan de ééne luidt:

„Er valt niet langer aan te twijfelen, dat het verschil
„in loonen, arbeidstijd en levensstandaard het onmogelijk
„maakt, dat het Westen en het Oosten kunnen concurreeren
„op basis van gelijkheid ten aanzien van fabricaten, waarbij
„de loonen een integreerend deel uitmaken van den kostprijs".

De andere stelling luidt:

„Het vraagstuk om door tariefmaatregelen of door toepas-
„sing van andere middelen evenwicht te brengen tusschen den
„lagen loonstandaard van het Oosten en den hoogeren levens-
„standaard van het Westen is voor de Westersche industri-
„eele wereld van primair belang of, in andere woorden gezegd:
„Tenzij de rijst gelijkwaardig kan worden gemaakt aan het
„vleesch, is de vleeschstandaard voor vele der betrokken in-
„dustrieën gedoemd om te verdwijnen."

U gevoelt, dat het probleem hier op veel breeder basis wordt gesteld. Hier gaat het om het Westen tegenover het Oosten en in die constellatie acht ik het inderdaad mogelijk, dat wij misschien zullen moeten komen tot maatregelen, die wij nu, in de verhouding van land tot land, principieel ongewenscht achten en niet zouden kunnen aanvaarden.

De heer Wisselink heeft ook bezwaar gemaakt tegen mijn definitie van het begrip contingenteering. Ik geloof toch wel, dat die definitie de klassieke is. Contingenteering onderstelt altijd bescherming van een inheemsche industrie. Op welke basis men die construeeren zal, is een tweede kwestie. Primair moet er iets zijn, dat men beschermt; men kan niet iets beschermen, dat niet bestaat. Wat het uitgangspunt van den heer Wisselink betreft, nl. dat ik de contingenteering zou hebben beschouwd alleen van Nederlandsch en niet van Indisch standpunt, ik moet eerlijk zeggen, dat ik dit met eenige verwondering heb gehoord. Als hij het omgekeerde had gezegd, zou ik het eerder hebben begrepen. Het ligt meer in de strekking van mijn betoog te zeggen, dat ik te veel naar het Indische standpunt heb gekeken! Ik geloof, dat het verschil in inzicht tusschen hem en mij daarin ligt, dat hij Nederland en Indië te veel beschouwt als een economische eenheid. Dat zijn zij naar mijn meening niet en ik heb zooeven getracht, dat te betoogen. Indië en Nederland zijn wel staatkundig één, maar economisch en financieel gaan zij verschillende richtingen uit. Het is een leidend beginsel van onze koloniale politiek, dat het belang van Indië op den voorgrond moet staan. Nog onlangs heeft de vorige Minister van Koloniën bij de behandelingen van de begrooting voor 1932 dat standpunt als volgt gedefinieerd:

„Het wezen en het beginsel onzer koloniale staatkunde is,
„dat bij het bestuur het belang van dat gebied vooral tot
„richtsnoer moet strekken."

Nu heeft de geachte spreker gezegd: gij gaat zoover, dat gij de belangen van Nederland achterstelt bij die van Japan. Hij kan in het geheel niet aannemen, dat Japan in contingenteering een vijandige daad zou zien. Hoe is de situatie? Op dit oogenblik is

er in Indië practisch nog geen textielindustrie. Er worden proeven genomen, er is een bescheiden begin gemaakt, maar practisch is er nog geen textielindustrie. In dat feit nu zie ik de moeilijkheid om op dit oogenblik tot contingenteering over te gaan. Indien men in deze constellatie tot contingenteering zou overgaan, dan zou dat geen bescherming zijn van de belangen van Indië en van de Indische industrie, maar een bescherming van de belangen van Nederland, dat fiscaal nu eenmaal wordt gerekend tot het buitenland. In die constellatie zou de bescherming van de Nederlandsche industrie dus kunnen worden beschouwd als een achterstelling van de belangen van andere landen. Dat is nu eenmaal een grondbeginsel der tariefpolitiek: economisch wordt het moederland beschouwd als het buitenland. Van Japansch standpunt zou dan zeer goed de stelling zijn vol te houden: gij beschermt hier Nederland tegenover Japan, terwijl gij zelf zegt, dat beide voor U gelijk staan. Dat is m.i. het bezwaar tegen contingenteering in Indië ten bate van de Nederlandsche industrie, zoolang er in Indië geen inheemsche industrie bestaat. De toestand verandert natuurlijk grondig, zoodra die industrie er wèl bestaat. Dan is de invoering van contingenteeringsmaatregelen inderdaad in elk opzicht geoorloofd, zooals ik zooeven zeide. De wijze, waarop dat zal moeten worden geregeld, of men bepaalde kwaliteiten zal kunen beschermen, is een zeer technisch vraagstuk, waarop ik op het oogenblik niet durf ingaan. Ik ben het in zooverre met Prof. Wisselink eens, dat men aan de klassieke definitie van contingenteering niet te zeer zal moeten vasthouden, zoodra men een rechtsgrond heeft, waarop contingenteering überhaupt mogelijk is. Zoodra deze er is, kan men inderdaad gaan overwegen, op welke wijze men met contingenteering moet handelen. Hetzelfde geval doet zich hier te lande voor. De contingenteering van eenige jaren geleden en die van nu verschillen al zeer. De omstandigheden hebben genoodzaakt, het begrip contingenteering te modifieeren, maar altijd is de basis geweest, dat er eenig belang moet zijn, dat men kan beschermen. Ik weet niet, of er voorbeelden van contingenteering aan te halen zijn van artikelen, die hier te lande in het geheel niet worden gemaakt, maar ik geloof dat niet.

De heer Wisselink heeft ook de opmerking gemaakt, dat de financieele bescherming van de Indische industrie zou kunnen leiden tot een strijd, niet tusschen de industrieën, maar tusschen de gouvernementen. Ik wil die mogelijkheid niet uitsluiten. Inderdaad is het mogelijk, dat een bescherming van de industrie in Indië op den duur zal komen te staan, niet tegenover de Japansche industrie, maar tegenover het Japansche gouvernement. Wij zullen moeten afwachten, of dit geval zich zal voordoen; zoo ja, dan zullen wij het onder de oogen moeten zien. Ik geloof echter niet, dat men dit als argument mag aanvoeren om nu maar niets te doen. Dat zou leiden tot een economische défaitisme, dat ik in hooge mate verwerpelijk acht. Wij moeten voorzichtig zijn en geen onberaden dingen doen, maar wij moeten de vrees niet zóó ver drijven, dat wij, als wij in de toekomst iets goeds willen doen, d.w.z. onze inheemsche industrie beschermen, eerst vragen, of de Japansche regeering dit wellicht zal opvatten als een tegen haar gerichten maatregel. Elke tijd heeft zijn eigen moeilijkheden en als het zoover is, zullen wij deze moeilijkheden nader onder het oog moeten zien.

Prof. Wisselink heeft nog betoogd, dat de invoering van een industrie in Indië, die zich op bepaalde kwaliteiten zou toeleggen, zou kunnen leiden tot een economischen boycot ten aanzien van de goederen, die zij dan nog niet zou kunnen maken. Ik geloof, dat hij op dit punt eenigszins in tegenspraak is gekomen met zijn eigen uitgangspunt, nl. dat de Japansche industrie dringend export noodig heeft in het belang van de binnenlandsche rust en welvaart.

Wat nu de research betreft, indien ik tekort heb gedaan aan de pogingen, die door de Nederlandsche industrie zijn gedaan om te komen tot een research instituut, dan doet mij dat leed. Ik doe daarvoor gaarne amende honorable en constateer dat met groote voldoening. Wat zijn denkbeeld betreft om het centraal instituut dat ik mij heb gedacht meer te differentieeren en het zoodanig te organiseeren, dat verschillende instituten in één kop-instituut worden gecoördineerd, dit amendement neem ik gaarne over. Het komt er niet op aan, of men het zus of zóó doet, maar dat men een centraal instituut sticht, dat de belangen van handel en industrie kan bevorderen.

In de tweede plaats ontmoet ik Dr. Stroomberg, die naar mijn meening een krachtig betoog heeft geleverd voor het centraal instituut, dat ik zooeven noemde. Hij betoogde immers, dat er bij den Nederlandschen handel en de Nederlandsche industrie groote onkunde bestaat omtrent de Indische markt. Dat is volkomen juist. Ik zou het nog eenigszins willen uitbreiden. Er bestaat niet alleen gebrek aan kennis en inzicht, maar ook gebrek aan belangstelling. Ik heb in het Economisch Weekblad van Indië nagegaan over een periode van drie maanden, hoeveel aanvragen er van buitenlandsche en van Nederlandsche firma's inkwamen om in contact te komen met Indische agenten. Dit weekblad wordt uitgegeven door het Departement van Nijverheid en Handel. Het bleek, dat er 26 aanvragen waren van buitenlandsche tegen 2 van Nederlandsche firma's. De aanvragen van het buitenland kwamen van bijna alle deelen der wereld: Italië, Finland, Denemarken, Australië enz. In het buitenland ziet men blijkbaar in, dat de Indische markt beteekenis heeft en dit inzicht mis ik, naar de ervaring mij geleerd heeft, bij den Nederlandschen handel en de Nederlandsche industrie. Ik zou hieraan nog willen toevoegen, dat de officieele organen in Indië handen vol werk hebben om gegevens en statistieken te verzamelen ten behoeve van buitenlandsche industrieelen en vooral handelsvertegenwoordigers, terwijl de Nederlandsche handel en industrie veel te weinig een beroep doen op de officieele instanties in Indië ter voorlichting van handel en industrie. De heer Stroomberg kan dat weten.

Hij heeft er op gewezen, dat men den strijd op een breeder front moet voeren. Ik geloof, dat dit juist is. Ik geloof inderdaad, dat de exporteurs in Holland en de importeurs in Indië tegenstrijdige belangen hebben. Mijn bedoeling was, dien strijd te vermijden door een instantie te scheppen teneinde te pogen, uitbreiding te geven aan handel en industrie om die te coördineeren. Ik geloof, dat hier het woord van Moltke moet gelden: „getrennt marschieren und vereint schlagen". Men kan bestaande tegenstellingen natuurlijk niet opheffen, maar wel kan men trachten die te reduceeren om het doel te bevorderen, dat ons in de eerste plaats voor oogen staat, nl. de bevordering van den Nederlandschen handel en industrie in het Ned.-Indische afzetgebied. Het Koloniaal Instituut heeft inderdaad

zeer verdienstelijk werk gedaan. Het spijt mij, dat ik dat niet heb vermeld. Helaas geldt ook daarvoor, dat het te weinig bekend is. De heer Stroomberg merkte op, dat er Nederlandsche industrieelen zijn, die niet eens weten, dat er in Indië geen kanaries zijn, zoodat kanariezaad weinig attrek zal vinden. Tal van industrieën in ons land weten niet eens, dat er een Koloniaal Instituut bestaat, dat zich toelegt op het verstrekken van inlichtingen. Aan die onbekendheid moet een einde komen door een instantie te scheppen, die in het geheele land bekend is en waartoe ieder zich kan wenden om inlichtingen te vragen omtrent handel en industrie in Indië.

De heer Stroomberg heeft gezegd, dat naar zijn meening de Indische markt niet zoo heel belangrijk is. Ik geloof, dat dit niet juist is. Vroeger was zij zelfs zéér belangrijk. Het ging om een bedrag van eenige honderden millioenen en het feit, dat de buitenlandsche handel en industrie groote belangstelling voor de Indische markt toonen, bewijst wel, dat zij toch wel van groote beteekenis is. In Indië doet zich het merkwaardige feit voor, dat het een bevolking heeft, die langzamerhand grootere behoeften gaat krijgen en meer Westersch wordt ingesteld dan in den tijd, toen zij in den kampong leefde van een handvol rijst en een gezouten vischje. Men kreeg behoefte aan fietsen, radio-artikelen, blikjes enz. Voor een bevolking van 60.000.000 à 70.000.000 was dat langzamerhand een belangrijk bedrag geworden. De algemeene economische depressie heeft daarin wel verandering gebracht, maar als er een omslag komt, zij het maar gedeeltelijk, kan de Indische markt weer van zeer groote beteekenis worden.

Verder ontmoet ik den heer Belzer, die meent, dat het Sumatratractaat geen belang heeft met het oog op differentieele rechten voor katoenen goederen, omdat deze in hoofdzaak op Java worden ingevoerd. Dat is volkomen juist. Ik zou alleen willen opmerken, dat de mogelijkheid bestaat, dat de goederen toch weer worden verspreid over de buitengewesten en dus ook in Sumatra worden ingevoerd, in welk geval de moeilijkheid wordt verplaatst.

De heer BELZER: Zij zijn ongeschikt voor Sumatra.

De heer WELTER: Dat verandert de zaak.

De heer Belzer heeft ook gewezen op het bezwaar, aan statistieken verbonden. Dat is een bekend bezwaar. De Engelschen zeggen: „There are lies, there are damned lies and there are statistics." Inderdaad moet men statistieken altijd met groote voorzichtigheid hanteeren. Het is volkomen juist, dat de groote teruggang van den geheelen textiel-import den import van Nederlandsche textielgoederen zeer sterk ten ongunste heeft beïnvloed.

Hij heeft er ook op gewezen, dat de importeurs reeds veel hebben gedaan in het belang van handel en industrie. Ik zal de eerste zijn om dat toe te geven. Ik geloof, dat men inderdaad alle hulde kan brengen aan de Nederlandsche importeurs voor hetgeen zij hebben gedaan om de Indische markt nog zooveel mogelijk te behouden, maar ik zou daarbij toch dit willen opmerken: De importeurs kijken natuurlijk naar hun eigen belang. Dat is hun goed recht. Zij kijken naar het belang van hun zaak. Het is hun er in de eerste plaats om te doen, geld te verdienen en de feiten zijn daarmede in overeenstemming: men zie de steeds dalende cijfers van den Nederlandschen import in Indië. De Indische importeurs zijn reeds voor een goed deel op het Oosten georiënteerd. Zij hebben agentschappen in Japan. Ik ken een Nederlandsch importhuis, dat eigenlijk reeds geheel op Japan is ingesteld. Mijn bedoeling is echter juist, dat men met alle waardeering voor het werk, dat tot dusverre door de Ned.-Indische importeurs is verricht, een nationale instelling opricht, die de Nederlandsche handel en industrie zooveel mogelijk tracht voor te lichten wat betreft de mogelijkheid om de zaken met Indië uit te breiden. Dit kan niet op den weg van de importeurs liggen die in de eerste plaats hun eigen belangen in het oog moeten houden en die bovendien vaak vastzitten aan oude relaties. Het moet een instelling zijn, die buiten hen omgaat, waartoe zij kunnen medewerken, waarbij hun medewerking zeer op prijs wordt gesteld, maar die het nationale doel vertegenwoordigt, de belangen van de Nederlandsche handel en industrie zoo breed en zoo goed mogelijk te bevorderen.

Hetgeen de heer Belzer over de boter heeft gezegd bewijst, gelooft ik, ook de noodzakelijkheid van een betere voorlichting. De heer Stroomberg heeft daarover ook een en ander gezegd. Het ging ter slotte om de kwaliteit en om een lageren prijs en ik vraag mij af, of het niet mogelijk zou zijn geweest, aan die bezwaren tegemoet te komen. Is de Nederlandsche industrie niet in staat, een kwaliteit boter te maken, die voldoet aan de eischen van Indië? Ik heb tot mijn genoegen gehoord, dat men bezig is, die zaak te onderzoeken en met voldoening vernomen, dat men krachtige pogingen wil aanwenden om ook door verlaging van den prijs den import van Nederlandsche boter in Indië te doen toenemen. De heer Belzer sprak van de mogelijkheid, dat afneming van den import van Australische boter in Indië zou kunnen leiden tot represaille-maatregelen. Ook daarvan geldt, dat men niet alle moeilijkheden tegelijk moet willen overwinnen. Indien in een fairen strijd, zonder bescherming of contingenteering, maar door de energie van de Nederlandsche industrie de Nederlandsche boter weer een behoorlijk afzetgebied zou vinden in Indië en indien Australië daartegen represaille-maatregelen zou nemen, dan zouden wij die onder de oogen moeten zien. Ik kan niet inzien, dat dit een reden kan zijn om de zaak maar te laten loopen. Op het gebied, dat ik heden behandeld heb, zijn de moeilijkheden eindeloos. Aan alle kanten vindt men moeilijkheden en bezwaren, maar dat mag toch het doel niet uit het oog doen verliezen. Dit is een zoo ontzaglijk nationaal belang, dat men de bezwaren op den koop toe moet nemen. Anders zou men ten slotte tot een economisch défaitisme komen, dat bijna heeft geleid tot de verdringing van onzen handel uit Indië.

Ik kan niet de illusie koesteren, dat ik alle bezwaren afdoende heb weerlegd. Dat kan ook niet de bedoeling zijn. Ik heb echter met waardeering kennis genomen van de belangstelling, die het onderwerp hier heeft gewekt. Ik zie daarin een verblijdend teeken, dat men in de toekomst beter het groote belang zal inzien om coûte que coûte, door welke maatregelen dan ook, niet te berusten in het feit, dat wij worden weggedrongen van een markt, die ons natuurlijk afzetgebied moest vormen, die, zooals ik zooeven zeide, behoort tot het erf onzer vaderen. Ik ben het Nederlandsch Instituut van Accountants bijzonder dankbaar, dat het mij in de gelegenheid heeft gesteld, op dit zeer belangrijke onderwerp voor de nationale econo-

nie van ons land de aandacht te vestigen. Ik geloof, dat het daarnede inderdaad een nationale daad heeft verricht.

(Luid, langdurig applaus).

De VOORZITTER:

Het spijt mij, dat de ochtendzitting drie kwartier later is beëindigd dan wij gedacht hadden. Het feit op zichzelf spijt mij niet, want ik geloof, dat wij den tijd niet nuttiger hadden kunnen besteden. Het is nu echter onmogelijk, gelegenheid te geven tot repliek.

Ik spreek uit naam van het Nederlandsch Instituut van Accountants en — als ik het applaus goed heb begrepen — ook uit naam van alle hier aanwezigen, als ik zoowel den inleider als den zeer deskundigen debaters hartelijk dank zeg voor hetgeen wij van hen hebben mogen hooren. Wat wij gehoord hebben is zeker niet opwekkend geweest. Wij hebben, laat ik zeggen, onaangename waarheden moeten hooren. Ik geloof echter, dat wij het er allen over eens zullen zijn, dat het geen doel heeft, wat dit betreft struisvogelpolitiek te voeren. De moeilijkheden kunnen alleen worden opgelost door ze te bespreken en door ze door zoo deskundige personen te hooren bespreken als hier geschied is. Wij zijn dus buitengewoon verheugd, dat wij door den heer Welter in de gelegenheid zijn gesteld, over dit interessante onderwerp van gedachten te doen wisselen. Ik acht mij niet bevoegd, een oordeel uit te spreken over de vraag, of de maatregelen, die de inleider heeft aangewezen, de meest gewenschte zijn dan wel, of de door de debaters aanbevolen maatregelen de voorkeur verdienen, maar ik geloof, dat wij allen hebben geleerd, dat er een buitengewoon belang op het spel staat en dat het zeer noodzakelijk is, dat er iets gebeurt. Ik geloof, dat wij het vertrouwen van den inleider kunnen deelen, dat het Nederlandsche bedrijfsleven in ieder geval den weg zal vinden de moeilijkheden te boven te komen en zich in Indië te handhaven.

Wanneer ik ten slotte een persoonlijk woord mag richten tot den heer Welter, dan word ik sterk herinnerd aan een vergelijking die ik onlangs heb gelezen in het verslag der Tweede Kamer. Een der leden vergeleek toen het werk van den heer Welter met dat van een accountant. Ik heb indertijd niet goed begrepen, of dat een grief was of een compliment en ik weet ook niet, hoe de heer Welter dit heeft opgevat. Wel weet ik, dat het tweede lid van de vergelijking niet als een compliment geaccepteerd heeft. Ik spreek den wensch uit, dat thans alle eventueele onbekenden uit de vergelijking zijn opgelost, m.a.w. ik hoop, dat de heer Welter zich in dit milieu goed heeft thuis gevoeld, dat wij hem nog vele malen op onze Accountantsdagen zullen mogen terugzien!

Na eenige mededeelingen van huishoudelijken aard sluit de Voorzitter te 1.50 n.m. de ochtendzitting onder mededeeling, dat de middagzitting te 3 uur n.m. zal aanvangen.

MIDDAGVERGADERING.

De Voorzitter heropent te 3.05 n.m. de vergadering en geeft terstond het woord aan den heer L. Polak tot het maken van eenige mondelinge opmerkingen omtrent zijn schriftelijke inleiding, welke hier in extenso volgt.

DE VERSLAGLEGGING DOOR HOLDINGCOMPANIES EN ENKELE OPMERKINGEN OMTRENT DE ACCOUNTANTSCONTROLE BIJ DEZE LICHAMEN.

INLEIDING van den Heer L. POLAK

STELLINGEN.

1. Het streven naar autarkie in vrijwel de geheele wereld heeft ten gevolge, dat vele ondernemingen gedwongen worden in verschillende landen dochterondernemingen op te richten. Deze omstandigheid heeft er mede toe bijgedragen, dat het aantal holdingcompanies is uitgebreid.

2. De verhouding van de holdingcompany ten opzichte van de onderhoorige vennootschap wordt beheerscht door de omstandigheid, dat de holdingcompany krachtens haar bezit aan aandeelen in de algemeene vergadering van aandeelhouders van de onderhoorige maatschappij zeker is van de décharge voor het door haar gevoerde beheer over die onderhoorige vennootschap.

3. Wettelijke voorschriften ten opzichte van de balansen en verlies- en winstrekeningen van holdingcompanies zijn uiterst moeilijk te geven; daar waar ze bestaan voldoen ze niet.

4. De in de praktijk voorkomende aanvullende publicatie-vormen van holdingcompanies zijn naar mijn meening niet voldoende. Om werkelijk inzicht in de positie van het geheele complex vennootschappen te krijgen, zoowel onderling als ten opzichte van derden, is het noodig, dat naast de balans van de holdingcompany gepubliceerd worden:
   a. een consolidated balance sheet van de holdingcompany met alle onderhoorige vennootschappen.
   b. afzonderlijke balansen van die vennootschappen, waarvan een belangrijk bedrag aan aandeelen in het bezit der holdingcompany is, maar waarvan de activa en passiva niet in de consolidated balance sheet zijn verwerkt;
   c. een splitsing in de consolidated balance sheet van de bedragen, die vrij en die niet vrij kunnen worden getransfereerd.

5. De grondslag van de waardeering in de balans der holdingcompany van de aandeelen in onderhoorige vennootschappen zal als maximum de kostprijs moeten zijn, terwijl in mindering zoodanige afschrijvingen zullen moeten worden gebracht, dat de gezamenlijke balanswaarde van de deelnemingen in overeenstemming is met een normale rendementsmogelijkheid in de toekomst van die deelnemingen tezamen.

6. De verwerking in het winstcijfer der holdingcompany van de volledige winsten en verliezen der onderhoorige vennootschappen, waarvan alle aandeelen in het bezit der holdingcompany zijn, is gewenscht.

7. Het is gewenscht, dat de accountant van de holdingcompany tevens de volledige accountants-contrôle uitoefent bij alle onderhoorige vennootschappen. Daar waar dit niet zoo is, zal de accountant, bijzondere omstandigheden voorbehouden, de balans en verlies- en winstrekening alleen dan zonder voorbehoud kunnen teekenen, indien de contrôle op de dagelijksche boekingen op dezelfde wijze geschiedt, alsof hij deze zelf met zijn staf zou hebben uitgevoerd. Voorwaarde hierbij is, dat de omvang dezer contrôle door hem wordt bepaald, dat, indien er een eigen contrôle-afdeeling is, deze staat onder leiding van een accountant, lid van een der erkende accountantsvereenigingen, en dat de public-accountant invloed kan uitoefenen op de personeelsbezetting in deze eigen accountantsafdeeling.

Nadat het Bestuur van het Nederlandsch Instituut van Accountants mij uitgenoodigd had op den vierentwintigsten Accountantsdag in den namiddag een inleiding te willen houden, heb ik met het Bestuur overlegd welk onderwerp hiervoor geschikt zou zijn, en zijn wij gezamenlijk tot de conclusie gekomen, dat de Verslaglegging door Holdingcompanies en de Accountantscontrôle bij deze lichamen hiervoor zeer zeker in aanmerking zal komen en wel om de volgende redenen:

1e. Dit onderwerp sluit aan op de voordrachten die op vorige Accountantsdagen door de heeren Munnik en van Hamersveld werden gehouden, waarbij deze heeren spraken respectievelijk over „De publieke verantwoording der Naamlooze Vennootschap in het Jaarverslag" en „Enkele Opmerkingen over de contrôle bij groote Bedrijven".

2e. Overal, ook in ons land, is door verschillende oorzaken in de laatste jaren het aantal holdingmaatschappijen toegenomen. In de eerste plaats heeft de concentratie in het bedrijfsleven verderen voortgang gemaakt en kwam nationaal zoowel als internationaal blijvende samenwerking tot stand tusschen ondernemingen die de fabricatie en de verkoop van dezelfde, of aanverwante artikelen tot doel hadden. Als enkele voorbeelden noem ik hier, de margarine-industrie, de beetwortelsuiker-industrie, de kunstzijde-industrie en de linoleumindustrie, bij welke voorbeelden nog vele andere te voegen zijn.

3e. Het tegenwoordige streven naar autarkie in vrijwel de geheele wereld heeft tengevolge gehad, dat vele ondernemingen gedwongen werden om, indien zij eenmaal veroverde afzetgebieden wenschten te behouden, de fabricatie, die voorheen op één centraal punt geschiedde, te decentraliseeren. Deze gedecentraliseerde fabricatie heeft op haar beurt tengevolge gehad, dat door vele ondernemingen in verschillende landen naamlooze vennootschappen werden opgericht, die elk produceeren voor een bepaald land, of een groep van landen, die onderling geen in- en uitvoerrechten heffen (België en Luxemburg) en daardoor één „Wirtschaftsgebiet" vormen.

4e. De sub twee en drie genoemde omstandigheden en de neiging die bestaat om bij het samenvoegen van meerdere zelfstandige vennootschappen zoo weinig mogelijk in de bestaande organisaties in te grijpen, het verlangen om hooge overschrijvingskosten van onroerende goederen te vermijden en bestaande kapitaalsverschaffingen hetzij in den vorm van obligatieleeningen hetzij in den vorm van preferente aandeelen te behouden, alsmede om eenmaal ingevoerde namen van naamlooze vennootschappen zooveel mogelijk in stand te houden, dat wil dus zeggen, zooals Mr. Sannes het in zijn hieronder te noemen werk uitdrukt, om „het behoud der historische vormen" te bevorderen, hebben tengevolge gehad, dat het beheer van meerdere, vaak tientallen van naamlooze vennootschappen van uit een centraal punt, practisch door het dagelijksch bestuur van een naamlooze vennootschap geschiedde en dat accountants, die verzocht werden de administratie en de te publiceeren jaarrekening van deze laatste naamlooze vennootschap te controleeren, zich soms voor omstandigheden gesteld zagen, die een andere werkwijze rechtvaardigen, dan die welke als regel door hen wordt toegepast.

Ik heb als vallende buiten mijn terrein, juridische kwesties, die zich in de verhoudingen der vennootschappen onderling voordoen niet behandeld. Wel heb ik hieronder de enkele wettelijke bepalingen vermeld, die in Engeland ten opzichte van holdingcompanies krachtens de Companies Act van 1929 thans van kracht zijn er voorts enkele wettelijke bepalingen in andere landen, die op de balansen van holdingmaatschappijen hun invloed doen gelden. Belasting-kwesties zijn eveneens buiten beschouwing gelaten a spelen ze dikwijls bij het opmaken der jaarrekeningen, en bij he berekenen der prijzen van goederen door de eene dochtermaatschappij aan de andere geleverd, een groote rol. Door middel var de te berekenen prijzen heeft de leiding het n.l. in haar hand de winst te laten verschijnen, hetzij bij de leverende, hetzij bij de ontvangende vennootschap, en zal zij er vaak op uit zijn, die wins tot uitdrukking te laten komen, daar waar de belastingdruk he laagst is. In meerdere landen, o.a. in Frankrijk, eischen de belastingautoriteiten dat als belastbare winst van een onderhoorige maatschappij wordt opgegeven, niet de winst, zooals die in de boeken van die onderhoorige maatschappij tot uitdrukking komt maar een evenredig deel in de winst van de totale groep, berekend op basis van de verhouding tusschen de omzetten van de totaal groep en die van de Fransche dochtermaatschappij.

In het algemeen gesproken ben ik van meening, dat het standpunt van accountants in deze kwestie objectief dient te zijn en dat zij hun invloed moeten gebruiken om winstverschuivingen van dergelijken aard te voorkomen, zij dienen er voor te waken, dat de prijzen aan dochter- of zustermaatschappijen berekend worden op dezelfde basis, als die welke gelden voor de leveringen aan derden, van gelijke beteekenis. Zijn er geen leveringen aan dergelijke derden, dan moeten de prijzen, die berekend worden, hetzij gelijk zijn aan die, welke door andere leveranciers worden genoteerd of, indien die noteeringen ontbreken, zoo, dat ze een normalen winst laten aan de leverende vennootschap. Wat als normaal geldt, moet dan naar omstandigheden worden beoordeeld.

NEDERLANDS INSTITUUT
van
REGISTERACCOUNTANTS
BIBLIOTHEEK

DEFINITIE HOLDINGCOMPANY.

Wat verstaat men onder een holdingmaatschappij? In de Nederlandsche literatuur, die over dit onderwerp handelt, vond ik de volgende definities.

Bij J. Moser, Kapitalisatie van Holdingcompanies (Proefschrift Rotterdam 1921) blz. 20: „Iedere Naamlooze Vennootschap, welke aandeelen in handen heeft van een of meer andere ondernemingen, hetzij tot een dergelijk bedrag, dat het mogelijk is een beslissende invloed uit te oefenen op het beheer der betrokken onderneming, hetzij dat het geheele aandeelenkapitaal der betrokken onderneming in het bezit der eerste naamlooze vennootschap is. Is de vennootschap wier aandeelen allen in het bezit zijn van de holdingcompany, een creatie van deze, dan spreekt men van dochtermaatschappij ten opzichte van moedermaatschappij."

In het zeer uitgebreide en van veel studie van buitenlandsche literatuur getuigende boek van den Heer Mr. D. J. Sannes, „De Rechtsverhouding van moeder- en dochtermaatschappij" blz. 16:

„De moeder- en dochtermaatschappij-verhouding is aanwezig, wanneer de eene vennootschap de stemmenmeerderheid (hetzij door het bezit der aandeelenmeerderheid, hetzij door andere hieronder nader te bespreken middelen) in de algemeene vergadering der andere(n) bezit, en dit bezit houdt met het bepaalde doel om die andere vennootschap(pen) te beheerschen", aangevuld op blz. 31 als volgt:

„Er moet dus zijn *stemrecht* in een mate waardoor „contrôle" mogelijk wordt, terwijl deze „contrôle" „het doel" behoort te zijn van het in den regel hiervoor vereischte aandeelenbezit; tenslotte dient deze toestand „blijvend" te zijn."

Onze collega, de Heer J. J. M. H. Nijst, wijdt in Deel III*b* van de bekende door Delwel uitgegeven serie „Leerboek der Accountancy", een hoofdstuk van ruim 50 bladzijden aan holdingcompanies. Hij citeert het door Prof. Dr. R. Liefmann gepropageerde begrip van „Effecten Substitution", op wiens theorie ook reeds de hierboven genoemde dissertatie van den Heer Moser werd opgebouwd; voorts worden enkele definities en indeelingen uit het werk van Mr. Sannes overgenomen. Een eigen definitie heb ik niet bij hem gevonden.

Sir Gilbert Garnsey gaf in zijn zeer bekend werk over „Holdingcompanies and their published accounts" (Verschenen 2e druk 1931 bij Gee & Co. Ltd. London), de hieronder staande definitie (blz. 5):

„The class of company to which the term is generally applied and with which it is proposed to deal is the one which acquires the whole or a controlling interest in the share capital (frequently ordinary shares, though not necessarily limited to these) of one or more distinct businesses thereby for practical purposes effectively amalgamating them and consolidating their interests, while at the same time, each of the separate undertakings continues its own sphere of operations and retains its existence as a separate entity. These separate concerns are referred to as subsidiary or constituant undertakings, while the company owning their share capital and controlling their operations is called the holding- or parent company."

In het door Sir Albert W. Wyon voor het in Juli j.l. te Londen gehouden International Congress on Accounting 1933, uitgebrachte referaat wordt deze definitie eenigszins uitgebreid ten opzichte van het begrip holdingcompany, zoowel als van dat van subsidiary. Ten opzichte van holdingmaatschappijen wijst hij erop dat, in tegenstelling met de vroegere opvatting, thans ook vennootschappen daaronder worden verstaan, die zelf een zeer belangrijk bedrijf uitoefenen, maar daarnaast belangen hebben in onderhoorige vennootschappen; ten opzichte van subsidiary zegt Sir Albert Wyon, dat hij daaronder verstaat een vennootschap waarvan de holdingmaatschappij direct of door tusschenkomst van een of meerdere vennootschappen over de stemmenmeerderheid in de algemeene vergadering de beschikking heeft.

Ook wat men in Duitsche en Zwitsersche handboeken als definitie vond komt alles neer op dezelfde begrippen als door Mr. Sannes ontwikkeld en waarmede ik het ook eens ben.

In alle literatuur komt de door Sir Albert W. Wyon nog eens nadrukkelijk naar voren gebrachte onderscheiding voor van holdingmaatschappijen die wel, en holdingmaatschappijen, die niet een eigen bedrijf uitoefenen. Voorbeelden ten onzent van de eerste soort zijn o.a.: Philips Gloeilampenfabriek, Algemeene Kunstzijde Unie, van Berkel's Patent,

en van de tweede soort o.a.: Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, De Koninklijke Petroleum, De Nederlandsche Scheepvaart Unie, De Internationale Viscose.

WETTELIJKE BEPALINGEN INZAKE VERSLAGLEGGING.

Tot op heden heeft de wetgever in de verschillende landen zich slechts in uiterst beperkte mate met de verslaglegging van holdingmaatschappijen bezig gehouden.

Voorzoover mij bekend is heeft slechts de Engelsche wetgever in de Companies Act 1929 eenige aanwijzingen gegeven, speciaal voor de Balansen en Verlies- en Winstrekeningen van holdingcompanies. In het kort houden de artikelen 125 t/m 128 het volgende in:

1e. In de balans van een holdingcompany moeten aandeelen van vorderingen op en schulden aan onderhoorige maatschappijen afzonderlijk worden vermeld (art. 125).

2e. Bij de balans moet een staat worden overgelegd waarin is aangegeven op welke wijze de winsten en verliezen van de onderhoorige maatschappijen van het jaar waarover verslag wordt uitgebracht in het door de holdingcompany gepubliceerde winstcijfer zijn verwerkt. Aangegeven moet worden:
   a. Hoe voorziening is getroffen voor eventueele verliezen, bij de onderhoorige maatschappijen zelf, bij de holdingmaatschappij of bij beide maatschappijen, en voorts
   b. Of er al dan niet verliezen van onderhoorige maatschappijen in het gepubliceerde winstcijfer zijn verwerkt (126).

   Afzonderlijke vermelding in bedragen van de winsten of de verliezen is niet vereischt.

   Indien in de accountantsverklaring behoorende bij de ba-

lans van een onderhoorige maatschappij door den accountant bijzondere bemerkingen zijn gemaakt, hetgeen practisch neerkomt op wat wij noemen, indien geteekend is onder voorbehoud, moeten in de bij de balans overgelegde staat bijzonderheden worden vermeld, over het (de) voorbehoud(en) dat (die) gemaakt is (zijn) door de accountants van de onderhoorige maatschappijen (art. 126).

3e. Als onderhoorige maatschappij geldt:
   a. Indien de holdingcompany houdster is van meer dan 50 % van het aandeelenkapitaal of beschikt over meer dan 50 % van de stemmen die in de algemeene vergadering van aandeelhouders kunnen worden uitgebracht.
   b. Indien de holdingmaatschappij direct of indirect bevoegd is de meerderheid der bestuurderen van de vennootschap te benoemen (art. 127).

4e. Alle uitkeeringen aan leden van de Board, met uitzondering van de aandeelen in de winst aan „managing directors", maar wel de vaste salarissen van deze functionarissen, voorzoover deze genoten worden bij de holding- zoowel als bij de onderhoorige maatschappijen, moeten in het jaarverslag worden vermeld.

Hoewel op het eerste gezicht deze bepalingen vrij scherp lijken, werken ze in de praktijk toch op vrij onvoldoende wijze; de verliezen behoeven niet in bedragen te worden vermeld. Ook is het niet voorgeschreven, dat de holdingmaatschappij die verliezen aftrekt van de winsten der andere onderhoorige vennootschappen in het door haar gepubliceerde winstcijfer. Ze dient slechts te vermelden of er verliezen zijn, en of daartegen al dan niet, hetzij bij de onderhoorige maatschappijen, hetzij bij haar, hetzij bij beiden, voorzieningen zijn getroffen. Normaal beheer, berustend op goed koopmansgebruik, brengt vanzelfsprekend voorziening in de verliezen bij de holdingmaatschappij met zich mede, maar aangezien noch de publicatie van het bedrag, noch de verrekening met winsten van andere onderhoorige vennootschappen verplichtend is, geeft de wet als zoodanig weinig bescherming tegen onvolledige verslaglegging.

Ook wordt in de wet wel gesproken over winsten en verliezen van het verslagjaar, maar hoe die winsten ontstaan zijn, of ze b.v. gemaakt zijn door overboekingen uit reserves in vroegere jaren gemaakt, behoeft niet te worden gepubliceerd. Indien zich onder de gepubliceerde winsten in belangrijke mate opgeloste open en/of geheime reserves bevinden, dient volgens de jongste opvattingen zulks echter te blijken; men denke aan het geval der Royal Mail.

Voorts zijn de bepalingen, die aangeven welke vennootschappen onder onderhoorige maatschappijen worden gerangschikt, m.i. slechts ten deele doeltreffend. Men kan zich voorstellen, dat b.v. een vennootschap, die machines levert, noodgedwongen, omdat zij anders geen betaling kon krijgen, genoegen neemt met betaling van aandeelen en dat zij daardoor in het bezit komt van meer dan 50 % der aandeelen in een andere vennootschap, die verder geheel buiten haar werkingssfeer valt. M.i. zou een dergelijke aandeelenpost wel onder beleggingen of effecten, maar niet onder aandeelen in onderhoorige maatschappijen dienen te worden opgenomen. Anderzijds kan men zich voorstellen dat, indien een vennootschap een zeer belangrijk gedeelte van haar vermogen belegd heeft in aandeelen of voorschotten aan een andere vennootschap, maar nog geen 50 % van alle aandeelen in die vennootschap bezit, het voor een behoorlijke voorlichting van de aandeelhouders der eerste vennootschap noodzakelijk is, dat omtrent den gang van zaken bij die maatschappij, waarin een groot gedeelte van het vermogen belegd is, inlichtingen worden verstrekt.

Verder spreekt de Engelsche wet wel over „Qualifications in the auditor's report" bij de balansen van de onderhoorige vennootschappen, die door de holdingmaatschappij moeten worden vermeld, maar wat onder „Qualification" wordt verstaan, is nergens in de wet aangegeven, hetgeen o.a. naar voren werd gebracht in de discussies op het Internationaal Accountantscongres te Londen door Mr. C. E. Fletcher F. C. A.

Ook worden wel voorschriften gegeven omtrent direct-onderhoorige maatschappijen, maar indien een onderhoorige maatschappij zelf holdingmaatschappij is, vallen die zoogenaamde sub-subsidiary-companies *niet* onder de bepalingen der wet en kunnen hieromtrent in de publicaties der holdingmaatschappij dus de voor de direct-onderhoorige vennootschappen voorgeschreven mededeelingen achterwege blijven.

Tenslotte kan en wordt ook de bepaling, dat in het jaarverslag alle aan de Board uitgekeerde bedragen moeten worden bekend gemaakt, tot een wassen neus gemaakt; indien n.l. leden van de Board bepaalde werkzaamheden zijn opgedragen, wordt hun daarvoor een schadevergoeding uitgekeerd, die *niet* in het bedrag behoeft te worden opgenomen. Daar waar men dit wenscht kunnen dus voor luttele werkzaamheden aanzienlijke bedragen onder onkosten worden geboekt.

De wet in Engeland schrijft de splitsing in de balans van de activa voor in „Vaste Activa" en „Vlottende Activa". Voor zuivere holdingmaatschappijen gelden aandeelen in onderhoorige maatschappijen als „Vaste Activa" en deze mogen onafhankelijk van de waarde op den balansdatum tegen den aanschaffingsprijs in de balans worden opgenomen.

Bij de debatten op het Internationaal Accountantscongres bleek dan ook, dat de Engelsche accountants algemeen van gevoelen waren, dat de Companies Act 1929 ten opzichte van de verduidelijking der publicaties van holdingmaatschappijen niet die invloed heeft gehad, die de ontwerpers der wet gemeend hadden door de invoering dier wet te zullen uitoefenen.

De Engelsche wettelijke bepalingen zijn voor het door mij te behandelen onderwerp van vrij groot belang, niet alleen omdat — voorzoover mij bekend is — alleen in Engeland dergelijke bepalingen bestaan, maar ook omdat de balansen van Hollandsche holdingmaatschappijen, waarin groote Nederlandsche kapitalen belegd zijn, n.l. die van de Unilever-groep en Wm. H. Müller & Co., naar Engelsch voorbeeld zijn opgemaakt.

In Duitschland zijn sinds September 1931 een aantal wettelijke bepalingen voor naamlooze vennootschappen ingevoerd, waaruit ik de volgende bepalingen naar voren breng.

Afzonderlijk dienen aan de actiefzijde der balans te worden opgenomen:

III. Deelnemingen, inclusief effecten die tot deelnemingen bestemd zijn, aandeelen van een Vennootschap waarvan het nominale bedrag 25 % bedraagt van het geheele nominale aandeelenkapitaal van deze vennootschap.

IV 9. Vorderingen op onderhoorige vennootschappen en Concernmaatschappijen,

en aan de passiefzijde:

V 5. Schulden aan onderhoorige vennootschappen en Concernvennootschappen.

Evenals bij de Engelsche wetgeving is dus publicatie van totaalbedragen voor deelnemingen, vorderingen en schulden verplicht.

De aanvang van onderhoorigheid ligt echter in Duitschland voor een vennootschap reeds daar waar zich 25 % van het aandeelenkapitaal in handen van een andere vennootschap bevindt.

Vóór deze wet van kracht was, werden de aandeelen vaak onder effecten, de voorschotten onder debiteuren opgenomen.

Op de verlies- en winstrekening moet aan de creditzijde afzonderlijk worden vermeld:

Inkomsten uit deelnemingen.

Eigenaardig is, dat verliezen op de debetzijde niet afzonderlijk in het schema vermeld zijn, waaruit zou kunnen worden afgeleid, dat indien de verliezen grooter zijn, deze onder de post „Diverse Verliezen" mogen worden opgenomen.

Voorts is in paragraaf 261d de Rijksregeering gemachtigd voor Concernvennootschappen voorschriften betreffende de opstelling van eigen jaarstukken en van gemeenschappelijke jaarrekeningen te geven. Tot op heden zijn nog geen bijzondere voorschriften gegeven.

Bij de nieuwe bepalingen (par. 260a) over het jaarverslag der directie worden o.m. de volgende verplichtingen opgelegd.

1e. „In dem Geschäftsbericht sind der Vermögensstand und die Verhältnisse der Gesellschaft zu entwickeln und der Jahresabschluss zu erläutern. Bei der Erläuterung des Jahresabschlüsses sind auch wesentliche Abweichungen von dem früheren Jahresabschluss zu erörtern.

2e. In dem Geschäftsbericht ist auch über die Beziehungen zu einer abhängigen Gesellschaft und einer Konzern-Gesellschaft zu berichten.

4e. Die Berichterstattung hat den Grundsätzen einer gewissenhaften und getreuen Rechenschaftsablegung zu entsprechen. Sie kann nur insoweit unterbleiben, als die überwiegende Interesse einer der beteiligten Gesellschaften oder die Allgemeinheit es erfordert."

De sub 1 genoemde verplichting om „wesentliche Abweichungen" te vermelden waaronder het verkrijgen van nieuwe deelnemingen zeker te rangschikken is (al valt over het woord „wesentliche" te praten), kan volkomen te niet gedaan worden door de sub 4 genoemde bepaling, die het mogelijk maakt onder het motto „überwiegende Interesse der beteiligten Gesellschaften" geen mededeelingen van welken aard ook over dochtermaatschappijen in het verslag te doen.

Verder moet het gezamenlijke inkomen van de directieleden en dat van de leden van den raad van commissarissen van een vennootschap in het jaarverslag worden opgenomen. Ook deze bepaling beantwoordt niet aan haar doel, doordat inkomsten bij onderhoorige Vennootschappen van dezelfde personen niet behoeven te worden genoemd, terwijl volgens de mij verstrekte inlichtingen slechts vennootschappen, die een nominaal kapitaal boven de RM. 3.000.000,— hebben, verplicht zijn deze bedragen te publiceeren.

Tenslotte moeten in het jaarverslag voor de vennootschap gewichtige gebeurtenissen, die geschied zijn tusschen den balansdatum en den datum van opstelling van het jaarverslag, worden vermeld; dit laatste sluit bij de usance aan. Dr. Heinrich Friedländer noemt in zijn in 1932 verschenen „Aktienrecht", dat een commentaar op de nieuwe wetsbepalingen levert en aangeeft waar de nieuwe van de vóórdien geldende voorschriften afwijken, o.a. als voorbeelden van dergelijke gewichtige gebeurtenissen: De afsluiting van een concerncontract, de verkrijging of de afstooting van een „grössere" deelneming, de toetreding tot een „massgebenden Kartell". Ik heb de adjectieven onvertaald overgenomen, omdat die beter dan welke vertaling ook, de bedoeling van den schrijver weergeven.

Bij dezelfde wetswijziging werd de verplichting opgelegd om de balans en de verlies- en winstrekening door een „Wirtschaftsprüfer" te doen controleeren, en ongeveer tegelijkertijd werd een wettelijke regeling ingevoerd voor het beroep van Wirtschaftsprüfer. Behalve de afzonderlijke vermelding in de balans en verlies- en winstrekening, althans in de creditzijde, van de cijfers betrekking hebbende op onderhoorige maatschappijen, worden door de Wet dus tot nu toe geen voorschriften omtrent de verslaglegging van holdingmaatschappijen gegeven.

Belangrijk voor alle naamlooze vennootschappen en dus ook voor de Holdingcompanies is m.i. de verplichting de balansen te laten controleeren door een Wirtschaftsprüfer. Het valt buiten het bestek dezer bespreking in te gaan op den taak, die den Wirtschaftsprüfer is opgedragen en een vergelijking te maken tusschen zijn werkzaamheden en die van den accountant in de andere landen.

Omtrent de waardeering zegt de wet, dat effecten die als „Dauerbesitz" van de vennootschap gelden, en dat zijn dus deelnemingen, onafhankelijk van een eventueel lagere waarde op den balansdatum tegen den aanschaffingsprijs mogen worden opgenomen, tenzij de eischen van een behoorlijke boekhouding afschrijvingen op den aanschaffingsprijs noodzakelijk maken, in welk geval, volgens Dr. Friedländer (blz. 179) verdeeling van het af te schrijven bedrag over meerdere jaren mogelijk is.

In Frankrijk bestaan geen bijzondere bepalingen van holdingmaatschappen. Leest men de jaarverslagen van enkele Fransche holdingmaatschappijen, dan blijkt, dat, wat de waardeering betreft, opname in de balans tegen aanschaffingsprijs usance is.

In Zwitserland bestaan eveneens geen bijzondere wettelijke voorschriften. Slechts één bepaling die voor alle vennootschappen geldt, dient te worden vermeld, n.l. de volgende:

Aandeelen die een koers hebben (dit behoeft geen officieel ge-

noteerde koers te zijn) mogen in de balans tot geen hoogere koersen worden opgenomen dan de doorsnee-koers van de laatste maand vóór den balansdatum. (Art. 656 des schweizerischen Obligationenrechts). Voor aandeelen, die geen koers hebben, is de aanschaffingsprijs als maximumwaardeering aangewezen (zie Arthur Curti: „Aktiengesellschaft und Holdungsgesellschaft in der Schweiz" blz. 134). Dit kan voor holdingmaatschappijen zeer hinderlijk zijn, vooral in tijden als de onderhavige.

In de praktijk heeft dit tengevolge, dat vele holdingmaatschappijen in hun balans de aan de beurs genoteerde aandeelen opnemen tegen den doorsnee-beurskoers van de laatste maand, en het verschil tusschen deze waarde en de boekwaarde vermelden op een afzonderlijk balanshoofd „Wertverminderung der Beteiligungen", met de aanwijzing „kursmässiger Verlust". De moeilijkheid doet zich voor, dat geen winstuitkeeringen mogen geschieden zoolang dit balanshoofd niet is afgeschreven, hetgeen voor aandeelhouders in een holdingmaatschappij zeer onaangenaam kan zijn; zoo kunnen zich gevallen voordoen, dat de aandeelen van onderhoorige vennootschappen à pari in de boeken der holdingmaatschappijen voorkomen, dat de onderhoorige vennootschappen allen matige dividenden van 3 of 4 % uitkeeren, maar dat de holdingmaatschappij, aangezien de doorsnee-beurskoers van de laatste maand voor de balansdatum onder pari is, geen dividend kan uitkeeren.

In Zweden bestaat de verplichting de aandeelenposten, die een holdingmaatschappij bezit, alle afzonderlijk in de balans te vermelden; voorts moeten, indien dit mogelijk is, de door de algemeene vergaderingen van die vennootschappen vastgestelde balansen worden gepubliceerd.

In ons eigen land bestaan eveneens geen afzonderlijke wettelijke bepalingen voor holdingmaatschappijen. In art. 42 van het W. v. K. wordt bepaald, dat naamlooze vennootschappen, die hun balans moeten publiceeren, „de deelnemingen in andere ondernemingen en de vorderingen op ondernemingen waarin is deelgenomen" als afzonderlijke posten dienen te vermelden.

Verder wordt voorgeschreven, dat de balans en winst- en verliesrekening vergezeld moeten gaan van een toelichting welke vermeldt, naar welke maatstaf de onroerende en roerende zaken der vennootschap zijn gewaardeerd.

In geen der hiervoor opgenoemde wettelijke voorschriften komen zooals wij hebben gezien bepalingen voor, die de leiders eener holdingmaatschappij verplichten een helder en klaar inzicht te geven aan hun aandeelhouders. De stof is blijkbaar zoo gecompliceerd, dat geen enkele wetgever zich er aan heeft gewaagd uitgebreide voorschriften te geven. Men is derhalve aangewezen op datgene, dat bestuurderen zoo welwillend zijn, los te laten, en verder op de mededeelingen die accountants, zoo die er zijn, in hun verklaringen doen.

In een artikel van de hand van Lord Wm. Plender, gepubliceerd in „The Accountant" van 13 Februari 1932, blz. 205, komt de schrijver bij de beantwoording van de vraag of het practisch of wenschelijk zou zijn bij de wet uitgebreide voorschriften te geven voor de balansen van „public companies", tot de conclusie, dat het geven van verdere wettelijke voorschriften bezwaarlijk is, al kan het wenschelijk zijn van tijd tot tijd verdere voorwaarden waaraan de publicaties moeten voldoen, vast te leggen. Op grond van zijn ervaringen meent Lord Plender dat de voorschriften voor publicaties van de holdingmaatschappijen geheel onvoldoende zijn. De schrijver besluit dit gedeelte van zijn betoog met de woorden:

„Having regard to the extent to which business is canned on through the medium of subsidiary companies, in my opinion the time has come when the whole question of further and more adequate disclosure should be reviewed."

De omstandigheid, dat het bestuur van de holdingmaatschappij zeker is van de décharge voor haar beheer over de bezittingen van de onderhoorige vennootschappen, heeft tengevolge, dat uit beheers-oogpunt de bezittingen en verplichtingen van alle onderhoorige vennootschappen niet meer afzonderlijk, maar als één geheel worden beschouwd. Dit kan, in het geval, dat de holdingmaatschappij niet alle aandeelen bezit in de onderhoorige vennootschappen, of indien de onderhoorige vennootschappen op eigen naam obligatieleeningen hebben uitgegeven, leiden tot machtsmisbruik over de bezittingen der onderhoorige vennootschappen, hetgeen in de hand wordt gewerkt, indien het bestuur der onderhoorige vennootschappen en van de moedermaatschappij uit dezelfde personen is samengesteld. In dergelijke gevallen moeten accountants van de onderhoorige vennootschappen er voor waken, dat de zg. minderheidsbelangen niet worden geschaad. Wetgevers in meerdere landen hebben getracht, door minderheden bepaalde rechten van onderzoek toe te staan hunne rechten te beschermen, maar zij die dergelijke acties in de practijk hebben medegemaakt of gevolgd, weten, dat er weinig practisch nut mee kan worden bereikt. Bovendien behoort een behandeling hiervan eerder te geschieden door juristen, dan door accountants.

M.i. kunnen holdingmaatschappijen in dergelijke gevallen slechts dan vrij handelen met de bezittingen der onderhoorige vennootschappen, indien zij derden, die hunne eventueele aanspraken mede uit die bezittingen moeten bevredigen, voor de keuze stellen van beëindiging hunner verhouding tot de onderhoorige vennootschap of aanvaarding van een garantie door de holdingmaatschappij.

DE VERSLAGLEGGING IN DE PRACTIJK.

In de practijk treft men de volgende manieren aan om inlichtingen te verschaffen boven het minimum, dat wordt voorgeschreven:

1e. De publicatie, naast de balans der holdingcompany, van een staat, waarin de bezittingen en schulden van dochtermaatschappijen tot één balans zijn vereenigd. Bezit de holdingmaatschappij niet alle aandeelen der onderhoorige vennootschappen, dan wordt het nominale bedrag van de aandeelen, die anderen bezitten, vermeerderd met het daarop vallende gedeelte van het kapitaalsurplus of verminderd met het aandeel in een eventueel verlies, onder de schulden in die staat opgenomen.

Het bedrag voorschotten en schulden aan dochterondernemingen in de balans der holdingcompany moet overeen-

stemmen met de bedragen als schulden aan en vorderingen op de holdingcompany, dat in de bovenbedoelde staat is vermeld. Het kapitaalsurplus in de gecombineerde balansen der onderhoorige vennootschappen dient minstens gelijk te zijn aan het bedrag, dat in de balans der holdingmaatschappij als waarde van de aandeelen in onderhoorige vennootschappen is opgenomen.

Een dergelijke wijze van verslaglegging vindt men b.v. ten onzent bij de N.V. Maatschappij tot vervaardiging van Snijmachines volgens „van Berkel's Patent" en van andere Werktuigen, te Rotterdam.

2e. Het publiceeren al of niet naast de wettelijk voorgeschreven balans der holdingmaatschappij van een gecombineerde balans van de holdingcompany met de balansen der dochtermaatschappijen, waarbij uit de balans der holdingmaatschappij de posten aandeelen, voorschotten en schulden aan onderhoorige vennootschappen worden gelicht en daarvoor in de plaats de werkelijke activa en passiva worden gesteld, die tegenover die aandeelen en voorschotten in de balansen der onderhoorige maatschappijen voorkomen.

Deze wijze van verslaglegging werd het eerst gebruikt in 1901 door de United States Steel Corporation, die uitsluitend de consolidated balance sheet publiceerde.

In ons land vinden wij deze wijze van verslaglegging o.a. bij: Philips' Gloeilampenfabrieken (balans van de vennootschap en gecombineerde balans van de vennootschap met onderhoorige maatschappijen) en bij de Maatschappij tot Exploitatie van Zeepfabrieken.

3e. Het publiceeren, naast de balans der holdingcompany, van de balansen der voornaamste onderhoorige maatschappijen. Deze wijze van verslaglegging vindt men vaak bij Engelsche banken en verzekeringsmaatschappijen. In ons land kennen wij dergelijke publicaties van de Unilever, waarbij de balansen van vijf onderhoorige vennootschappen zijn gegeven en van de A.K.U., die naast de eigen jaarcijfers de balanscijfers van de Vereinigte Glanzstoff A.G. en van de Maekubee met de volledige verslagen in haar jaarverslag afdrukt.

In ons land publiceeren o.a. de volgende holdingmaatschappijen alleen hun eigen balansen en verlies- en winstrekeningen, zonder inlichtingen omtrent de balansen en verlies- en winstrekeningen van de onderhoorige vennootschappen te verstrekken:

De Koninklijke Petroleum Mij.
Anton Jurgen's Vereenigde Fabrieken
Centrale Suiker Mij.
De Internationale Suiker Mij.
De Koloniale Bank
Cultuur Mij. „De Vorstenlanden"

De twee laatstgenoemde vennootschappen zijn in de toelichting op de balans en het verslag van de directies iets mededeelzamer, aangezien van iedere onderhoorige maatschappij wordt vermeld, hoeveel aandeelen in het bezit zijn van de holdingmaatschappij, terwijl ook mededeelingen omtrent oogsten en aanplantingen (bij de Koloniale Bank per onderhoorige maatschappij, bij de Vorstenlanden voor alle onderhoorige maatschappijen te zamen), worden opgegeven. Ook zijn er enkele onderhoorige vennootschappen, die zelf een jaarverslag publiceeren.

Elk der drie bovengenoemde manieren om inlichtingen te verschaffen heeft zijn eigen mérites, die wij hieronder laten volgen.

De *eerste* door mij genoemde methode heeft ten gevolge dat, terwijl in de balans der holdingcompany één bedrag voor aandeelen in en één voor voorschotten aan onderhoorige vennootschappen worden gegeven, de bijgevoegde verzamelbalans van die onderhoorige vennootschappen een inzicht geven in de waarden, die daarachter staan en in de belangen, die vreemde aandeelhouders eventueel er in hebben. Stemt het bedrag, waarmede de aandeelen in de balans der holdingcompany voorkomt, overeen met dat van het kapitaalsurplus in de verzamelbalans der onderhoorige maatschappijen, dan kan men er de waardeering uit beoordeelen van het aandeelenbezit in onderhoorige vennootschappen in de balans der holdingcompany. Is het werkelijke kapitaalsurplus lager, dan zal in de verzamelbalans der onderhoorige vennootschappen een goodwillpost worden ingevoegd onder de activa om het bedrag sluitend te maken. Het goodwillbedrag is de overprijs, die de holdingcompany betaald heeft boven de intrinsieke waarde der aandeelen, zooals die door haar is berekend bij den aankoop der aandeelen (door de balans der nieuwe onderhoorige vennootschap om te werken naar de grondslagen die bij de holdingcompany gebruikelijk zijn), vermeerderd met eventueele goodwill-bedragen, die in de balansen der onderhavige vennootschappen voorkomen. Het reservebedrag, dat eventueel verschijnt, is ontstaan òf doordat door de holdingmaatschappij minder betaald is dan de door haar berekende intrinsieke waarde der aandeelen, òf doordat gedeelten der winsten, die na de verkrijging door de onderhoorige vennootschappen zijn gemaakt, niet aan de holdingmaatschappijen zijn uitgekeerd, doch bij de onderhoorige zelve gereserveerd werden, zonder dat deze winsten in de balans der holdingcompany zijn verwerkt.

Voor men tot het samenstellen van een dergelijke verzamelbalans voor onderhoorige vennootschappen kan komen, moet aan de volgende voorwaarden worden voldaan:

1e. De balansen der onderhoorige vennootschappen moeten op denzelfden datum worden afgesloten.

2e. De balansindeeling voor alle onderhoorige vennootschappen moet dezelfde zijn.

3e. De waardeeringsmethoden voor de diverse activa en passiva moeten gelijk zijn.

Aangenomen moet worden, dat de holdingcompany krachtens haar invloed in staat is deze voorwaarden door haar onderhoorige vennootschappen te laten vervullen.

Deze samenvoegingen worden belangrijk vergemakkelijkt, indien de holdingcompany direct bij de overname als eisch stelt, dat de boeken van de onderhoorige vennootschap in overeenstemming worden gebracht met de gereconstrueerde balans, die als basis bij

de overname heeft gediend. Het komt bij overname door holdingmaatschappijen van de aandeelen van particuliere vennootschappen herhaaldelijk voor, dat activa verre onder haar werkelijke waarde in de boeken voorkomen. De koopers zullen in dergelijke gevallen een extern-comptabele balans opmaken volgens de grondslagen, die bij hen gebruikelijk zijn, om de werkelijke waarde van de over te nemen aandeelen te bepalen. Ook het tegenovergestelde treft men aan, dat de activa te hoog te boek staan. Komt de koop op grond van een dergelijke gereconstrueerde balans tot stand, dan is dit de basis voor de waardeering der aandeelen in de balans der holdingcompany. Worden de berekende reserves of tekorten dan in de boeken der onderhoorige vennootschap vastgelegd, dan moet bij de jaarlijksche winstbepaling voor de holdingcompany worden vastgesteld of de ontvangen winstuitkeering van de dochtermaatschappij uit reserves stamt, dan wel ontstaan is uit winst, nà de aansluiting gemaakt. Dit is n.l. van zeer groot belang. Is het winst, die uit reserves is uitgekeerd, waarmede bij den aankoop der aandeelen rekening is gehouden en die dus in den koopprijs der aandeelen is verdisconteerd, dan is die winst economisch voor de holdingcompany geen opbrengst maar terugbetaling van kapitaal en moeten de uit dien hoofde ontvangen bedragen op de post aandeelen in onderhoorige vennootschappen worden afgeschreven. Geschiedt de uitkeering uit reserves, die nà de aansluiting der onderhoorige vennootschap zijn gemaakt, dan heeft dit geen invloed op de waardeering der post aandeelen in de boeken der holdingcompany, indien tenminste de waarde der later gevormde reserves niet aan den oorspronkelijken koopprijs is toegevoegd.

Ook voor de bepaling der jaarlijksche afschrijvingen, die moeten geschieden van de bedragen, voorkomende op de gereconstrueerde balans, die als basis bij den aankoop der aandeelen heeft gediend, is het, om zooveel mogelijk extra-comptabele berekeningen te vermijden, noodzakelijk, dat in de boeken van de onderhoorige vennootschappen voor de verschillende activa en passiva de waarden voorkomen, die de holdingcompany er bij overname der aandeelen aan heeft toegekend.

4e. De winsten door onderhoorige vennootschappen gemaakt bij den verkoop van goederen aan andere onderhoorige vennootschappen, voorzoover die goederen nog niet zijn verkocht, moeten worden gereserveerd.

5e. De onderlinge rekening-courant-saldi van de onderhoorige vennootschappen moeten tegen elkaar wegvallen.

6e. Het aandeel van buitenstaande aandeelhouders moet berekend worden, niet alleen door de nominale waarden bij elkaar op te tellen, maar ook door van iedere vennootschap het aandeel van de buitenstaande aandeelhouders in de reserve te bepalen en ook die bedragen bij elkaar te voegen.

7e. Dividenden, verschuldigd aan buitenstaande aandeelhouders, moeten onder de schulden worden opgenomen, terwijl de dividenden, die aan de holdingcompany komen, behandeld moeten worden alsof ze reeds betaald waren. Deze winst komt n.l. in de balans van de holdingcompany reeds tot uitdrukking.

8e. Indien er onderhoorige vennootschappen zijn, die aandeelen bezitten in de holdingcompany, dan zullen in een dergelijke verzamelbalans deze aandeelen onder de activa à pari worden opgenomen. Hebben ze een hoogere boekwaarde, dan zal het agio òf van de reserve worden afgetrokken òf bij de goodwill worden geteld.

Thans komen wij tot de *tweede* methode, n.l.: De gecombineerde balans van de holdingcompany en de onderhoorige vennootschappen.

In 1901 was de toen opgerichte United States Steel Corporation de eerste, die deze publicatievorm koos en men kan wel zeggen, dat sindsdien de consolidated balance sheet haar zegetocht over de wereld is begonnen; de Amerikaansche fiscale ambtenaren stellen sinds 1921 de aanslagen voor de vennootschappen vast op grond van deze geconsolideerde balansen.

In Duitschland, dat na 1924 belangrijke bedragen van Amerika leende, hebben Engelsche en Amerikaansche accountants-firma's, die voor de geldgevers onderzoeken instelden, deze publicatievorm ingevoerd.

Een belangrijk voordeel is, dat de aandeelhouders op een eenvoudige wijze een inzicht kunnen krijgen in de totale positie en in de totale winst, die door de holdingmaatschappij is gemaakt, de totale reserve of het totale verlies van alle vennootschappen, die economisch als één onderneming worden gedreven.

Een nadeel, evenwel geen groot nadeel naar mijn meening, is, dat activa en passiva, die rechtens geen bezit van de holdingcompany zijn, als zoodanig in een balans worden voorgesteld, en dat, evenals bij de hiervoor behandelde methode wel een totaalwinst- of verliescijfer wordt verstrekt, maar inzicht in de verschillende onderhoorige vennootschappen *niet* wordt verkregen en dat niet is na te gaan, of bij onderhoorige vennootschappen activa tot zekerheid der crediteuren zijn verbonden.

Ik noemde hierboven reeds het feit, dat in een consolidated balance sheet bezittingen en schulden worden opgenomen, die rechtens geen bezit van de holdingcompany zijn; gedeeltelijk wordt dit opgeheven, doordat het aandeel in de onderhoorige vennootschappen van vreemde aandeelhouders als een verplichting onder de passiva wordt opgenomen. Als een moeilijkheid wordt veelal ondervonden de grens te bepalen, waarboven de onderhoorige vennootschap wèl, en waarbeneden zij niét in de cijfers der geconsolideerde balans verwerkt wordt. Sir Gilbert Garnsey zegt hieromtrent, dat in den regel activa en passiva in feite niet „amalgamated" zijn, indien de holdingcompany niet minstens 75 % van het gewone aandeelenkapitaal bezitten, hoewel ieder geval op zich zelve moet worden beoordeeld; ook in Amerika geldt 75 % ongeveer als de minimumgrens.

Trekt men de grens te hoog, dan kan, indien van meerdere maatschappijen minder dan 75 % in het bezit der holdingcompany is, op de consolidated balance sheet een groote post „Aandeelen in onderhoorige Maatschappijen" ontstaan, en wordt het doel, dat men met publicatie der consolidated balance sheet beoogt, niet in voldoende mate bereikt. Ik persoonlijk zou het wenschelijk vinden, indien het om belangrijke beleggingen van de holdingcompany gaat die niet in de consolidated balance sheet zijn opgenomen, van die onderhoorige vennootschappen een afzonderlijke balans naast

de consolidated balance sheet te publiceeren, en op die wijze de sub 2 en 3 genoemde methode te combineeren.

De hierboven voor de eerste methode genoemde voorwaarden moeten ook hier aanwezig zijn, met dien verstande, dat de aandeelen van de holdingmaatschappij, die zich in het bezit bevinden van de onderhoorige vennootschappen, in de consolidated balance sheet wegvallen, waartegen het uitstaande aandeelenkapitaal vermindert.

Een eventueele goodwill wordt op dezelfde wijze berekend als hierboven voor de eerste methode is aangegeven, met dien verstande, dat bij het bedrag gevoegd wordt het eventueele goodwillbedrag, dat in de boeken van de holdingcompany zelve voorkomt.

Zijn er onderhoorige vennootschappen, die zelf holdingmaatschappijen zijn, dan wordt hiervan eerst een consolidated balance sheet gemaakt, die later weer met de balansen der andere vennootschappen tot een consolidated balance sheet van het geheel wordt vereenigd.

Zijn er verliezen bij onderhoorige vennootschappen, waarvan een gedeelte der aandeelen niet in het bezit is der holdingcompany, dan moet het gedeelte van het verlies voor die buitenstaande aandeelhouders berekend worden en van de nominale waarde worden afgetrokken, tenzij de holdingmaatschappij garanties op zich heeft genomen ten opzichte van de resteerende aandeelhouders, of het proportioneele verliesaandeel grooter is dan het nominale bedrag der aandeelen, of er andere omstandigheden zijn, die het wenschelijk maken de buitenstaande aandeelhouders te ontzien.

Naast de methode om alle bezittingen en schulden der onderhoorige vennootschappen in de consolidated balance sheet te combineeren en de belangen van minderheids-aandeelhouders onder de schulden op te nemen, bestaat een tweede methode om slechts de bezittingen en schulden voor hetzelfde percentage in de consolidated balance sheet op te nemen als de holdingcompany aandeelen in de onderhoorige vennootschap bezit. Daardoor vervalt de post der minderheidsbelangen, die op zich zelve voldoende belangrijk is om door aandeelhouders te worden gekend, en krijgt men een gewrongen beeld. De consolidated balance sheet wil n.l. de bezittingen en schulden van alle vennootschappen als één onderneming aan de aandeelhouders voorleggen. Neemt men slechts gedeelten der activa en passiva van de onderhoorige vennootschappen op, dan wordt ook niet een beeld van het geheel gegeven; bovendien blijft dan een gedeelte van de vordering op dergelijke onderhoorige vennootschappen over, omdat de holdingcompany 100 % van die vordering opneemt, onverschillig welk percentage van het aandeelenkapitaal zij bezit. Een zuiver inzicht van de positie van de holdingcompany tegenover aandeelhouders en crediteuren, alleen met tegen-elkaar-wegrekening van de onderlinge vorderingen en schulden, niet alleen van de holdingcompany tegenover de onderhoorige vennootschappen, maar ook van de onderhoorige vennootschappen ten opzichte van elkaar, wordt dan niet bereikt en daarom alleen al is deze methode *niet* aanbevelenswaardig.

Om die onderlinge rekeningen te kunnen laten wegvallen, is het m.i. noodzakelijk dat de accountant, die de balans der holdingcompany en ook de consolidated balance sheet controleert, van de rekeningen, die in de boeken van alle onderhoorige vennootschappen ten name van andere bij de groep aangesloten vennootschappen voorkomen, door de accountants der onderhoorige vennootschappen gewaarmerkte afschriften ontvangt. Geschiedt dit en vergelijkt men de afschriften onderling, dan verzamelt men zonder moeite alle posten, die bij de eene vennootschap vóór, bij de andere vennootschap ná den balansdatum geboekt werden en waarmede dus in de consolidated balance sheet stuk voor stuk rekening moet worden gehouden. Ik persoonlijk heb dit op één punt verzamelen der onderlinge rekening-afschriften altijd als een belangrijk steunpunt voor de contrôle van het geheel beschouwd.

De in de consolidated balance sheet verzamelde gegevens kunnen betrekking hebben op activa en passiva van onderhoorige vennootschappen in het buitenland, die derhalve in een andere muntsoort hun balans opmaken en soms door de usance in de verschillende landen een andere balansindeeling of een andere balanswaardeering hebben dan die, welke usance is bij de groep, waartoe zij behoort. De balans van een dergelijke vennootschap moet dan eerst naar dezelfde principes worden opgemaakt als de balansen van de geheele groep, waarna alle bezittingen en schulden, omgerekend tegen den wisselkoers per balansdatum, in de valuta der holdingcompany worden omgerekend. Het verlies, door depreciatie der valuta geleden, komt op deze wijze, doordat het saldo-bezit in een dergelijke vennootschap tegen den wisselkoers van den dag wordt omgerekend, in de consolidated balance sheet tot uitdrukking. Bij de berekening der winst van de holdingcompany kom ik nog nader op deze valuta-kwestie terug.

Het lijkt mij onder de huidige omstandigheden wenschelijk in de consolidated balance sheet afzonderlijk tot uitdrukking te laten komen, welke bedragen aan debiteuren, kas- en banksaldi worden aangehouden in landen, die het vrije geldverkeer met het buitenland door deviezenmaatregelen onmogelijk hebben gemaakt.

Ten slotte komen wij tot de *derde* methode, waarbij naast de balans van de holdingcompany die van de onderhoorige vennootschappen worden gepubliceerd.

Deze methode kan haar voordeelen hebben, indien het aantal onderhoorige vennootschappen zeer beperkt is; zoodra het aantal onderhoorige vennootschappen stijgt boven een klein aantal, laat ons zeggen drie of vier, krijgen de aandeelhouders een cijfermateriaal, dat in de meeste gevallen zeer omvangrijk is en waaruit het uiterst moeilijk is een beeld van het geheel te verkrijgen. Terecht werd door onze collega Nijst in „De Bedrijfseconoom" van Juli 1932 het jaarverslag van de Unilever, waarin de balansen van vijf dochterondernemingen werden opgenomen, maar waarin geen consolidated balance sheet voorkomt, uit dien hoofde onvoldoende genoemd.

Ik heb hierboven uiteengezet op welke wijze getracht wordt aandeelhouders en crediteuren van een holdingcompany een inzicht te geven in de vermogenstoestand van een groep vennootschappen. Het zal uit den aard der zaak altijd moeilijk blijven binnen het bestek van een jaarverslag belanghebbenden inzicht te geven in de gezamenlijke positie, welke methode ooit zal worden uitgedacht.

Naar mijn meening is de balans der holdingcompany naast de consolidated balance sheet, aangevuld met de balansen van de vennootschappen, waarin een naar verhouding belangrijk bezit wordt

aangehouden, maar die niet in de consolidated balance sheet zijn verwerkt, en vermeldende een splitsing van de bedragen, die vrij en die niet-vrij getransfereerd kunnen worden, de meest verkieslijke vorm.

DE BALANS DER HOLDINGCOMPANY.

Keeren wij nu terug naar de balans der holdingcompany zelve. Enkele belangrijke kwesties vragen hier de aandacht en in de eerste plaats:

De Waardeering der Aandeelen.

Deze kan geschieden:

1. Op basis van den aanschaffingsprijs
2. Op basis van een officieelen beurskoers der aandeelen, zoo die er is
3. Op basis van het rendement
4. Op basis van de intrinsieke waarde
5. Door taxatie.

Over elk van deze vijf methoden volgt hier een enkel woord.

De sub 1 genoemde waardeering op basis van den aanschaffingsprijs is de meest gebruikelijke. Dit blijkt uit de onderstaande bloemlezing uit de jaarverslagen van enkele groote holdingcompanies. Deze methode is begrijpelijk voor het groote publiek en zij geeft stabiliteit aan de balanscijfers. Ik kom hieronder nader op deze waardeeringswijze terug.

De sub 2 genoemde waardeeringswijze, die in Zwitserland zelfs wettelijk is voorgeschreven, lijkt aantrekkelijk door de kwasie objectiviteit, waarmede de waardeering tot stand komt en de controleerbaarheid voor derden, die zij met zich brengt. Er zijn daarnaast ook groote nadeelen aan verbonden. De voornaamste hiervan zijn m.i. de volgende:

De beurskoers van enkele aandeelen of van één aandeel kan moeilijk als maatstaf gelden voor de waardeering van een gesloten post aandeelen, die tezamen de meerderheid vormt.

Vele algemeene en bijzondere (onder de laatste bedoel ik o.a. de markttechnische factoren) omstandigheden oefenen direct invloed uit op de beurskoersen, die ook op de prijzen van alle andere goederen inwerken, b.v. op de waarde van fabrieksgebouwen en machines. Door de beurskoers als waardeeringsmethode te gebruiken, zou men die algemeene en bijzondere omstandigheden, die de prijzen influenceeren, voor de eene actiefpost wèl, voor de andere actiefpost niet in de balans tot uitdrukking laten komen.

Deze waardeeringswijze heeft ook het nadeel, dat de beurskoers een factor wordt, waarmede de bedrijfsleiding sterk rekening gaat houden en die ze mogelijk wil gaan beinvloeden.

Ook mist men de stabiliteit in de voorstelling van den vermogenstoestand in de balans, hetgeen de mogelijkheid de cijfers van het eene jaar met het andere te vergelijken, in hooge mate bemoeilijkt.

Is verder de beurskoers op den balansdatum hooger dan de boekwaarde, dan zal men het verschil tusschen deze twee bedragen moeten reserveeren, aangezien deze winst in geen geval voor uitkeering beschikbaar is. Is de beurskoers lager dan de boekwaarde en staan geen reserves hiertegenover, dan is de holdingmaatschappij gedwongen een verlies te publiceeren. Dit kan onder bepaalde omstandigheden op zich zelve weer invloed op den beurskoers uitoefenen.

Men zou van meening kunnen zijn, dat bedrijfsverliezen en verliezen op deelnemingen afzonderlijk vermeld dienen te worden. Indien deze laatste een permanent karakter dragen, behooren ze uit kapitaalsafstempeling of door tegenboeking van reserves te worden gedekt, maar in de practische verslaglegging, behalve dan in extreme gevallen en bij reorganisaties, wordt in den regel dit onderscheid niet gemaakt.

Ik wijs er nog op, dat zeer dikwijls slechts voor een gedeelte der aandeelen in onderhoorige vennootschappen een noteering zal bestaan en dat men, indien men die wenscht toe te passen, voor het niet-genoteerde gedeelte op een ander waardeeringssysteem is aangewezen.

De sub 3 genoemde waardeering op basis van het rendement is in wezen een variante van de sub 1 genoemde waardeeringsmethode op basis van den aanschaffingsprijs. Bij het bepalen van den aanschaffingsprijs zal in vrijwel de meeste gevallen de rendements-verwachting een belangrijke factor zijn geweest en mede den aanschaffingsprijs hebben bepaald.

Wordt nu het verwachte rendement niet verkregen, dan blijkt achteraf, dat de aanschaffingsprijs te hoog is geweest en zal goed koopmansgebruik medebrengen, dat men afschrijft. Blijkt het rendement hooger dan men verwachtte, dan is men verplicht de boekwaarde te verhoogen, gepaard gaande met een verhooging der reserve om deze boekwinst buiten de verlies- en winstrekening te houden. Ook deze waardeeringsmethode kan dus een instabiliteit in de bedragen, die in de balans voorkomen, ten gevolge hebben, die naar mijn meening niet gewenscht is.

De sub 4 genoemde intrinsieke waarde, waaronder ik versta de waarde, bepaald op grond van de volgens goed koopmansgebruik opgemaakte balansen der verschillende onderhoorige vennootschappen, heeft naar mijn meening het groote nadeel, dat door de waardebepaling van de onderhoorige vennootschappen individueel, die van het geheel, als één economische eenheid gezien, in het gedrang kan komen. Hoewel opgebouwd uit juridisch zelfstandige vennootschappen is het kenmerk van de holdingcompany, dat al deze afzonderlijke vennootschappen in wezen één zaak vormen, door welke omstandigheid de waarde der samenstellende deelen naar mijn meening belangrijk kan worden beïnvloed. Ook hier geldt, dat men wel verliezen op grond van deze waardeeringsmethode zal afschrijven, maar winsten praktisch buiten de verlies- en winstrekening zal moeten houden en deze aan de reserve zal moeten toevoegen, omdat ze niet voor verdeeling beschikbaar komen.

De sub 5 genoemde taxatiemethode zal veelal gebruikt worden als compromis tusschen een der sub 1—4 behandelde waardeeringswijzen, of indien geen van deze vier alleen in aanmerking kan komen. Voor kleinere deelnemingen ziet men haar vaak toegepast.

Hieronder laat ik de omschrijvingen volgen, die ik in de jaarverslagen van holdingcompanies heb aangetroffen.

Philips' Gloeilampenfabrieken (1931):

„De aandeelen voor hun aankoopkoers.

Bij de waardeering per 31 December 1931 van de deelnemingen, waarbij alle fabrieksgebouwen, machines en inventarissen geheel werden afgeschreven (ook de bedragen daaraan in 1931 ten koste gelegd) en o.i. voldoende voorzieningen werden getroffen voor eventueele waardedaling der voorraden en eventueel te verwachten verliezen op debiteuren, bleek de totale afschrijving, welke op 31 December 1930 ƒ 28.900.000,— bedroeg, te moeten worden verhoogd op ƒ 40.230.000,—."

Volgens het verslag over 1932 werd de reserve van ƒ 40.230.000,– op 31 December 1932 teruggebracht op ƒ 39.563.000,—.

Jurgens:

„Aandeelen in andere ondernemingen zijn gewaardeerd tegen kostprijs, na aftrek van daartegen gemaakte reserves."

Maatschappij tot Exploitatie van Zeepfabrieken:

„Onze deelnemingen in andere ondernemingen zijn gewaardeerd tegen kostprijs."

Van Berkel's Patent (1929/1930):

„De deelnemingen in dochtermaatschappijen en aanverwante ondernemingen zijn gewaardeerd tegen de aan de hand der laatst vóór of per 30 Juni 1930 afgesloten balansen becijferde intrinsieke waarde, met dien verstande, dat daarbij voor zoover het de aanverwante ondernemingen betreft, de deelnemingen ten hoogste à pari zijn opgenomen.

Onder intrinsieke waarde is te verstaan het zuiver aanwezige kapitaal voor zoover met inbegrip van beschikbare — niet voor bepaalde doeleinden aangewezen — reserves aan de moedermaatschappij toebehoorende, waarbij de waarde van patenten, handelsmerken en goodwill buiten beschouwing is gelaten.

De omrekening in Hollandsch geld der deelnemingen en rekeningcourantsaldi in vreemde valuta, is geschied tegen de wisselkoersen per 30 Juni 1930 met als maximum de goud-pariteit."

American Telephone & Telegraph Cy.

„De „Stocks of Associated Companies" zijn gewaardeerd tegen kostprijs.

Unilever:

Deelnemingen in andere ondernemingen zijn opgenomen tot kostkostprijs.

A.K.U.:

Blijvende deelnemingen zijn gewaardeerd tegen kostprijs.

Hollandsche Kunstzijde Unie:

De deelnemingen in aanverwante ondernemingen zijn gewaardeerd tegen een in overleg met den accountant der vennootschap vastgestelde waarde.

Onder de balans komt de handteekening van den accountant niet voor; het verslag over 1932 vermeldt geen naam van den accountant.

Internationale Viscose 1930/1931:

„De waarde der deelnemingen is in overeenstemming gebracht met een normale rendementsmogelijkheid in de toekomst", terwijl in de accountantsverklaring de volgende passage voorkomt:

„De in verband hiermede plaatsgevonden herwaardeering der deelnemingen is geschied op basis van de huidige bedrijfswaarde der betrokken ondernemingen en wel zonder rekening te houden met de voor sommige deelnemingen lagere beursnoteering van het oogenblik."

1931/1932 (weder verslag van de Directie):

„De waardeering geschiedde tegen de waarde volgens de balans per 30 Juni 1931, vermeerderd met den kostprijs van zeer kleine aanschaffingen; de totale balanswaarde bedraagt ƒ 5.443.000,—, gewaardeerd tegen beurskoers of bij ontbreken eener beursnoteering getaxeerd door vergelijking met de noteering van andere kunstzijdefondsen, bedraagt de waarde per 30 Juni 1932 ƒ 2.807.994,—."

Koninklijke Petroleum Mij.:

„De aandeelen in de diverse maatschappijen, waarin door ons is deelgenomen, zijn gewaardeerd tegen kostprijs."

Koloniale Bank:

„Deelnemingen in andere ondernemingen:

is het aandeelen-bezit in diverse Cultuurmaatschappijen, te boek staande à pari of daar beneden.

Het meerendeel der betreffende maatschappijen bezit belangrijke reserves en zoodanige middelen, dat de beurskoers geen juiste maatstaf voor de beoordeeling der waarde van deze aandeelen is. Herwaardeering van dit bezit lijkt ons onder de ook heden nog abnormale omstandigheden niet uitvoerbaar."

Cultuur Mij. „De Vorstenlanden":

Deelnemingen in andere Cultuurondernemingen:

„Ofschoon bovenvermelde boekwaarde thans wel niet realiseerbaar zoude zijn, meenen wij een voorstel tot afschrijving niet te moeten doen, zoolang de naaste toekomst nog zoo onzeker blijft".

Nederlandsche Handel Maatschappij:

„Deelnemingen in andere ondernemingen en vorderingen op deze: Onze deelneming in het aandeelenkapitaal van eenige financiëele en cultuur-ondernemingen, benevens onze vorderingen op die instellingen, na aftrek van de tegen deze uitzettingen gemaakte reserves.

De aandeelen zijn gewaardeerd op den prijs, waarvoor deze zijn verkregen of lager."

In de toelichting bij de balans van de vestigingen in het Oosten staat o.a.:

„De waarde, waarvoor de ondernemingen te boek staan, is het saldo van de kosten van aanschaffing, vernieuwing en uitbreiding, verminderd met de in den loop der jaren uit de winst afgezonderde bedragen voor afschrijving en reserveering."

Centrale Suiker Maatschappij:

De balans vermeldt de kostprijs van de belangen in ondernemin-

gen en het bedrag van de in mindering daarvan geboekte afschrijving.

Het verslag zegt:

„De waarde van belangen in ondernemingen in Nederland en België is vastgesteld op grond der berekende intrinsieke waarde van de in het bezit der vennootschap zijnde aandeelen en de van die ondernemingen per saldo in rekening-courant te vorderen bedragen. Bij die berekeningen zijn de onroerende goederen aangenomen tegen kostprijs onder aftrek der plaats gehad hebbende afschrijvingen.

Het aandeelenbezit in de Engelsche ondernemingen werd evenals vorig jaar tegen kostprijs gewaardeerd.

De aandeelen Internationale Suikermaatschappij werden gewaardeerd op dezelfde basis als vorig jaar, dus zonder rekening te houden met eventueele verschillen tengevolge van de depreciatie van het Pond."

en

„Zooals vermeld zijn de balanswaarden van Fabrieken, Terreinen, Machines enz. en van „Belangen in andere Ondernemingen" aan de kostprijzen ontleend. Dit jaar werd daarop wederom niet afgeschreven."

Afschrijving op boekwaarde dezer activa is noodig in verband met onvoldoende benutting capaciteit en gewijzigde conjunctuur. Zoodra de toestand wat meer overzichtelijk is, zal worden voorgesteld de balanswaarden „in overeenstemming te brengen met de dan bestaande bedrijfsmogelijkheden."

Uit bovenstaande opsomming blijkt, dat van een algemeene tendenz in het waardeeringssysteem nog niet kan worden gesproken. Wel is bij de meeste der geciteerde holdings de kostprijs òf de waardeeringsbasis òf het uitgangspunt daarvoor. Slechts in een enkel geval is een andere maatstaf (nominale waarde, intrinsieke waarde) gebruikt.

Naar mijn meening zal de waardeering in elk geval van den kostprijs als maximum moeten uitgaan, terwijl in mindering daarvan een zoodanige afschrijving moet worden gebracht, dat de gezamenlijke balanswaarde van de deelnemingen in de onderhoorige maatschappijen in overeenstemming is met een normale rendementsmogelijkheid in de toekomst van die deelnemingen tezamen.

Noch in Engeland, noch in Holland is waardeering tegen kostprijs verplichtend. In beide landen moet alleen worden aangegeven, naar welke maatstaf de waardeering geschiedde, terwijl in Zwitserland de koerswaarde voorgeschreven is. Deze laatste moet volgens de meening van alle schrijvers over dit onderwerp als een waardeeringsbasis voor aandeelen in het bezit van holdingmaatschappijen worden verworpen en dit meen ik ten volle te kunnen onderschrijven, omdat zeer veel factoren op de beurswaarde hun invloed doen gelden, die met de waarde der aandeelen in de onderhoorige vennootschappen niets te maken hebben.

Volgens de door ons opgenoemde wettelijke bepalingen bestaat ook nergens, behalve in Zweden, de verplichting in de balans of in een bijlage van de balans ieder onderdeel op zich zelve aan te geven. Dit is voor een holdingmaatschappij, die, ondanks de juridische zelfstandigheid harer onderhoorige vennootschappen, als één zaak beheerd wordt, ook zeer moeilijk. Het kan voor een holdingmaatschappij die meerdere onderhoorige vennootschappen heeft, die dezelfde artikelen fabriceeren, voordeeliger zijn, de fabricatie in één fabriek en zoodoende in één vennootschap te concentreeren en de andere fabrieken stil te leggen, dan de productie over meerdere fabrieken te verdeelen. Indien in de onderhoorige vennootschappen, die de stilgelegde fabrieken bezitten, de regelmatige afschrijvingen jaarlijks geschieden, en die ééne onderhoorige vennootschap na de afschrijvingen voor de andere vennootschappen een normaal rendement verdient over de boekwaarde bij de holdingmaatschappij van de aandeelen in die vennootschappen, geloof ik niet, dat er een noodzakelijkheid bestaat af te schrijven op de aandeelen in de vennootschappen, waarvan de fabrieken stilgelegd zijn. Dat neemt niet weg, dat goed koopmansgebruik medebrengt, dat de aandeelen van deze stilgelegde fabrieken veelal aangegrepen worden als een dankbaar afschrijvingsobject om gedeelten van de winst in te houden, omdat deze financieringspolitiek wenschelijk kan zijn, maar dat heeft met de principieele waardeeringspolitiek niets uitstaande.

Ik geloof dan ook niet, dat men bij een holdingcompany van de individueele waarde der aandeelen, die zij bezit, mag uitgaan, maar het geheele complex onderhoorige vennootschappen als één geheel moet beschouwen. Juist het feit, dat het geheele complex van ondernemingen tezamen als één onderneming kan worden beheerd, beïnfluenceert de waarde der onderdeelen zeer sterk. De waarde van een overgebleven zelfstandige vennootschap in een land, waar een holdingcompany alle soortgelijke vennootschappen beheerscht, kan voor die holdingcompany aanzienlijk hooger zijn, dan voor een ander; voor de holdingcompany is de eventueel grootere winstmogelijkheid voor de andere zich in haar bezit bevindende vennootschappen, bij het bepalen van de waarde der aandeelen in die ééne zelfstandige vennootschap, mede van invloed, en deze overweging geldt voor andere niet. Zoolang nu de omstandigheden voor de holdingcompany dezelfde blijven, d.w.z. dat zij door het bezit der aandeelen van de laatst verkregen zelfstandige vennootschap de winstcapaciteit harer andere vennootschappen verhoogt, zal zij de aandeelen van die laatst verkregen vennootschap tegen kostprijs, d.i. dus een prijs die aanzienlijk hooger kan zijn dan de gangbare waarde bij de verkrijging, kunnen opnemen. Bij Engelsche en Amerikaansche holdingcompanies worden deze overprijzen die betaald worden, dikwijls onder het hoofd Goodwill tezamen gevat; deze post blijft vaak ten eeuwigen dage onder de activa paraisseeren. Alleen als de overwegingen en omstandigheden, die tot het betalen van den overprijs geleid hebben, gewijzigd zijn, zóó, dat geen overprijs meer zou worden betaald, gaat men afschrijven.

In wezen wordt dus betaald voor winstanticipatie en zou men, indien deze geanticipeerde winst werkelijk gerealiseerd wordt, moeten beginnen met zooveel van die winst voor afschrijving te gebruiken tot het bedrag, dat extra betaald is om die winst te kunnen maken, is afgeschreven.

Een tweede kwestie, die de bespreking waard is, is die van den kostprijs zelve, indien de aandeelen der onderhoorige vennootschap verkregen worden door afgifte van aandeelen der holding-

company en deze laatste aandeelen boven pari noteeren. De verkooper der aandeelen van de onderhoorige vennootschap zal als zijn verkoopprijs rekenen de beurswaarde der aandeelen in de holdingcompany, die hij verkrijgt. De koopster-holdingcompany kan twee verschillende standpunten innemen. Zij kan zich uitsluitend houden aan de nominale waarde der aandeelen die zij uitgeeft en in haar boeken de aandeelen der onderhoorige vennootschap die zij verkrijgt opnemen voor een waarde, die gelijk is aan de nominale waarde harer eigen aandeelen, die zij ter verkrijging der aandeelen in de onderhavige vennootschap heeft afgegeven.

Op deze wijze boekte de Koninklijke in 1904—1906 de overname der aandeelen Moeara Enim en der aandeelen Moesi Ilir. De beurswaarde op den datum van overname bedroeg vier á vijf maal de nominale waarde. Er werd dus op deze wijze een agio behaald, dat onmiddellijk werd afgeboekt op de aankoopwaarde van de nieuw verkregen aandeelen. De werkelijke aankoopprijs wordt m.i. op deze wijze verdoezeld.

De koopster-holdingcompany kan ook de beurswaarde der door haar afgegeven aandeelen als koopprijs voor de aandeelen der onderhoorige vennootschap boeken en het agio op een afzonderlijke reserve-rekening tot uitdrukking laten komen. Deze methode, die mij juister voorkomt, volgt b.v. de Unilevergroep bij meerdere overnamen. Ook de belastingwetgeving in Nederland, die uitkeering van verkregen agio vrij van uitkeeringsbelasting mogelijk maakt, zal er hier te lande toe medewerken, dat men de verkregen agio's afzonderlijk in de boeken tot uitdrukking laat komen, al zal een dergelijke overweging op de principieele beslissing, welke methode men zal toepassen niet mogen influenceeren. Zooals ik hierboven reeds gezegd heb, lijkt mij de tweede manier alleszins te verkiezen.

Een derde punt dat besproken dient te worden, is de valutakwestie. Uit de debatten op het Londensche Accountantscongres bleek, dat Engelsche accountants het standpunt innemen, dat, aangezien aandeelen in onderhoorige vennootschappen onder fixed assets gegroepeerd zijn en deze groep van activa als regel tegen kostprijs wordt opgenomen, aandeelen luidende in vreemde valuta eveneens tegen den kostprijs moeten worden opgenomen, onafhankelijk van de waarde der valuta op den balansdatum. Men kan het slechts met deze opvatting eens zijn, indien de uiteindelijke rentabiliteit van dergelijke aandeelen door een valuta-depreciatie niet wordt aangetast, dat wil dus zeggen, indien de dividenden uitgedrukt in de eigen valuta van de holding company niet verminderen. Aangezien dit nooit vooraf met zekerheid is te zeggen, zal m.i. goed koopmansgebruik mede brengen, dat voor de dekking van dergelijke eventueele valuta-verliezen op aandeelen in onderhoorige vennootschappen in de balans der holdingcompany een reserve wordt gemaakt. Ook zal het wenschelijk zijn er zich bij de winstuitkeeringen, welke worden ontvangen van onderhoorige vennootschappen, die werken in landen, waar de valuta gedeprecieerd is, terdege rekenschap van te geven of met de valuta-depreciatie bij de vaststelling der winst is rekening gehouden. Is dit niet, of niet in voldoende mate het geval, dan zal het als winstuitkeering ontvangen bedrag bij de holdingcompany niet als winst, maar als kapitaalsterugbetaling van de onderhoorige vennootschap moeten worden geboekt en van de waarde der aandeelen moeten worden afgeschreven, zooals hierboven reeds is aangegeven voor uitkeeringen van winst uit reserves, waarmede bij den koopprijs der aandeelen is rekening gehouden.

De Waardeering der Voorschotten.

Deze vinden over het algemeen plaats tegen de boekwaarde. Veelal worden de voorschotten op onderhoorige vennootschappen in één post opgenomen, hetgeen voor een juist inzicht niet wenschelijk is. Aanbeveling zou het verdienen te onderscheiden tusschen:

a. Voorschotten, die het karakter van langdurige deposito's hebben.
b. Loopende rekening-courant voorschotten, dat zijn dus de rekeningen, waarop de loopende transacties worden geboekt, die regelmatig worden afgewikkeld.
c. Op balansdatum de rekening „Te ontvangen dividenden van onderhoorige vennootschappen".

Op deze wijze gesplitst krijgt men uit de balans van de holdingcompany, ook zonder uitgebreide toelichtingen, een algemeen inzicht in de wijze, waarop de aan de onderhoorige vennootschappen verstrekte gelden op den balansdatum zijn tezamengesteld.

Afschrijvingen op voorschotten aan onderhoorige vennootschappen zullen voorkomen:

1e. Indien de volle verliezen van dochtermaatschappijen door de holdingcompany worden gedragen en men aan een directe afboeking van het saldo den voorkeur geeft boven een reserve aan de creditzijde der balans. Zijn er nog andere belanghebbenden, die mede een gedeelte van het verlies dragen, b.v. uitstaande gewone of preferente aandeelhouders, in welk geval het aandeel van het verliessaldo, dat de holdingcompany moet dragen, uit de verhouding tusschen het bezit van de holdingcompany en dat van anderen moet worden berekend, dan kan het aandeel in het verlies niet op het rekening-courantsaldo worden afgeboekt, omdat dan de overeenstemming tusschen de rekeningen in de boeken der holdingcompany en die der onderhoorige vennootschappen zou zijn verbroken.

2e. Tengevolge van koersverliezen, indien de valuta, waarin het voorschot is verleend, is gedeprecieerd.

In de praktijk zal men er veelal de voorkeur aan geven de verliezen zooveel mogelijk met de voorschotten te verrekenen, omdat daardoor bij de holdingcompany de verhouding tegenover de onderhoorige vennootschappen overzichtelijker blijft dan indien afzonderlijke reserves worden gevormd.

Aangezien de overige balansposten die voorkomen kunnen, niet speciaal kenmerkend zijn voor holdingcompanies, heb ik die niet behandeld.

DE VERANTWOORDING DER RESULTATEN.

In de winst- en verliesrekening van een holdingcompany kunnen worden verantwoord:

a. de volledige winsten van de onderhoorige vennootschappen tezamen, voorzoover die winsten aan de holdingmaatschappij ten goede zullen komen, onverschillig of die winsten al dan niet zullen worden uitgekeerd;
b. de winsten van de onderhoorige vennootschappen voorzoover die door uitkeering aan de holdingcompany ten goede zijn gekomen of zullen komen; ten goede zijn gekomen, indien door de holdingmaatschappij slechts de door haar in haar verslagperiode ontvangen winstuitkeeringen worden verantwoord, ongeacht de periode waarin de onderhoorige vennootschappen die winst hebben gemaakt; ten goede zal komen, indien de holdingmaatschappij de winstuitkeeringen verantwoordt, die zij over dezelfde periode waarover haar verslag loopt, van haar onderhoorige vennootschappen zal ontvangen.

Het verschil tusschen a. en b. is dus, dat in a. de volledige winst getoond wordt, onverschillig of die wordt uitgekeerd of gereserveerd, en onder b. alleen het gedeelte van de winst dat wordt uitgekeerd, terwijl van de bedragen, die van die winst bij de onderhoorige vennootschappen worden gereserveerd, geen melding gemaakt.

Er bestaat naast de sub a. en b. genoemde publicatie nog een tusschenvorm, zooals die werd gebruikt door de Unilever in haar laatste jaarverslag, waarin stond vermeld, dat naast de getoonde geconsolideerde winst van alle onderhoorige vennootschappen, een bepaald bedrag aan winst bij de onderhoorige vennootschappen was gereserveerd. Hier is dus de sub b. genoemde methode gevolgd en kan men zelf het bedrag berekenen, dat gepubliceerd zou worden, indien de sub a. genoemde publicatiewijze ware gevolgd.

Er kan naar mijn meening geen twijfel bestaan omtrent de wenschelijkheid de sub a. genoemde methode bij de publicatie der resultaten van een holdingcompany aan te wenden. M.i. hebben belanghebbenden bij een holdingcompany, dat zijn aandeelhouders en crediteuren, het recht om volkomen ingelicht te worden omtrent de winsten, die door hun vennootschap worden gemaakt. Dat de omstandigheden mede brengen, dat die zaak juridisch in meerdere zelfstandige eenheden is verdeeld, mag bij een verantwoording voor het gevoerde beheer er niet toe leiden, dat slechts een gedeelte der resultaten getoond wordt, en daarop komt het neer indien reserves bij onderhoorige maatschappijen worden gevormd, die in het verslag of de jaarekeningen niet worden genoemd. Terecht zegt Sir Albert W. Wyon in zijn reeds eerder genoemd referaat voor het 4e Internationale Accountantscongres te Londen, dat zulks vooral opgaat voor die onderhoorige maatschappijen, waarvan alle aandeelen in handen van de holdingcompany zijn, omdat die onderhoorige vennootschappen feitelijk niet anders zijn dan filialen van de holdingcompany.

In die gevallen waarin naast de balans der holdingcompany, die der onderhoorige vennootschappen afzonderlijk gepubliceerd worden, komen bij die vennootschappen gereserveerde bedragen in die balansen tot uitdrukking. Er is voor de holdingmaatschappij, zoolang de dochtermaatschappij niet volledig de winst die volgens de balans gemaakt is aan de holdingmaatschappij uitkeert, een groot verschil tusschen het bedrag, dat als winst wordt uitgewezen, en dat hetwelk voor uitkeering beschikbaar is; de verlies- en winstrekening moet dan vóór de winstverdeeling belast worden met de winstbedragen, die bij de onderhoorige vennootschappen worden gereserveerd. Op deze wijze ontstaat in de balans dan de tegenpost voor de bij het boeken der volledige winst onder de activa opgenomen post „niet tot uitkeering gebrachte winst bij dochtermaatschappijen."

Het zou in veel gevallen aanbeveling verdienen — ook al om de holdingcompany als financieel centrum van de heele groep van onderhoorige vennootschappen te versterken — om als regel de volledige winst van de onderhoorige vennootschappen, die geheel aan de holdingcompany behooren, aan deze laatste uit te keeren. Daardoor centraliseert men de winsten van de geheele groep op één plaats. Indien zich echter buitenlandsche dochtermaatschappijen onder de onderhoorige vennootschappen bevinden, zal het onder de huidige moeilijke valuta-omstandigheden veelal niet verstandig zijn, alle winsten aan de holdingcompany af te staan.

Het bezwaar tegen het feit, dat de door de holdingcompany uitgewezen winsten juridisch niet haar eigendom zijn, zoolang door de onderhoorige vennootschappen geen besluit tot winstuitkeering genomen is, telt m.i. niet zwaar.

Het geldt in even sterke mate voor de activa en passiva, die in de consolidated balance sheet worden opgevoerd, en toch heeft men algemeen deze vorm van publicatie als een juiste aanvaard. Bovendien bezit de holdingcompany de macht in de algemeene vergaderingen der onderhoorige vennootschappen en het is haar dus steeds mogelijk de in de verlies- en winstrekening verantwoorde winsten ook tot juridisch eigendom van de holdingcompany te maken.

Het komt mij wenschelijk voor, dat voor die vennootschappen, waarvan de holdingcompany alle aandeelen bezit, in de door de holdingcompany te publiceeren winstcijfers ook verwerkt worden de volledige verliezen, en wel zoodanig dat deze van die winsten in mindering worden gebracht. De Engelsche wet schrijft dit niet voor, zooals wij hierboven hebben gezien. Wel moet worden medegedeeld of er verliezen zijn, en hoe daarin is voorzien. In het jaarverslag van de Unilever, dat geheel op basis van de Engelsche wettelijke voorschriften is opgebouwd, komt dan ook de mededeeling voor, dat geen der onderhoorige vennootschappen met verlies heeft gewerkt. Een dergelijke mededeeling zou of achterwege kunnen blijven, of eerst van waarde zijn, indien voorgeschreven zou zijn, dat de holdingcompany verplicht is, met de eventueele verliezen rekening te houden.

De dekking van de verliessaldi van onderhoorige vennootschappen kan geschieden bij de onderhoorige vennootschappen zelve,

1e. indien er een reserve aanwezig is, vanuit die reserve,
2e. door debiteering van de rekening der holdingcompany.

Bij de holdingcompany zal de sub 1 genoemde boekingswijze slechts tot uitdrukking komen, indien de reserve van de onderhoorige vennootschap in de balans verwerkt was. Daarom is het m.i. zoo noodig, dat die reserves tot uitdrukking worden gebracht in

de balans der holdingcompany, omdat anders jarenlang uit reserves kan worden ingeteerd, zonder dat zulks uit de cijfers blijkt. Ook hier moet voor alles weer rekening worden gehouden met reserves, die feitelijk in den koopprijs der aandeelen verdisconteerd zijn, en die bij een eventueele oplossing als kapitaalsinteering van het bedrag waarvoor de aandeelen der onderhoorige vennootschappen in de boeken der holdingcompany voorkomen, moeten worden afgeschreven. Zijn er dus geen reserves, die gevormd zijn nadat de aandeelen der onderhoorige vennootschappen zijn overgenomen, dan moeten die verliezen in ieder geval in de balans der holdingcompany worden verwerkt.

In wezen is dit al dan niet tot uitdrukking laten komen van inteering van reserves niet een punt dat alleen bij holdingcompanies ter sprake kan komen. Het raakt in het algemeen de kwestie der reserves in de balansen, in hoeverre een verslaglegging, die geen melding maakt van het verbruiken van vroeger gereserveerde winsten, juist en behoorlijk kan worden geacht. Het zou te ver voeren hier thans op in te gaan. Wel kan m.i. gezegd worden, dat moeilijk algemeene regelen hiervoor zijn te geven en dat ieder geval naar de omstandigheden zal moeten worden beoordeeld.

De sub 2 genoemde verwerking bij de onderhoorige vennootschap zal bij de holdingcompany tot een afboeking op de post voorschotten aan onderhoorige vennootschappen voeren; zij kan eventueel bij de holdingcompany worden verwaarloosd, indien daar reeds vroeger het volledige belang bij de onderhoorige maatschappij was afgeschreven.

Bij de onderhoorige vennootschap kan zich ook het geval voordoen, dat het verlies zonder meer wordt overgebracht op nieuwe rekening. In dat geval zal bij de holdingcompany het verliesbedrag moeten worden gereserveerd.

Zooals reeds hiervoor was uiteengezet is het noodig, dat in de winstcijfers van de holdingcompany alle winsten, die voortspruiten uit goederentransacties tusschen de vennootschappen onderling, worden gereserveerd, voorzoover die goederen door de verkrijgende vennootschap nog niet zijn verkocht. De berekening van het niet verkocht gedeelte moet zonder meer uit de administratie worden vastgesteld, vandaar dat dergelijke goederen bij alle onderhoorige vennootschappen op afzonderlijke goederenrekeningen moeten worden geadministreerd.

Hetzelfde geldt voor interesten, die door de holdingcompany aan onderhoorige vennootschappen in rekening zijn gebracht. Deze interesten mogen slechts als winst worden geboekt voorzoover de onderhoorige vennootschappen in staat zijn die te betalen, en indien zij dat niet zijn, voorzoover met de eventueele verliezen van die onderhoorige vennootschappen bij de bepaling van het resultaat ten volle rekening is gehouden en dus automatisch de correctie voor de te hooge interestwinst uit de overname van de verliessaldi voortspruit.

Verder is het noodzakelijk (hierop werd ook reeds vroeger gewezen) om de afschrijvingen bij de onderhoorige vennootschappen te berekenen met als grondslag de waarden die in de gereconstrueerde balansen voorkomen, die als basis bij de vaststelling van den overnameprijs der aandeelen gediend hebben, omdat anders winsten door de onderhoorige vennootschappen berekend zouden worden, die voor de holdingcompany geen winsten zijn. Verwerking in de boeken der onderhoorige vennootschappen van de gereconstrueerde balansen is dan ook m.i. noodzakelijk, wil men allerlei extra-comptabele winstberekeningen vermijden.

Voor de winsten der onderhoorige vennootschappen die niet volledig eigendom der holdingcompany zijn, moeten m.i. vrijwel dezelfde regelen gelden, al zal in die gevallen bij de holdingcompany slechts dat gedeelte der winsten en verliezen verantwoord moeten worden, dat op haar deel komt. De uitschakeling der winsten van nog niet aan derden verkochte goederen welke bij andere onderhoorige vennootschappen werden gekocht, zal slechts moeten geschieden voor het percentage dat de holdingcompany in de aandeelen der betrokken onderhoorige vennootschap heeft.

In vele gevallen, daar waar de holdingcompany uitstaande aandeelhouders of obligatiehouders garanties gegeven heeft, zal zij verplicht zijn de volle verliezen te verwerken, en vaak zal dit ook voorkomen indien het voor de naam van de groep minder wenschelijk wordt geacht dat derden verliezen zouden lijden door een bij de groep aangesloten vennootschap. Reserveering van dergelijke verliezen kan zelfs dan nog noodig zijn, indien de holdingcompany haar volledig belang bij een dergelijke onderhoorige vennootschap heeft afgeschreven en juridisch geen aanspraken door derden tegen haar geldend zouden kunnen worden gemaakt.

Ten opzichte van de winsten door buitenlandsche onderhoorige vennootschappen gemaakt, gelden in principe dezelfde regelen. Bij eventueele depreciatie van de vreemde valuta, moet — zooals hierboven reeds is uiteengezet — scherp worden toegezien of de gedeclareerde winsten, gezien vanuit het standpunt der holdingcompany, werkelijke winsten zijn. Dan is van belang welke omrekeningskoersen gebruikt worden, of men de gemiddelde jaar-koers, de koers op balansdatum, of de koers van den datum der dividendbetaling zal gebruiken. Als basis geloof ik, dat de wisselkoers per balansdatum de meest aangewezen koers zal zijn, terwijl, indien na den balansdatum een verdere depreciatie intreedt, een voorzichtig beheer bij de holdingcompany zal medebrengen, dat voor die verdere depreciatie bij de holdingcompany een reserve wordt gemaakt. Een algemeene regel is ook hier m.i. niet te geven.

De overige posten, die op de verlies- en winstrekening van een holdingcompany kunnen voorkomen, zijn buiten beschouwing gebleven.

EENIGE OPMERKINGEN OMTRENT DE ACCOUNTANTS-CONTROLE BIJ HOLDINGCOMPANIES.

Vooropgesteld dient te worden, dat in een inleiding als de onderhavige, die niet alleen bestemd is voor vakgenooten, het geen zin zou hebben de verschillen in opvatting, die zich bij de uitoefening der accountantspractijk voordoen, sterk naar voren te brengen. Ik zal derhalve niet ingaan op de in de vakliteratuur en in vergaderingen naar voren gebrachte verschillen tusschen de zoogenaamde Amsterdamsche en Rotterdamsche school. Onder de eerste verstaat men dan in het algemeen de op de vertrouwenstheorie van Prof. Limperg of de op het technisch kunnen opgebouwde contrôleleer van Dr. Sternheim; onder de laatste de economische

rationalistische leer, voorgestaan door Prof. Volmer, Dr. Belle, Dijker e.a. De waardeering dezer onderscheidingen blijve gereserveerd voor de vakpers en voor de studievergaderingen; al zal het hier en daar in mijn betoog noodig zijn naar enkele publicaties te verwijzen.

In de voorafgaande bladzijden heb ik reeds gelegenheid gehad op enkele punten te wijzen, die bij de accountantscontrôle van holdingcompanies bijzondere aandacht verdienen. Zoo o.a. bij de behandeling der rekening-courantverhoudingen tusschen de vennootschappen van een groep onderling, bij de vaststelling wat wel en wat geen winst is voor de holdingcompany en bij de bepaling van de winsten van de onderhoorige vennootschappen, die werken in landen, waarvan de valuta, ten opzichte van de muntsoort der holdingcompany, gedeprecieerd is.

Het ideaal, dat men zich bij de accountantscontrôle van een holdingcompany moet stellen is, dat de accountant van de holdingcompany tevens de volledige accountantscontrôle uitoefent bij alle onderhoorige vennootschappen. Is dit het geval, dan zal de accountant zich rekenschap kunnen geven van de transacties, die door alle vennootschappen met derden en onderling zijn afgesloten en kan hij de balans en de verlies- en winstrekening van de holdingcompany, indien in de laatste reserves en voorzieningen gemaakt zijn voor de eventueele verliezen van onderhoorige vennootschappen, afgezien van bijzondere kwesties, die zich kunnen voordoen, teekenen.

Ook voor de accountantspractijk geldt, dat idealen slechts zelden zijn te verwezenlijken. De afwijkingen, die zich voordoen zijn o.a.:

1. Er is geen contrôle bij enkele dochterondernemingen, of zij ontbreekt bij allen en men wenscht die ook niet in te voeren.
2. Bij sommige of bij alle dochterondernemingen zijn andere public-accountants aangesteld. Dit geval kan zich b.v. voordoen, indien sommige onderhoorige vennootschappen gevestigd zijn in overzeesche gewesten of indien de holdingcompany bij verkrijging van aandeelen van een nieuwe vennootschap er ook nadat zij de macht heeft verkregen, prijs op stelt den daar werkzamen accountant te handhaven.
3. De holdingcompany heeft zelf een accountants-afdeeling, die meerdere onderhoorige bedrijven controleert.
4. De sub 2 en 3 genoemde omstandigheden doen zich gecombineerd voor.

De hoofdzaak, waarom het gaat, is de vraag, hoe de accountant, zonder al het werk door anderen verricht, opnieuw te doen, in staat is de balans en de verlies- en winstrekening van de holdingcompany te teekenen en wel te teekenen, zonder dat een reeks van voorbehouden de teekening voor het groote publiek onbegrijpelijk en daardoor waardeloos maakt.

In de afwijking sub 1 genoemd, is de opdracht m.i. niet aanvaardbaar. Indien men wenscht, dat bepaalde onderdeelen buiten de contrôle zullen vallen, zouden bij een onderteekening van de balans even zoovele voorbehouden gemaakt moeten worden, omdat in zulk een geval slechts verantwoordelijkheid kan worden overgenomen voor de aanwezigheid der effecten en de rekening-courant saldi, voor zoover die betrekking hebben op rekeningen met andere dan de onderhoorige vennootschappen. Over het algemeen heeft de practijk van de laatste jaren geleerd — men denke aan Nordwolle, Kreuger, Schultheiss Patzenhofer en zoo vele andere buitenlandsche holdingcompanies, die inmiddels verdwenen zijn of gereorganiseerd moesten worden — dat daar, waar men opzettelijk bepaalde onderdeelen buiten de accountantscontrôle heeft gelaten, de relatie voor den betrokken accountant zeer weinig gewenscht is en aan zijn handteekening elke practische waarde ontbreekt.

Bij de sub 2, 3 en 4 genoemde afwijkingen is de positie anders. In alle drie, feitelijk twee gevallen wordt een contrôle uitgeoefend; in de sub 2 genoemde afwijking eveneens door vakgenooten, die als public-accountants werkzaam zijn; in de sub 3 genoemde door eigen beambten van de vennootschap.

In de sub 2 genoemde afwijking zal de accountant van de holdingcompany moeten verlangen, dat hem het recht wordt gegeven zich met de accountants der onderhoorige vennootschappen te verstaan, teneinde zich op de hoogte te stellen van de wijze, waarop door hen de contrôle wordt uitgeoefend. Hij zal een contrôleprogramma ontwerpen voor alle onderhoorige vennootschappen om aan de hand van de rapporten en inlichtingen, die hij van de accountants der onderhoorige vennootschappen ontvangt, na te gaan in hoeverre dit werkprogramma door die accountants, in samenhang met het zijne, wordt uitgevoerd. Wordt datgene, dat hij noodig acht niet gedaan, dan moet hij het recht hebben de accountants der onderhoorige vennootschappen op te dragen hun contrôle aan te vullen in de door hem, accountant van de holdingcompany, noodig geachte wijze. Als verdere voorwaarde geldt, dat hem afschriften van alle brieven en rapporten, die de accountants der onderhoorige vennootschappen aan hun opdrachtgevers zenden, door die accountants worden toegezonden, zonder de tusschenkomst van de Directie der gecontroleerde vennootschap.

Op deze wijze moet worden bereikt, dat de accountant der holdingcompany feitelijk, zonder het werk zelf of door eigen assistenten te doen verrichten, de leiding van de contrôle in handen heeft en den omvang der contrôle bepaalt. Hij zal m.i. in zijn verklaring moeten opnemen, dat bepaalde vennootschappen gecontroleerd zijn op zijn aanwijzingen door andere public-accountants, zonder dat hiervoor een nadrukkelijk voorbehoud behoeft te worden gemaakt. De accountant zal willen doen uitkomen, dat hij wel voor den omvang der contrôle, echter niet voor de uitvoering verantwoordelijk is.

In de sub 3 genoemde omstandigheid kunnen zich twee hoofdvormen voordoen en wel:

a. de eigen contrôle-afdeeling werkt onder leiding van een vakgenoot, die lid is van een der erkende accountantsvereenigingen, die door de instelling van Raden van Tucht en Discipline of daarmede overeenkomende instanties waarborg geven voor de naleving der voorschriften van de Reglementen van Arbeid en voor de handelingen der leden bij uitoefening van hun beroep in het algemeen.
b. De eigen contrôle-afdeeling werkt niet onder leiding van een vakgenoot als boven omschreven.

Reeds in 1929 heeft de Heer Blazer in een openbare les, gehouden bij de aanvaarding van het ambt van lector aan de Nederlandsche Handels Hoogeschool te Rotterdam, zich in principe uitgesproken voor een samenwerking met een eigen-contrôle-afdeeling, onder leiding van een accountant, lid van een der erkende vereenigingen, onder de voorwaarde, dat de programma-leiding der contrôle berust bij den Public-Accountant. Ik citeer (pag. 28):

„Het dagelijksche contrôlewerk zou dan kunnen worden overgelaten aan de contrôle-afdeeling, die aan het einde der boekingsperiode de vereischte staten na accoordbevinding waarmerkt en aan den public-accountant overgeeft. De accountant constateert de aansluiting aan de boeken, bespreekt alle maatregelen voor de dagelijksche contrôle met de contrôleafdeeling en stelt met deze de instructies vast. Als er een innig contact tusschen beide contrôle-organen bestaat, kan m.i. een goed public-accountant zich een behoorlijk gefundeerde meening vormen, omtrent de betrouwbaarheid der hem voorgelegde cijfers, zoodat hij met een gerust hart een verklaring zal kunnen afleggen, zooals de company's Act die voorschrijft, hetgeen bij ons neerkomt op de eenvoudige handteekening, zonder verdere verklaring."

Deze opvatting heeft indertijd sterk de aandacht getrokken. Als het grootste bezwaar werd in vakkringen gevoeld de mogelijkheid, dat belanghebbenden zouden ingrijpen in de afspraken tusschen den public-accountant en den accountant, hoofd van de eigen accountantsafdeeling. Het bezwaar, wellicht nog in versterkte mate, gold tegen een samenwerken in een geval als sub b aangegeven, dat is dus als geen waarborgen aanwezig zijn tegen het hoofd van de eigen accountantsafdeeling.

In zijn inleiding voor den eenentwintigsten accountantsdag heeft onze collega, de Heer J. van Hamersveld, de onderscheiding a en b, die ik hier heb gegeven en die voor het standpunt van den Heer Blazer van overwegenden invloed is, niet gemaakt. Ik citeer (blz. 94):

„Ik meen in mijn inleiding te hebben aangetoond, dat de public-accountant in verschillende opzichten van den arbeid der interne contrôle gebruik moet maken."

Ik geloof te kunnen veronderstellen, dat de Heer van Hamersveld verstaat onder interne contrôle, wat ik betitelde als eigen contrôle-afdeeling.

Men mag uit de uitlatingen in de vakpers concludeeren, dat in de jaren, die sinds de door mij geciteerde publicaties verloopen zijn, de oppositie in vakkringen tegen de door beide heeren geuite meeningen verzwakt is. Meer en meer is de overtuiging ontstaan dat een goede vakuitoefening medebrengt, dat van de uitkomsten van de eigen accountantsafdeeling gebruik gemaakt moet worden.

Vooropgesteld dient te worden,dat aan de voorwaarden door den Heer Blazer genoemd, voldaan zal zijn. M.i. gaat het niet in hoofdzaak, wie de dagelijksche contrôle uitoefent, maar of die dagelijksche contrôle efficient uitgeoefend wordt. Men moet het aan de vakkennis van den public-accountant overlaten, zoodanige maatregelen te treffen, dat die dagelijksche contrôle geschiedt op dezelfde wijze, alsof hij deze met zijn staf zou hebben uitgevoerd. Dit houdt in, dat de public-accountant het recht moet hebben invloed uit te oefenen op de personeelsbezetting in de eigen accountants-afdeeling, als hij meent, dat daartoe voor hem aanleiding bestaat.

De public-accountant, die dus de administratie en de jaarrekeningen van een holdingcompany verifieert, zal zich doorloopend op de hoogte moeten houden van de contrôle-aanteekeningen en de rapporten, die op zijn aanwijzingen door de eigen accountantsafdeeling van de holdingcompany worden gemaakt. De werkwijze van die eigen accountantsafdeeling zal geheel gelijk moeten zijn aan die van de organisatie van den public-accountant.

Indien aan deze voorwaarden wordt voldaan, zal de accountant van de holdingcompany de balans en verlies- en winstrekening der holdingcompany m.i., bijzonderheden uitgesloten, zonder voorbehoud mogen teekenen, want een voorbehoud zou zelfs m.i. verwarrend kunnen werken. Indien de accountant van de holdingcompany de overtuiging heeft, dat de door de directie opgestelde balans en verlies- en winstrekening een juist beeld geven van den vermogenstoestand en van de resultaten, dan moet hij zonder meer zijn handteekening onder die stukken kunnen plaatsen, onafhankelijk van het feit of hij zelf en zijn staf, of de eigen accountants-afdeeling, onder de voorwaarden hierboven genoemd, die stukken heeft gecontroleerd.

De heer L. POLAK:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en heeren,

Het onderwerp, waarover mijn inleiding handelt, heeft in den loop der jaren zeer aan beteekenis gewonnen. In de jaren, voorafgaand aan de huidige economische crisis, was men op de internationale beurzen sterker dan ooit geneigd, aandeelen van nieuwe vennootschappen in te voeren, waarin de belangen van oude, reeds jaren bestaande zaken werden opgenomen. De winsten, die in de na-oorlogsjaren door de afzonderlijke onderdeelen behaald werden, deden de veronderstelling post vatten, dat, indien onderlinge concurrentie zou kunnen worden uitgeschakeld, de winsten van alle onderdeelen tezamen aanzienlijk zouden stijgen. Een belangrijke factor, die daarbij vaak werd verwaarloosd, was, dat de beheerskosten voor een complex ondernemingen een gedeelte van de verwachte voordeelen absorbeerden en ook, dat het voor dit beheer noodige apparaat vaste lasten met zich medebrengt: kosten, die vooral in minder gunstige conjunctuurperioden een zwaren druk op de resultaten kunnen oefenen. Andere invloeden, nl. een zekere machtswellust bij de leiders van groote ondernemingen, die zich tot ongekroonde koningen over bepaalde industrietakken wenschten op te werken van koopers zijde, de mogelijkheid om groote, in eigen zaken vastgelegde kapitalen liquide te maken van verkoopers zijde, hebben de vorming van holding companies in de hand gewerkt. Daarnaast hebben vele andere omstandigheden invloed geoefend.

Sinds 1929 is de tendenz om dochtervennootschappen op te richten in verschillende landen aanzienlijk versterkt door de politiek, die door vrijwel alle landen wordt gevoerd en die men met

autarkie betitelt. Daardoor werden vele ondernemingen gedwongen om, indien zij eenmaal veroverde afzetgebieden wenschten te behouden, de fabricatie, die voorheen op een centraal punt geschiedde, te decentraliseeren. Deze gedecentraliseerde fabricatie heeft ten gevolge gehad, dat door vele ondernemingen in verschillende landen naamlooze vennootschappen werden opgericht, die elk produceeren voor een bepaald land of een groep van landen, die onderling geen in- en uitvoerrechten heffen en daardoor één Wirtschaftsgebiet vormen. De naamlooze vennootschapsvorm voor deze filialen wordt door de fiscale wetten als het ware opgedrongen. Hoewel ook dan in vele landen de door die afzonderlijke vennootschappen aangetoonde winsten niet zonder meer door den fiscus worden geaccepteerd, is dan in ieder geval een zekere basis, waarvan men kan uitgaan, aanwezig. Ik heb echter de fiscale zijde van het vraagstuk in mijn inleiding nadrukkelijk uitgesloten en zal er ook hier niet verder over uitweiden. De hierboven genoemde oorzaken hebben tengevolge gehad, dat vele dochtermaatschappijen werden opgericht. Vandaar mijn eerste stelling:

> „Het streven naar autarkie in vrijwel de geheele wereld „heeft ten gevolge, dat vele ondernemingen gedwongen wor„den, in verschillende landen dochterondernemingen op te „richten. Deze omstandigheid heeft er mede toe bijgedragen, „dat het aantal holding companies is uitgebreid."

Uit de inleiding zal U duidelijk zijn geworden, dat ik uitsluitend die soort van holding-maatschappijen heb willen behandelen, die onderhoorige vennootschappen tezamen houdt, die, wat haar werkingssfeer betreft, in direct verband met elkaar staan en waarvan het Bestuur de onderhoorige vennootschappen beheert, alsof er geen scheiding bestaat tusschen de activa en passiva van die vennootschappen, die juridisch alle zelfstandige lichamen zijn.

Mr. Sannes heeft in zijn boek: „De Rechtsverhouding van Moeder- en Dochtermaatschappij", uitgegeven in 1926 bij W. J. Thieme & Cie., Zutfen, de volgende omschrijving gegeven van de verhouding tusschen moeder- en dochtermaatschappij:

> „De Moeder- en Dochtermaatschappij-verhouding is aan„wezig, wanneer de eene vennootschap de stemmenmeerder„heid (hetzij door het bezit der aandeelenmeerderheid, hetzij „door andere, hieronder nader te bespreken middelen) in de „algemeene vergadering der andere(n) bezit en dit bezit „houdt met het bepaalde doel om die andere vennoot„schap(pen) te beheerschen."

aangevuld met de volgende opmerkingen:

> „Er moet dus zijn stemrecht in een mate, waardoor „con„trôle" mogelijk wordt, terwijl deze „contrôle" het doel be„hoort te zijn van het in den regel hiervoor vereischte aan„deelenbezit; ten slotte dient deze toestand „blijvend" te zijn."

De zekerheid, dat in de algemeene vergadering over de stemmenmeerderheid kan worden beschikt en de daaruit voortvloeiende consequentie, dat het Bestuur van de holding company zeker is van de décharge voor het door haar gevoerde beheer, is wel een zeer eigenaardige toestand, die een bizonder kenmerk is in de verhouding tusschen moeder- en dochtermaatschappij. Want het bestuur van de holding company beheert het vermogen van de onderhoorige vennootschap. In de algemeene vergadering van aandeelhouders déchargeert het Bestuur van de holding company echter zichzelf voor zijn beheer.

Dit laatste komt eveneens bij naamlooze vennootschappen voor, die geen holdingmaatschappijen zijn, maar slechts dan, als het Bestuur als groot aandeelhouder de meerderheid heeft in de algemeene vergadering van aandeelhouders en daardoor de scheiding tusschen beheerders en eigenaars van het in de vennootschap aanwezige kapitaal grootendeels is opgeheven.

In de algemeene vergadering van de onderhoorige vennootschappen is het vrijwel steeds zóó, dat die scheiding tusschen eigenaar en beheerder wèl aanwezig is. Het zal heel dikwijls voorkomen, dat de personen, die het Bestuur van de holding company vormen, in privé geen aandeelen in de onderhoorige vennootschap bezitten en uitsluitend in hun kwaliteit van bestuurderen der holding company optreden. In die kwaliteit déchargeeren zij zichzelf. Weliswaar moeten de bestuurderen ook voor hun beheer décharge verkrijgen van de algemeene vergadering van aandeelhouders der holding company. In die vergadering brengen zij echter uitsluitend verslag uit van de handelingen der holding company en niet van die van de onderhoorige vennootschappen, althans heel vaak in algemeene bewoordingen en zonder cijfers der onderhoorige vennootschappen over te leggen.

De door collega Munnik in zijn inleiding van den 22sten Accountantsdag in 1931 gehekelde toestanden ten opzichte van de veelal gebrekkige wijze van verslaglegging van naamlooze vennootschappen gelden zeker in sterke mate voor holding companies. Het feit doet zich nu eenmaal voor, dat in die naamlooze vennootschappen, waarin het Bestuur zeker is van de stemmenverhoudingen, de moreele plicht om volledig verantwoording te doen, minder zwaar geteld wordt dan daar, waar die zekerheid ten opzichte van de stemmenverhoudingen niet bestaat; dit laatste zal zich in de algemeene vergadering van aandeelhouders der onderhoorige vennootschap nooit voordoen.

De juridische zijde van deze gecompliceerde verhouding laat ik geheel buiten beschouwing; formeel juridisch zal alles in orde kunnen zijn. Economisch kan er in deze zekerheid van décharge een kiem voor ongewenschte toestanden liggen. Des te sterker is dit het geval daar waar de dochtermaatschappijen tezamen weder de meerderheid der aandeelen hebben van de holding company.

Deze eigenaardige verhoudingen zijn de grondgedachte geweest van de tweede stelling:

> „De verhouding van de holding company ten opzichte van „de onderhoorige vennootschap wordt beheerscht door de „omstandigheid, dat de holding company krachtens haar „bezit aan aandeelen in de algemeene vergadering van aan„deelhouders van de onderhoorige maatschappij zeker is van „de décharge voor het door haar gevoerde beheer over die „onderhoorige vennootschap."

In mijn schriftelijke inleiding heb ik een afzonderlijk hoofdstuk gewijd aan de wettelijke bepalingen inzake verslaglegging. Vele zijn de wettelijke voorschriften, die ten opzichte van holding com-

panies bestaan, niet. In Engeland, het eenige land, waar uitgebreide wettelijke bepalingen gegeven zijn voor de verslaglegging van holding companies, voldoen ze niet, zooals duidelijk is gebleken uit de discussies op het Internationaal Accountantscongres te London en uit het door mij geciteerde artikel in „The Accountant" van den bekenden Engelschen accountant Lord Wm. Plender. Ongetwijfeld is de materie uiterst moeilijk te regelen.

Zóó ver als de heer Munnik ging, die beweerde, dat de in de verschillende landen bestaande wettelijke bepalingen omtrent publicatie der jaarrekening in vele gevallen meer een belemmering zijn geweest voor het tot stand komen van een juiste verantwoording dan dat ze in de goede richting gestimuleerd hebben, zou ik niet willen gaan. Integendeel, de Engelsche regeling in de Companies Act van 1929 zal mogelijk, via de gebreken, die er aan kleven, tot verbeteringen leiden, die op den duur een regeling brengt, die wel aan redelijke eischen voldoet. Voor het moment is er een toestand, die grond geeft voor stelling 3:

> „Wettelijke voorschriften ten opzichte van de balansen en
> „verlies- en winstrekeningen van holding companies zijn
> „uiterst moeilijk te geven; daar waar ze bestaan, voldoen ze
> „niet."

In de praktijk treft men in de verslaglegging van holding companies drie manieren aan om nadere inlichtingen te verschaffen. Deze zijn:

1. De publicatie, naast de balans der holding company, van een staat, waarin de bezittingen en schulden van dochtermaatschappijen tot één balans zijn vereenigd. Bezit de holding maatschappij niet alle aandeelen der onderhoorige vennootschappen, dan wordt het nominale bedrag van de aandeelen, die anderen bezitten, vermeerderd met het daarop vallende gedeelte van de reserve of verminderd met het aandeel in een eventueel verlies, onder de schulden in dien staat opgenomen.

Het bedrag aan voorschotten en schulden aan dochterondernemingen in de balans der holding company moet overeenstemmen met de bedragen als schulden aan en vorderingen op de holding company, dat in den bovenbedoelden staat is vermeld. Het kapitaalsurplus in de gecombineerde balansen der onderhoorige vennootschappen dient minstens gelijk te zijn aan het bedrag, dat in de balans der holding maatschappij als waarde van de aandeelen in de onderhoorige vennootschappen is opgenomen.

Een dergelijke wijze van verslaglegging vindt men b.v. ten onzent bij de N.V. Maatschappij tot vervaardiging van snijmachines volgens „Van Berkel's Patent" en van andere werktuigen, te Rotterdam.

2. Het publiceeren al of niet naast de wettelijk voorgeschreven balans der holding maatschappij van een gecombineerde balans van de holding company met de balansen der dochtermaatschappijen, waarbij uit de balans der holding maatschappij de posten aandeelen, voorschotten en schulden aan onderhoorige vennootschappen worden gelicht en daarvoor in de plaats de werkelijke activa en passiva worden gesteld, die tegenover die aandeelen en voorschotten in de balansen der onderhoorige maatschappijen voorkomen.

Deze wijze van verslaglegging werd het eerst gebruikt in 1901 door de United States Steel Corporation, die uitsluitend de consolidated balance sheet publiceerde.

In ons land vinden wij deze wijze van verslaglegging o.a. bij: Philips' Gloeilampenfabrieken (balans van de vennootschap en gecombineerde balans van de vennootschap met onderhoorige maatschappijen) en bij de Maatschappij tot Exploitatie van Zeepfabrieken.

3. Het publiceeren, naast de balans der holding company, van de balansen der voornaamste onderhoorige maatschappijen. Deze wijze van verslaglegging vindt men vaak bij Engelsche banken en verzekeringmaatschappijen. In ons land kennen wij dergelijke publicaties van de Unilever, waarbij de balansen van vijf onderhoorige vennootschappen zijn gegeven en van de A.K.U., die naast de eigen jaarcijfers de balanscijfers van de Vereinigte Glanzstoff A.G. en van de Maekubee met de volledige verslagen in haar jaarverslag afdrukt.

Ik heb in mijn schriftelijke inleiding de aan deze manieren verbonden voor- en nadeelen op de pag. 19—27 uitvoerig uiteengezet. Het zou te veel tijd vergen, dit hier te herhalen. Ik ben van meening, dat een methode, die naast de juridische verhouding, zooals die in de balans van de holding company zelve tot uitdrukking komt, ook de werkelijke economische verhoudingen laat zien, het meest is aan te bevelen. Vandaar consolidated balance sheet tezamen met de balans van de holding company. Daarnaast inzicht in de balansen van die vennootschappen, die niet verwerkt zijn in de cijfers der consolidated balance sheet, omdat het percentage, dat de holding company in het aandeelenkapitaal van die vennootschap heeft, onder de 75 % ligt, welk percentage als norm wordt aangenomen, maar waarvan het bedrag dat de holding company er in gestoken heeft, voor haar belangrijk is. En ten slotte een splitsing in de consolidated balance sheet van de bedragen, die vrij kunnen worden getransfereerd en die, welke dat niet kunnen. Ik heb dit tot uitdrukking gebracht in stelling 4:

> „De in de praktijk voorkomende, aanvullende publicatie-
> „vormen van holding companies zijn naar mijn meening niet
> „voldoende. Om werkelijk inzicht in de positie van het ge-
> „heele complex van vennootschappen te krijgen, zoowel
> „onderling als ten opzichte van derden, is het noodig, dat
> „naast de balans van de holding company gepubliceerd
> „worden:
> „a. een consolidated balance sheet van de holding company
> „met alle onderhoorige vennootschappen.
> „b. afzonderlijke balansen van die vennootschappen, waar-
> „van een belangrijk bedrag aan aandeelen in het bezit
> „der holding company is, maar waarvan de activa en
> „passiva niet in de consolidated balance sheet zijn ver-
> „werkt.
> „c. een plitsing in de consolidated balance sheet van de

„bedragen, die vrij en die niet vrij kunnen worden ge-
„transfereerd."

De waardeering der aandeelen van de onderhoorige vennootschappen in de balans van de holding company kan geschieden:

a. op basis van den aanschaffingsprijs;
b. op basis van den officieelen beurskoers der aandeelen; zoo die er is;
c. op basis van het rendement;
d. op basis van de intrinsieke waarde;
e. door taxatie.

Ieder dezer waardeeringswijzen heeft haar mérites.

Een belangrijk punt bij de waardeering van holding companies is, dat de waarde mede beïnvloed wordt door het feit van het bezit van andere aandeelen, zoodat aan een waardeering in de balans gebaseerd op de waarde der onderdeelen individueel, iets ontbreekt. Ik geloof dan ook niet, dat men bij een holding company van de individueele waarde der aandeelen, die zij bezit, mag uitgaan, maar dat men het geheele complex onderhoorige vennootschappen als één geheel moet beschouwen. Juist het feit, dat het geheele complex van ondernemingen tezamen als één onderneming kan worden beheerd, beïnfluenceert de waarde der onderdeelen zeer sterk. De waarde van een overgebleven zelfstandige vennootschap in een land, waar een holding company alle soortgelijke vennootschappen beheerscht, kan voor die holding company aanzienlijk hooger zijn dan voor een ander; voor de holding company is de eventueel grootere winstmogelijkheid van de andere, zich in haar bezit bevindende vennootschappen bij het bepalen van de waarde der aandeelen in die ééne zelfstandige vennootschap mede van invloed en deze overweging geldt voor anderen niet. Zoolang nu de omstandigheden voor de holding company dezelfde blijven, d.w.z. dat zij door het bezit der aandeelen van de laatst verkregen zelfstandige vennootschap de winstcapaciteit harer andere vennootschappen verhoogt, zal zij de aandeelen van die laatst verkregen vennootschap tegen kostprijs, d.i. dus een prijs, die aanzienlijk hooger kan zijn dan de gangbare waarde bij de verkrijging, kunnen opnemen. Bij Engelsche en Amerikaansche holding companies worden deze overprijzen, die betaald worden, dikwijls onder het hoofd Goodwill tezamengevat; deze post blijft vaak ten eeuwigen dage onder de activa paraisseeren. Alleen als de overwegingen en omstandigheden, die tot het betalen van den overprijs geleid hebben, gewijzigd zijn, zóó, dat geen overprijs meer zou worden betaald, gaat men afschrijven.

In wezen wordt dus betaald voor winstanticipatie en zou men, indien deze geanticipeerde winst werkelijk gerealiseerd wordt, moeten beginnen met zooveel van die winst voor afschrijving te gebruiken, tot het bedrag, dat extra betaald is om die winst te kunnen maken, is afgeschreven.

Welke waardeeringswijze men ook kiest, steeds zal de uiteindelijke consequentie zijn, dat men den aanschaffingsprijs als maximum neemt, terwijl iedere verhooging van den aanschaffingsprijs noodgedwongen uit een oogpunt van liquiditeit tot een reserveering aan de creditzijde van de balans moet voeren van het bedrag, waarmede men den aanschaffingsprijs verhoogd heeft, althans bij een beheer, dat op normale, soliede wijze gevoerd wordt.

Deze meening is belichaamd in stelling 5:

„De grondslag van de waardeering in de balans der hol-
„ding company van de aandeelen in onderhoorige vennoot-
„schappen zal als maximum de kostprijs moeten zijn, terwijl
„in mindering zoodanige afschrijvingen zullen moeten wor-
„den gebracht, dat de gezamenlijke balanswaarde van de
„deelnemingen in overeenstemming is met een normale ren-
„dementsmogelijkheid in de toekomst van die deelnemingen
„tezamen."

In mijn schriftelijke inleiding heb ik naar voren gebracht, dat het m.i. niet zou beantwoorden aan een behoorlijke verantwoording, indien niet te winsten van die maatschappijen, waarvan de holding company het volledig aandeelenkapitaal bezit, in haar geheel worden bekend gemaakt. Beschouwt men deze onderhoorige vennootschappen als filialen, dat wat ze in wezen zijn, dan is er m.i. geen enkele reden, die rechtvaardigt, waarom de aandeelhouders niet ten volle met de resultaten bekend zouden worden gemaakt, zeker niet de omstandigheid, dat het om bepaalde redenen wenschelijk is geweest, enkele onderdeelen in een afzonderlijken N.V.-vorm te gieten. Het kan er toe leiden, indien men overal bij onderhoorige vennootschappen reserves maakt, die niet in de balans van de holding maatschappij verschijnen, dat het Bestuur van de holding company uit die reserves jaren lang de winsten, die getoond worden, nivelleert. Daardoor kan voor de aandeelhouders een inzicht in de werkelijke winstcapaciteit van het geheel verborgen blijven. Vandaar mijn 6e stelling:

„De verwerking in het winstcijfer der holding company
„van de volledige winsten en verliezen der onderhoorige
„vennootschappen, waarvan alle aandeelen in het bezit der
„holding company zijn, is gewenscht."

Mijn 7e en laatste stelling heeft betrekking op de door den accountant uit te oefenen contrôle.

Belangrijk vooral ook om vast te stellen, dat geen zwevende posten buiten de consolidated balance sheet worden gehouden, is de verzameling door den accountant van de afschriften van de rekeningen, waarop de financieele verhouding wordt geadministreerd van alle onderdeelen van de holding company onderling.

Voorts de uniforme waardeeringswijze voor de verschillende balansonderdeelen, zooals onroerende goederen, voorraden, goederen in bewerking enz. en het maken van reserves bij de holding company voor die posten, waar dit niet geschied is.

Zeer belangrijk is het vast te stellen, dat geen reserves, die in den koopprijs der aandeelen van onderhoorige vennootschappen verrekend zijn, later als winsten worden verantwoord door de holding company.

Ik ben op al deze dingen in mijn schriftelijke inleiding uitvoerig ingegaan. Wat den omvang van de contrôle betreft, die door den public accountant moet worden uitgeoefend, geloof ik, dat ik naar stelling 7 kan verwijzen. Hoofdzaak voor mij is niet, dat de public accountant zelf volledig controleert, maar dat de contrôle bij de

onderhoorige vennootschappen geschiedt op een wijze, alsof de public accountant met zijn eigen staf die contrôle zou hebben uitgeoefend.

Ik ben met den heer Blazer van meening, dat de public accountant uit de rapporten en aanteekeningen van de eigen contrôle-afdeeling, die werkt op aanwijzingen en onder leiding — ik leg den nadruk op het woord „leiding" — van hem, voldoende inzicht kan krijgen, of de contrôle op dezelfde wijze geschied is, als of hij het zelf zou hebben gedaan en als de accountant dan die overtuiging heeft, dan moet hij ook, als er tenminste geen bizondere omstandigheden zijn, die dit verhinderen, zonder voorbehoud zijn handteekening onder de balans kunnen plaatsen.

Stelling 7 luidt als volgt:

> „Het is gewenscht, dat de accountant van de holding com-
> „pany tevens de volledige accountants-contrôle uitoefent bij
> „alle onderhoorige vennootschappen. Daar waar dit niet zoo
> „is, zal de accountant, bizondere omstandigheden voorbe-
> „houden, de balans en verlies- en winstrekening alleen dan
> „zonder voorbehoud kunnen teekenen, indien de contrôle op
> „de dagelijksche boekingen op dezelfde wijze geschiedt, als-
> „of hij deze zelf met zijn staf zou hebben uitgevoerd. Voor-
> „waarde hierbij is, dat de omvang dezer contrôle door hem
> „wordt bepaald, dat, indien er een eigen contrôle-afdeeling
> „is, deze staat onder leiding van een accountant, lid van een
> „der erkende accountantsvereenigingen en dat de public
> „accountant invloed kan uitoefenen op de personeelbezetting
> „in deze eigen accountantsafdeeling."

Ten slotte een enkel woord over het woord „verslaglegging" zelf. Mij is van enkele kanten gezegd, dat dit woord niet in Van Dale voorkomt. U zult uit mijn inleiding begrepen hebben, wat er mee bedoeld wordt. Onder accountants zal er, geloof ik, niemand zijn, die niet wist, wat ik er mee bedoeld heb.

Ik dank U.

(Applaus).

De VOORZITTER:

Ik dank den heer Polak namens de vergadering zeer voor zijn inleiding. Ik zou thans gaarne vernemen, wie van de dames en heeren met den heer Polak van gedachten wenscht te wisselen.

De heer W. N. DE BLAEY:

Mijnheer de Voorzitter, Geachte vergadering,

Met veel belangstelling heb ik kennisgenomen van de interessante inleiding van dezen namiddag. De inleider toch heeft blijk gegeven, de buitengewoon moeilijke materie grondig te hebben bestudeerd.

Het heeft mij echter eenigszins bevreemd, dat de inleider niet gewezen heeft op den invloed van de organisatie van het concern op de verslaglegging. Vooral bij groote concerns is dit van veel gewicht. Wat maakt het geen verschil, of de inkoop wordt gecentraliseerd of gedecentraliseerd; of de centralisatie hier te lande dan wel in het buitenland geschiedt en of nog bepaalde tusschencentra worden ingeschoven. Wat maakt het geen verschil, of de verkoop geschiedt door eigen verkooporganisaties, welke al dan niet gecentraliseerd kunnen zijn of wel door tusschenkomst van grossiers. Wat maakt het geen verschil, hoe de productie over de verschillende beschikbare fabrieken wordt gedistribueerd en hoe de financiering van het concern is geregeld. Zoo zou ik kunnen voortgaan. De praktijk bewijst, dat gedurig organisatorische veranderingen optreden, hetzij uit drang tot rationalisatie, hetzij uit hoofde van autarkische overwegingen. Zulks heeft even zoovele wijzigingen in de verslaglegging tengevolge. Ik zou haast zeggen: hier ligt een van de voornaamste oorzaken van het feit, dat het vaak onmogelijk is, verslagen van holding companies te overzien. De inleider heeft dit natuurlijk zelf gevoeld, gezien zijn stelling no. 4. Daar toch propageert hij de geconsolideerde balans en winstrekening. Om daartoe te kunnen komen, geeft hij in zijn inleiding drie methoden van verslaglegging, aan de praktijk ontleend en licht de mérites daarvan toe. Zoo zegt hij ten aanzien van de eerste methode (blz. 19), dat het gevolg is, dat op de balans der holding één bedrag voor aandeelen, één voor voorschotten aan onderhoorige maatschappijen voorkomt, terwijl de bijgevoegde verzamelbalans der onderhoorige maatschappijen een inzicht geeft in de waarden, die er achter staan, alsmede in de positie tegenover vreemde aandeelhouders. Kritiek op deze methode geeft de inleider niet en daarom stel ik deze bezwaren:

1. Men kan op eenvoudige wijze een inzicht in de positie tegenover dochterondernemingen vertroebelen door het in het leven roepen van afdeelingen, die onder voorschotten voorkomen en waarin men b.v. geheime deelnamen onderbrengt.
2. Men verkrijgt bij deze methode gewoonlijk toch geen inzicht, omdat de toebedeeling van activa aan de dochterondernemingen, zoowel als de toebedeeling van winsten daaraan, in den regel geheel willekeurig geschiedt en vaak eerst aan het einde van een boekjaar wordt bepaald.

   Het is ook vaak bedrijfseconomisch gezien uiterst lastig te bepalen, aan welke vennootschap de baten of lasten behooren toe te vallen. Denkt U zich b.v. maar eens in: wie moet de kosten van reorganisatie van een dochteronderneming dragen? Wat moet er gebeuren, wanneer aan een dochteronderneming — sub holding — de omzet wordt ontnomen? En zoo zijn er ettelijke voorbeelden te geven.

3. Waar bij ingewikkelde concern-structuur meerdere holdings bestaan, die weer op verschillende manieren aan elkaar verbonden kunnen zijn, is ook dan slechts een inzicht te verkrijgen, als we het geheel kunnen overzien.

   Een en ander leidt mij dan ook tot de slotsom, dat deze methode, hoe aantrekkelijk ook voor eenvoudige gevallen, toch niet verkieslijk is.

Wat de tweede methode betreft, wijst de inleider op pag. 23 terecht op het voordeel, dat men de totale positie en de totale

winst te zien krijgt. Men moet dan echter een geconsolideerde balans hebben van het geheele concern, m.a.w. van alle holdings tezamen. Immers, niet alleen door aandeelen, doch ook op andere wijze, b.v. door contractueele overeenkomsten, is een nauwe band tusschen ondernemingen te leggen, welke in wezen één zijn. Toch moet men ook weer niet de beteekenis der geconsolideerde balans en winstrekening overschatten. Immers, men krijgt slechts totaalcijfers te zien, m.a.w. men krijgt geen inzicht in de samenstelling, hetgeen op zichzelf van enorme beteekenis kan zijn voor de beoordeeling van het concern. Denken wij b.v. maar eens aan de beteekenis van bepaalde afzetgebieden voor een concern in den tegenwoordigen tijd.

De inleider wijst op de moeilijkheid, welke schuilt in gevallen, waarin men niet alle aandeelen der dochteronderneming bezit. Hij wil dit oplossen door van belangrijke deelnamen, welke niet in de geconsolideerde balans en winstrekening zijn opgenomen, afzonderlijke balansen bij te voegen. Zeer zeker geeft dit een oplossing; toch zou ik daartoe niet te spoedig willen overgaan. Naar mijn meening behooren alle participaties, waarin met meer dan 50 % wordt deelgenomen, in de geconsolideerde balans. Dit geldt niet voor gevallen, waarin men door oligarchische clausules ook dan nog niet de macht in handen heeft. Zoodra de dochteronderneming haar zelfstandigheid prijs geeft, behooren haar balans en winstrekening in de geconsolideerde balans en winstrekening te worden opgenomen. Er is dan meestal òf geen reden om de balansen der overige ondernemingen te publiceeren, hetzij omdat zij het karakter van belegging dragen òf wel er is practisch bezwaar tegen uit een oogpunt van geheimhouding.

De derde methode acht ik in elk opzicht onbevredigend. Men is dan vrij, alle transacties, welke men verborgen wil houden, te laten loopen over dochterondernemingen, waarvan niets gepubliceerd wordt.

Het zal U dan ook duidelijk zijn, dat ik grootendeels accoord kan gaan met stelling 4, mits er sprake is van de geconsolideerde balans en winstrekening van het geheele concern en alleen buiten die balans en winstrekening gelaten worden de balansen en winstrekeningen van maatschappijen, waarin men niet over de macht beschikt.

Verdere publicaties van balansen en winstrekeningen zullen meestal òf van geen belang zijn òf op bezwaren stuiten. Daartegenover zou van het grootste belang zijn, bij de geconsolideerde balans en winstrekening een toelichting te geven, waaruit men eenigen kijk op den aard der totaalcijfers kon verkrijgen, m.a.w. de liquiditeit en rentabiliteit van het concern kon beoordeelen.

Stelling 5 behandelt de waardeering van aandeelen in dochterondernemingen. De inleider licht haar toe op blz. 27 e.v. De aanschaffingsprijs lijkt een aantrekkelijke methode. Hij geeft stabiliteit aan de cijfers, zegt de inleider, doch dat is weer zeer betrekkelijk, omdat men het door aandeelenverschuivingen in de hand heeft, het totaalbeeld zoo te wijzigen als men wil. De waardeeringswijze is alleen juist, als men zeggen kan, dat de aanschaffingsprijs overeenkomt met de toename in winstcapaciteit van het concern als gevolg van de acquisitie.

Vaak is dat echter een slag in de lucht, vooral, als het er om gaat, concurrenten uit te schakelen. Opportunisme dwingt er m.i. toe, den aldus betaalden goodwill zoo spoedig mogelijk af te schrijven, m.a.w. de aandeelen hoogstens te boek te stellen voor de intrinsieke waarde. Ter beoordeeling dier waarde van het geheele aandeelenbezit is het zeker gewenscht, die waarde periodiek te bezien in het licht der rentabiliteit. Vooral in tijden als de tegenwoordige, nu alles op lager niveau moet worden gebracht om in den concurrentiestrijd staande te blijven, is dat zeker noodig. Een practische methode is dan ook, de intrinsieke waarde vast te stellen per datum van acquisitie, gebaseerd op waardeeringsbeginselen volgens goed koopmansgebruik, toegepast in het concern. Het verschil met den aanschaffingsprijs komt dan op een afzonderlijke rekening. Dit bedrag behoort dan te worden afgeschreven om tot een conservatieve waardeering te komen, behoudens periodieke correctie uit een oogpunt van rentabiliteitsbeoordeeling.

Opvoering van den goodwill bij de dochteronderneming zelve (pag. 20) lijkt mij minder gelukkig. Immers, een deel van den betaalden goodwill staat buiten verhouding tot de rentabiliteit van de onderneming zelve, m.a.w. men krijgt dan een geheel onjuist balansbeeld bij die dochteronderneming.

De inleider wijst op blz. 36 op de moeilijkheid, den aanschaffingsprijs vast te stellen, als de acquisitie geschiedt tegen aandeelenuitgifte door de holding. Hij verwerpt terecht opname tegen 100 % en wil tegen beurskoers omrekenen. De vraag is echter: moet dat zijn de aangenomen beurskoers ten tijde van het teekenen der overeenkomst of de beurskoers ten tijde der emissie? Het eerste lijkt mij het meest juiste. Dan komt men in feite tot het bedrag, waarvan partijen zijn uitgegaan. De inleider meent, dat het aldus ontstane agio vrij is van uitdeelingsbelasting. Dit is juist in het geval van een liquidatie-overschot. De inleider heeft blijkbaar niet gedacht aan de wetswijzigingen van art. 5 van de Wet op de Dividend- en Tantièmebelasting van 1931. Thans gaan alle winstuitdeelingen, wat de belastbaarheid betreft, vóór boven kapitaalsuitdeeling. Met het oog op eventueele bonusuitgifte is zelfs nog een splitsing te maken tusschen agio, waarover wel en waarover geen registratierecht is verschuldigd. Het eerste komt nl. alleen voor vrijstelling in aanmerking.

Als grenzen voor de waardeering van aandeelen zijn dan aan te geven:

de maximum kostprijs
de normale intrinsieke waarde, tenzij deze, uit een oogpunt van rentabiliteit bezien, te hoog is, in welk geval men tot een lagere waardeering heeft te besluiten.

De aandeelen zijn nl. bedrijfsmiddelen voor de holding. In wezen gaat het om bedrijfsafdeelingen, gebouwen, machinerieën e.d. Dit principe van waardeering voert tot hetzelfde als in het algemeen bij vennootschappen toepasselijk is, d.i. zoo spoedig mogelijk betaalden goodwill af te schrijven.

In stelling 6 stelt de inleider als principe, dat in de resultatenrekening der holding company de volledige winsten en verliezen van de dochteronderneming opgenomen moeten worden. Gaarne stem ik daarmede in. Het ontgaat mij echter, waarom hij dan als

passiefpost wil opnemen de niet tot uitkeering gebrachte winst bij dochterondernemingen (blz. 40). Voor zoover het noodzakelijke reserves zijn, behooren ze bij de dochteronderneming geboekt te zijn en dan verminderen zij de winst der dochteronderneming. Voor zoover het reëele reserves zijn, is het logisch, dat men ze daar laat staan en ze daartegenover als actief bij de holding opneemt. De vraag, in hoeverre de holding ze zelf zal uitkeeren, is een kwestie van dividend-politiek van het concern, welke gewoonlijk niet beïnvloed wordt door de vraag, of de dochter de gelden al dan niet uitkeert. Slechts als het geblokkeerde winst is, b.v. door valutabeperkingen, gaat het een rol spelen.

Ten slotte nog een enkele opmerking over de accountantscontrôle, waaraan stelling 7 is gewijd.

Het feit, dat een zelfstandig accountant, die een naam heeft te verliezen, belast wordt met de contrôle op de holding, moet het publiek vertrouwen geven in de jaarstukken, maar dat stelt dan ook hooge eischen aan de integriteit van den accountant. Ik ben het met den inleider geheel eens, dat op de door hem gestelde voorwaarden tegen samenwerking met de leiders der interne contrôle-afdeeling geen bezwaar bestaat. Het geeft ons m.i. dezelfde zekerheid ten opzichte van de formeele juistheid der cijfers als verkregen kan worden door het te werk stellen van eigen personeel. Mogelijk wordt zelfs nog meer bereikt, omdat de betrokkenen geheel in het bedrijf ingroeien. Ook de praktijk bewijst, dat er door interne accountantsdiensten scherp gecontroleerd wordt. Ik heb vaak gehoord, dat men meer last heeft van interne dan van externe accountants. Dit is op zichzelf verklaarbaar: de betrokken assistenten moeten, als er fouten zijn, deze ook aantoonen om hun reden van bestaan aan te toonen. Op den externen accountant ligt dan, naast de organisatie der interne contrôle, in overleg met den leider van den internen dienst, de groote, verantwoordelijke taak, de voorgelegde verantwoordingsstukken te interpreteeren. Het bestudeeren dezer ver doorgevoerde analyses der bedrijfsvoorvallen is een omvangrijk werk, dat eventueel door diepergaande onderzoekingen gevolgd zal moeten worden. Het geeft echter, naar de ervaring mij geleerd heeft, een uitstekend inzicht, zoowel in de financieele positie der holding als in de bedrijfsresultaten. Ik onderschrijf dan ook ten volle de meening van den inleider, dat een bekwaam accountant absoluut in staat moet zijn, de balans en winstrekening der holding company zonder voorbehoud te teekenen.

(Applaus).

De heer M. PIMENTEL:

Mijnheer de Voorzitter, Geachte aanwezigen,

Laat ik beginnen met den inleider geluk te wenschen met de keuze van zijn onderwerp. Inderdaad staat dit onderwerp, op dit oogenblik in het brandpunt van de belangstelling. Wij hebben dat ook in Engeland kunnen hooren, waar Sir Albert W. Wyon een inleiding daarover heeft gehouden, waarop door zeker wel 20 debaters een zeer vruchtbaar debat werd gevoerd.

Niet minder hulde wil ik den inleider brengen voor de wijze, waarop hij zijn inleiding heeft bewerkt. Wij mogen inderdaad zeggen, dat deze een grondig stuk werk is.

Het zij mij vergund, den inleider naar aanleiding daarvan eenige nadere inlichtingen te vragen.

Bij de bespreking van de verzamelbalans komt de inleider tot de conclusie, dat, indien deze balans een lager kapitaalsurplus aangeeft — ik meen daaronder te moeten verstaan het verschil tusschen activa en passiva — dan het bedrag, waarvoor de desbetreffende deelneming paraisseert op de balans van de holding company, dat verschil onder het hoofd „goodwill" in het debet van de verzamelbalans moet worden gebracht, terwijl in het tegenovergestelde geval in het credit van de verzamelbalans een post „reserve" moet worden opgenomen. De inleider zegt daarvan op pag. 19 onderaan en pag. 20 bovenaan:

> „Stemt het bedrag, waarmede de aandeelen in de balans „der holding company voorkomt, overeen met dat van het „kapitaalsurplus in de verzamelbalans der onderhoorige „maatschappijen, dan kan men er de waardeering uit beoor- „deelen van het aandeelenbezit in onderhoorige vennoot- „schappen in de balans der holding company. Is het werke- „lijke kapitaalsurplus lager, dan zal in de verzamelbalans der „onderhoorige vennootschappen een goodwillpost worden „ingevoegd onder de activa om het bedrag sluitend te ma- „ken."

Het verschil tusschen kapitaalsurplus op de verzamelbalans der onderhoorige maatschappijen en de waardeering van de deelneming op de balans van de holding company kan het gevolg zijn van drieërlei oorzaken:

1. Goodwillbetaling bij overname der aandeelen;
2. In de dochtermaatschappij gecreëerde reserve en gemaakte winsten, voor zoover deze niet in de balans van de holding company zijn opgenomen;
3. In de dochtermaatschappij geleden verliezen, voor zoover deze niet in de balans der holding company verwerkt zijn.

Deze componenten, waaruit het genoemde verschil kan bestaan, moeten m.i. in de verzamelbalans afzonderlijk naar voren gebracht worden. Het systeem van den inleider om dit verschil ongesplitst, als sluitpost onder het hoofd „goodwill" of „reserve" in de verzamelbalans op te nemen, lijkt mij weinig bevorderlijk aan het met de samenstelling der verzamelbalans beoogde doel.

Ten aanzien van de sub 8 gestelde voorwaarde, luidend:

> „Indien er onderhoorige vennootschappen zijn, die aan- „deelen bezitten in de holding company, dan zullen in een „dergelijke verzamelbalans deze aandeelen onder de activa „á pari worden opgenomen. Hebben ze een hoogere boek- „waarde, dan zal het agio òf van de reserve worden afge- „trokken òf bij de goodwill worden bijgeteld.",

merk ik op, dat ik de noodzakelijkheid niet kan inzien van het gevolgde systeem, waarbij de aandeelen in de holding company in het bezit van een dochtermaatschappij, op de verzamelbalans á pari moeten worden opgenomen, terwijl een eventueel agio bij de

sluitrekening goodwill wordt geteld of van de reserve wordt afgetrokken. Indien de holding company haar eigen aandeelen à pari zou inkoopen, wordt dit in de praktijk geboekt onder het hoofd „ingekochte eigen aandeelen" en wel tot kostprijs. Welk bezwaar kan er nu bestaan tegen het volgen van eenzelfde politiek ten aanzien van de verzamelbalans? Indien hierop het nominaal bedrag wordt aangegeven, waarop de post betrekking heeft, dan verdient m.i. dit systeem de voorkeur boven de wijze van boeking van den inleider, omdat deze laatste tot verdere vertroebeling van het inzicht betreffende de rekening goodwill en/of reserve op de verzamelbalans kan leiden. Het is interessant na te gaan, tot welke consequenties het door den inleider gedachte systeem zou leiden bij aankoop van aandeelen in de holding company door een dochteronderneming beneden pari. Het disagio zou alsdan in de verzamelbalans als reserve naar voren komen of het zou eventueel den goodwill verminderen. Ik weet niet, of dat de bedoeling van den inleider zou zijn.

In stelling 5 komt de inleider tot de conclusie, dat de grondslag van de waardeering der aandeelen in dochterondernemingen in de balans der holding company als maximum de kostprijs moet zijn.

Ofschoon waardeering dezer aandeelen tot een waarde hooger dan den kostprijs veelal niet verdedigbaar is — ik denk hier aan het creëeren van een niet betaalden goodwill enz. — zou ik de stelling in haar algemeenheid toch niet willen onderschrijven. Immers, in geval de dochteronderneming de gemaakte winst niet of niet ten volle uitkeert, is het m.i. niet alleen geoorloofd, doch zelfs gewenscht, de hierdoor ontstane reserve in de holding company tot uiting te brengen door een hoogere waardeering der aandeelen.

Bij de behandeling van het hoofdstuk „De verantwoording der resultaten" (op blz. 40) blijkt, dat ook de inleider van meening is, dat de bedoelde reserve in de balans der holding company tot uitdrukking moet worden gebracht. Indien ik zijn bedoeling juist heb begrepen, geschiedt zulks niet door bijschrijving op den post „deelnemingen", doch door boeking op een afzonderlijke rekening. Afgescheiden van het feit, dat deze wijze van verslaglegging, voor zoover mij bekend, in de praktijk niet voorkomt, is er m.i. geen principieel verschil tusschen beide systemen. Immers, het verwerken der reserve van de dochtermaatschappij in de administratie van de holding company, onafhankelijk van het boekingshoofd, stelt in wezen niet anders voor dan een verhooging van de waardeering der aandeelen.

De inleider heeft verder als de meest gewenschte wijze van verslaglegging de geconsolideerde balans aangegeven. Inderdaad, waar dit mogelijk is, ben ik geheel van dezelfde meening. Toch moet er op gewezen worden, dat dit in bepaalde gevallen niet mogelijk is. Ik denk daarbij aan een holding company, die de aandeelen van een dochtermaatschappij gekocht heeft met het oogmerk van verticale expansie. In dergelijke gevallen zal de geconsolideerde balans veel moeilijker zijn dan wanneer het een horizontale expansie betreft.

Ten slotte een enkel woord over de accountantscontrôle. Ten aanzien van de accountantscontrôle bij holding companies poneert de inleider de stelling, dat de accountant van de holding company, *na kennis te hebben genomen van het controlesysteem, toegepast door den public accountant van de dochtermaatschappij,* een algemeen werkprogram zal ontwerpen, waaraan zijn collega's zich zullen hebben te onderwerpen. Het wil mij voorkomen, dat deze eisch niet behoort te worden gesteld aan collega's, die, zooals de inleider stelt, lid zijn van een der erkende accountantsvereenigingen, die door instelling van Raden van Tucht en discipline of een daarmede overeenkomende instantie een waarborg geven voor de nakoming van de voorschriften der Reglementen van Arbeid. In mijn gedachten zie ik reeds Lord Plender of Price, Waterhouse & Co. het werkprogram voor de dochtermaatschappij van een onzer Nederlandsche collega's in ontvangst nemen!

Ook de eischen, die de inleider stelt ten aanzien van den eigen accountantsdienst, zijn m.i. te ingrijpend. Wanneer deze onder leiding staat van een erkend collega, kan m.i. volstaan worden met het gezamenlijk vaststellen van het werkprogram en een bespreking van alle principieele punten, waarbij de eindbeslissing bij den public accountant ligt. De controletechniek en dus ook de personeelbezetting moet deze zijn collega, hoofd van den internen dienst, kunnen overlaten.

Ik dank U.

(Applaus).

De heer W. T. J. ABBEMA:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en heeren,

Ik wil beginnen met mij aan te sluiten bij de woorden van waardeering, die door den vorigen debater tot den heer Polak zijn gericht, aan welke waardeering niets wordt afgedaan door de opmerkingen, die ik zal maken.

In de eerste plaats wil het mij voorkomen, dat niet het streven naar autarkie een der oorzaken is geweest, dat het aantal holdings in belangrijke mate is gestegen, maar dat zoowel dit streven als de meerdere vestiging gedurende de laatste jaren van geaffillieerde ondernemingen in het buitenland beide gevolgen zijn van de economische en monetaire moeilijkheden van onzen tijd. Bovendien wordt te veel de nadruk gelegd op internationale verhoudingen door, in afwijking van hetgeen in de inleiding voorkomt, alleen de autarkische tendenz als een der oorzaken van de vermeerdering van het aantal houdster-maatschappijen als stelling te poneeren.

Een dergelijke afwijking is m.i. ook aanwijsbaar ten opzichte van de tweede stelling. Immers, in de inleiding is als criterium voor de houdster-maatschappij aangegeven, dat het beheer bij de dochteronderneming van een centraal punt uit geschiedt, terwijl in de onderhavige stelling het zwaartepunt wordt verlegd naar de décharge over het beheer bij de geaffilieerde maatschappijen. Ik wil hieraan toevoegen, dat de heer Polak in de toelichting, die hij zooeven gegeven heeft, weer is afgeweken van het standpunt in de inleiding, maar naar mijn meening stelt hij zich in zijn inleiding op het juiste standpunt, want hoe vaak zijn aan het bezit van bepaalde aandeelen, al is het nominale bedrag daarvan slechts gering ten opzichte van het totaal bedrag van het geplaatste kapitaal, zoodanige rechten verbonden, als daar zijn: de benoeming van direc-

teuren of het doen van een bindende voordracht daartoe, dat de houders van die aandeelen het beheer in de door hen gewenschte banen kunnen doen leiden.

Wat de décharge betreft, is het voor de moeder niet zoozeer van belang, dat zijzelf kan goedkeuren wat de dochters doen of hebben gedaan, maar wel, dat zijzelf er steeds op uit zal zijn, décharge voor haar eigen beheer te verkrijgen, waartoe zij een gedeelte van haar eigen aandeelen bij gelieerde of geaffilieerde instellingen onderbrengt of zelfs ook — en ik denk hier speciaal aan het „Kunststroo" — een groot aantal dochterondernemingen tegelijk in het leven roept.

Juist aan deze beïnvloeding van het verleenen van décharge voor het eigen beheer zal de accountant bizondere aandacht dienen te schenken.

Wat de publicatie-vormen betreft ben ik het met den geachten inleider eens, dat de vormen, welke in de praktijk voorkomen, niet voldoen. Bij het aangeven van de desiderata ten opzichte der verslaglegging wil het mij gewenscht voorkomen, onderscheid te maken tusschen holdings, welke uitsluitend financieren en die, welke ook zelf een bedrijf uitoefenen. Ten aanzien van de eerste groep zal er de voorkeur aan moeten worden gegeven om alleen de balansen van alle onderhoorige maatschappijen te combineeren, terwijl voor de tweede groep de methode, welke de heer Polak voorstaat, toepassing zal kunnen vinden, met dien verstande evenwel, dat, indien de dochterondernemingen aandeelen in de moedermaatschappij bezitten, uit de gecombineerde balans het wegvallen moet blijken door het nominale bedrag van het geplaatste kapitaal op te nemen en daarvan in aftrek te brengen het bedrag, dat nominaal bij de onderhoorigheden is ondergebracht.

Met betrekking tot het opnemen in de amalgatie-balans van activa en passiva van in het buitenland gevestigde dochterondernemingen is in de inleiding aangegeven, dat alle bezittingen en schulden tegen den wisselkoers per balansdatum in de valuta der moudster-maatschappij moeten worden omgerekend.

Dit standpunt kan ik niet juist achten, tenzij de betreffende balans volgens de principes der organische balansleer zou zijn opgesteld, welke principes echter in de praktijk uiterst moeilijk zijn toe te passen. Daar waar de balans op goudbasis of op grondslag van een anderen idealen waardemeter is opgesteld, zal de omrekening tegen partiteit moeten geschieden. Is noch het een, noch het ander het geval, dan kan de wisselkoers alleen dienst doen voor die activa en passiva, die door valutadepreciatie in innerlijke waarde dalen, maar niet voor de overige balanscomponenten. Voor vaste goederen b.v. zal men moeten uitgaan van den wisselkoers bij aankoop of van een gemiddelden koers tijdens den stichtingsduur. Ik wil nog niet eens spreken van den invloed van het omrekenen tegen wisselkoers op balansdatum, indien de dochtermaatschappij aandeelen in het kapitaal der moedermaatschappij zou bezitten.

Wel wijst de heer Polak er bij de bespreking van de resultatenrekeningen op, dat winstcorrecties bij gedeprecieerde valuta's noodig kunnen zijn, maar geeft daarbij niet aan, hoe deze correcties in de balans tot uitdrukking zullen moeten komen.

Verder is het mij opgevallen, dat niet gehandeld wordt over de mogelijkheden, waartoe het uitgeven van obligaties aanleiding kan geven. De navolgende gevallen kunnen zich voordoen:

1. De holding heeft een obligatieleening geplaatst bij het publiek.
2. De holding heeft een obligatieleening geplaatst gedeeltelijk bij het publiek, gedeeltelijk bij onderhoorigheden.
3. De holding heeft een obligatieleening geplaatst bij onderhoorige ondernemingen alleen.

Dezelfde drie gevallen doen zich ook voor ten aanzien van de dochtermaatschappijen. Is de leening bij het publiek geplaatst, dan is aan te nemen, dat daarmede een officieele noteering gepaard gaat. Hierbij wil ik, om misverstand te voorkomen, er de aandacht op vestigen, dat het plaatsen van obligaties bij gelieerde of geaffilieerde ondernemingen in wezen in strijd is met het karakter van de holding. Men moet er echter rekening mede houden, dat de moedermaatschappij op deze wijze het niet slagen van een emissie kan camoufleeren. In de gevallen, waarin zich geen gemengde verhouding voordoet, zal de waardeering geen moeilijkheden opleveren. Het ligt voor de hand, dat alsdan de parikoers gebezigd zal worden, eventueel met omrekening tegen wisselkoers per balansdatum, tenzij de aandeelen der uitgevende vennootschap een negatieve intrinsieke waarde hebben, in welk geval afschrijving noodig zal zijn. Dit geeft aan, dat er nog wel andere dan juridische bezwaren tegen de geamalgeerde balans zijn aan te voeren, want bij vermenging kan men er zoo licht toe overgaan, om te trachten, de onvolwaardigheid te verbergen.

Anders is het ten opzichte van de waardeering, indien de obligaties zich ten deele bevinden in handen van het publiek en voor het andere deel in eigen handen zijn, hetzij als actief bij de holding, hetzij als bezitting bij een of meer dochterinstellingen.

De fictie, dat de holding met haar onderhoorigheden als een geheel kan worden beschouwd, leidt er toe, ook in dit geval het bezit tegen parikoers te waardeeren, ook al zou de beurskoers lager zijn. Aangezien deze handelwijze tot appreciatie zou leiden, zou de bezittende vennootschap een reserve kunnen vormen voor het verschil tusschen pari- en beurskoers, waarna voor de gecombineerde balans het bezit van het uitstaande bedrag in aftrek kan worden gebracht. In dit geval lijkt het mij echter beter, geen vermenging te doen plaats vinden, maar het bezit aan dergelijke obligaties als actief tegen beurskoers in de gecombineerde balans op te nemen, met dien verstande, dat uit de omschrijving de aard van dezen actiefpost zal moeten blijken, terwijl in het verslag een specificatie van dit bezit zal moeten voorkomen.

(Applaus).

De Voorzitter schorst te 4 uur n.m. de vergadering, onder mededeeling, dat er een pauze van ca. een kwartier zal worden gehouden.

Nadat de vergadering te 4.20 n.m. is heropend, is het woord aan den heer Drs. A. Mey.

De heer Drs. A. MEY:

Mijnheer de Voorzitter, Geachte dames en heeren,

In de eerste plaats mag ik mij, bij de heropening van het debat,

wel aansluiten bij de woorden van waardeering, die voorgaande debaters hebben uitgesproken. Dit legt mij tevens de verplichting op, mijn excuses te maken voor het feit, dat ik uit het vele, dat collega Polak ons heeft geboden, slechts één punt in debat kan brengen, een punt, dat alleen betrekking heeft op zijn laatste stelling.

In die laatste stelling poneert collega Polak de wenschelijkheid, dat de accountant van de holding company tevens de volledige contrôle zal uitoefenen bij alle onderhoorige instellingen. Daartegenover staan dan de gevallen, dat de contrôle door andere accountants of door een eigen contrôle-afdeeling wordt uitgeoefend. De heer Polak acht dit toelaatbaar, maar den eersten vorm acht hij wenschelijker. Nu is mij uit het praeadvies niet gebleken, waarin die meerdere gewenschtheid bestaat. Volgens den draad van het betoog zou ik moeten aannemen, dat hij van meening is, dat de accountant der holding company in dat geval beter de verantwoordelijkheid kan dragen. Collega Polak gaat in zijn praeadvies zoo ver, dat hij het controleeren met eigen assistenten het ideaal noemt, maar hij geeft niet aan, waarom het zelfstandig controleeren van de dochtermaatschappijen uitgaat boven de werkwijze, die hij zelf op pag. 47—50 van zijn inleiding geeft, nl. die, waarbij de accountant der holding company voor de contrôle der dochterondernemingen steunt op het werk, door een collega-public accountant of door een eigen accountantsafdeeling verricht.

Hij stelt, dat men dit doen kan, wanneer de accountant van de holding company de contrôle-plannen opstelt. Liever zou ik willen lezen — maar daartegen zal collega Polak geen bezwaar hebben — indien hij over de opstelling der contrôleplannen overleg pleegt en de uitwerking daarvan nagaat. Ik ben van meening, dat hij in de bekwaamheid van den betrokken collega een steun vindt voor dit werk. Collega Polak zegt hetzelfde. Collega Polak komt op pag. 47 ook tot de conclusie:

> „Op deze wijze moet worden bereikt, dat de accountant „der holding company feitelijk ..... de leiding van de contrôle „in handen heeft ....."

Waarom wordt deze werkwijze dan gesteld tegenover een ideaal, nl. dat de accountant der holding company het werk door eigen assistenten laat doen; er is geen principieel verschil vooral niet, wanneer men in aanmerking neemt, dat het beoordeelingswerk toch door den accountant der holding company moet worden verricht, ongeacht, of de contrôle geschiedt door een public accountant ter plaatse, waar de dochteronderneming is gevestigd of door een interne accountants-afdeeling van die dochteronderneming? Het dienstverband zou een verschil kunnen maken en van zeer bevoegde zijde is wel eens gezegd, dat dit verschil zeer belangrijk is. Collega Polak schijnt dit ook te meenen, althans behoudens den eisch van het lidmaatschap eener erkende accountantsvereeniging wil hij invloed oefenen op de personeelbezetting van de interne contrôleafdeeling. Ik voor mij meen, dat de sancties van de rechtsinstanties onzer vakvereenigingen krachtiger zijn. Ik ontmoet hier ook collega Polak, die op pag. 47 van zijn inleiding in de Raden van Tucht en Discipline een waarborg vindt voor den externen accountant ten aanzien van de uitvoering der contrôle door den leider van de interne contrôle-afdeeling. Indien hij erkent, dat een disqualificatie als vakman, die uit een strijd met den externen accountant omtrent de een of andere principieele zaak, de balanspublicatie betreffende, zou kunnen voortvloeien, den internen accountant in zijn positie zeer zou schaden, dan vraag ik mij af: waarom is dan nog een bemoeienis met de personeelbezetting noodig? Als het alleen gaat om de lagere medewerkers, dan geloof ik, dat men dit kan overlaten aan den leider der interne contrôleafdeeling.

Ik kom dus tot twee vragen:

1. Waarom is het meest voorkomende en normale geval, nl. samenwerking van den accountant, die de concern-balans moet teekenen, met een buitenlandsche collega of een eigen contrôleafdeeling, gesteld tegenover het ideaal: alles doen met eigen assistenten, wanneer men toegeeft, dat in beide gevallen hetzelfde effect kan worden bereikt en dezelfde verantwoordelijkheid kan worden gedragen?
2. Waarom is een bindend advies inzake benoeming en ontslag ter aanzien van de personeelbezetting der contrôle-afdeeling noodig, wanneer men den waarborg erkent, die in de sanctie der beroepsinstanties is gelegen?

(Applaus).

De heer R. VAN DER PLOEG:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en heeren,

Indien ik ook begin met hulde te brengen aan onzen collega Polak dan doe ik dat niet, omdat het gebruikelijk is, maar om werkelijk uitdrukking te geven aan mijn waardeering voor hetgeen hij heeft samengesteld.

Hetgeen ik te zeggen heb betreft slechts een paar punten en is niet veel, maar ik wensch de opmerkingen toch gaarne in deze vergadering te maken. Het gaat hierom:

De heer Polak heeft in zijn inleiding gesproken over een vroegere opvatting ten aanzien van de holding companies. Dat zou dan zijn de „zuivere" holding company. In de rest van zijn betoog — en de meeste debaters hebben die opvatting gevolgd — is feitelijk meer de holding company naar voren gekomen, die tevens „working company" is. Nu begrijp ik wel, dat deze vorm, zooals de inleider ook heeft gezegd, bij de tegenwoordige constellatie veelvuldig voorkomt, maar ik geloof toch, dat wij in Nederland — om maar bij ons eigen land te blijven — nog eenige zuivere holding companies hebben, die dus wel afzonderlijk mogen worden bekeken. Immers als ik het juist zie, dan geloof ik, dat bij de verslaglegging en bij de waardeering van het aandeelenbezit van de zuivere holding company gemakkelijk een andere maatstaf kan worden aangelegd, waardoor het publiek beter kan worden ingelicht en de zaak eenvoudiger wordt. Ik bedoel het volgende: Als voorbeeld van een zuivere holding company zou ik willen noemen de U allen natuurlijk bekende Nederlandsche Scheepvaart Unie, een maatschappij, die aandeelen van drie andere maatschappijen omwisselt tegen haar eigen aandeelen. De aandeelen dezer drie maatschappijen zijn ook aan de beurs genoteerd. In dat geval is het, geloof ik, niet de bedoeling, althans niet gewenscht, een balans samen te stellen, die èn de holding com-

pany èn de onderhoorigen omvat. Immers, de balans van de holding company bevat in het geheel geen activa en passiva, die met het werk als zoodanig iets te maken hebben. Ik geloof, dat men er in dat geval beter mee kan volstaan, naast de balans van de holding company een toelichtenden staat te geven, die dan een soort van geconsolideerde balans is en waarbij men rekening houdt met het percentage aan aandeelen, dat de holding company bezit. Ik geloof, dat dit voldoende is, vooral als het dergelijke maatschappijen geldt, waar concurrentievrees uitgesloten is en bovendien het nominale bedrag der in het bezit der holding company zijnde aandeelen bekend is en de accountant en het publiek een behoorlijk inzicht in de zaak hebben.

Het andere punt, dat ik voor dezelfde soort van maatschappijen naar voren zou willen brengen, is de waardeering der aandeelen, speciaal, als de kostprijs is betaald met aandeelen in de holding company. Ik geloof, dat het in dit geval inderdaad het best is, de aandeelen dan à pari op te nemen. Immers, zou men dan den koers berekenen en dus bij de holding company een balans met een reserve verkrijgen, dan zou de volgende, eigenaardige toestand ontstaan: De holding company zou een reserve hebben en de dochteronderneming eveneens, maar de ééne reserve zou feitelijk uit de andere zijn ontstaan. Ik geloof, dat daaruit eenig misverstand zou kunnen ontstaan en ik zou zelfs willen vragen, of in verband met hetgeen wijlen Prof. De Jongh indertijd noemde het „intertabulair evenwicht", het zelfs niet gewenscht zou zijn om de aandeelen in de maatschappijen, die men heeft, à pari op te nemen. Naar mijn meening komt er bij een zuivere holding company geen nieuw economisch object in de wereld. Wat er is, blijft bestaan en er ontstaat alleen een samentrekking in een holding company.

(Applaus).

De heer Mr. J. P. DE KORTE:

Mijnheer de Voorzitter, Geachte aanwezigen,

Het is ten zeerste toe te juichen, dat het Bestuur, in overleg met den bekwamen inleider, den heer Polak, besloten heeft, op dezen Accountantsdag het probleem van de verslaglegging door holding companies te bespreken. Dit onderwerp toch staat in het brandpunt der internationale belangstelling. Het wordt niet alleen op het vasteland van Europa en in Engeland behandeld, maar sedert meer dan 30 jaar vormt het in Amerika een onderwerp in de literatuur.

Wat is nu de oorzaak van deze groote belangstelling voor dit onderwerp, welke uit die omvangrijke literatuur blijkt? Dat is, Mijnheer de Voorzitter, de behoefte aan een duidelijk inzicht in de financieele positie en in de resultaten van de holding company in haar geheel. De tot op heden op het vasteland gebruikelijke wijze van publicatie, nl. het opnemen van de belangen bij dochterondernemingen in de balans der holding company in één post: ‚deelname in andere ondernemingen" blijkt in de praktijk niet te voldoen. Dat blijkt zoowel uit de verslagen der algemeene vergaderingen van aandeelhouders, waarin men telkens vragen om inlichtingen over dezen post terugvindt als uit de kritieken in de financieele pers, die zeer vaak volkomen gerechtvaardigd zijn.

Wat ziet men bij dezen publicatievorm? Dat groote belangen in andere ondernemingen in één post op de balans voorkomen. Deze post is als het ware de schakel tot de volledige openbaarmaking van de positie van de onderneming in haar geheel. Bij dezen publicatievorm wordt geen inzicht gegeven in het totaal van de schulden der onderneming en in het karakter en de bedragen van de diverse activa van de dochterondernemingen. Er wordt ook geen inzicht gegeven in het totaal van de reserves der dochterondernemingen, noch omtrent de vraag, of er op de balans der dochterondernemingen een post goodwill voorkomt en hoe groot die is. Ook zien wij bij dezen publicatievorm niet, hoe groot de toename of afname is geweest van het totale vermogen der dochterondernemingen, omdat niet alle winsten of verliezen van de dochteronderneming worden overgebracht naar de balans der moedermaatschappij.

Aan deze behoefte aan meerdere publicatie voldoet m.i. het beste de geconsolideerde balans en verlies- en winstrekening of, zooals het in de buitenlandsche literatuur veelal wordt genoemd, het „consolidated financial statement". Aldus vindt men het veelal genoemd in de Amerikaansche literatuur.

Het spreekt van zelf, dat de techniek van de publicatie van het consolidated financial statement haar speciale moeilijkheden heeft. Daar komen bijzondere punten naar voren, die wel eenig overleg vereischen, b.v. ten aanzien van de belangen van derden-aandeelhouders. Dit punt is door den heer Polak in zijn referaat op een wijze opgelost, waarmede ik mij volkomen kan vereenigen door nl. op de balans afzonderlijk op te nemen het aandeelenbezit van derden, vermeerderd of verminderd met een evenredig aandeel in de reserve resp. verliessaldo. Dit is m.i. de juiste publicatiemethode die in de Amerikaansche literatuur ook algemeen wordt gevolgd. Evenwel ziet men al te zeer, dat bij de bespreking van dit onderwerp punten ter sprake worden gebracht, die feitelijk niets te maken hebben met de techniek van het consolidated financial statement. Dit is mij ook opgevallen in het referaat van den heer Polak. Hierbij denk ik aan een van zijn stellingen en wel stelling 4. De schrijver zegt daar:

> „.....
> „c. een splitsing in de consolidated balance sheet van de „bedragen, die vrij en die niet vrij kunnen worden getrans„fereerd."

Hierbij is gedacht aan den toestand in het buitenland, waar b.v. uit Duitschland en Oostenrijk geen bedragen naar Nederland kunnen worden overgemaakt. Het is een zeer juiste gedachte, dat men dit tot uitdrukking moet laten komen in de balans, maar dat is niet een probleem, dat zich alleen bij de consolidated balance sheet voordoet. Het doet zich bij elke balans voor. Men ziet het b.v. bij bankbalansen. Het is een punt, dat wij, accountants, bij elke publicatie in het oeg moeten houden en het is m.i. dan ook niet een probleem, dat afzonderlijk zal moeten worden behandeld bij het consolidated financial statement.

Een ander punt, dat ook geen verband houdt met de techniek van de publicatie van het consolidated financial statement, vindt men op pag. 20 en 22 onder het hoofdstuk: „De verslaglegging in

de praktijk." Hier heeft de heer Polak in zijn referaat eenige punten naar voren gebracht, die volgens hem in acht genomen moeten worden bij het samenstellen van een dergelijke verzamelbalans. Ik wil hiervan de meest markante posten noemen:

Onder 3e. zegt hij:

„De waardeeringsmethoden voor de diverse activa en pas-
„siva moeten gelijk zijn."

En onder 4e.:

„De winsten, door onderhoorige vennootschappen ge-
„maakt bij den verkoop van goederen aan andere onderhoo-
„rige vennootschappen, voor zoover die goederen nog niet
„zijn verkocht, moeten worden gereserveerd."

Dit zijn opmerkingen, die op zichzelf volkomen juist zijn, maar het is m.i. niet juist, deze punten speciaal ter sprake te brengen, wanneer men de techniek van het consolidated financial statement behandelt. Deze vereischten zullen m.i. evengoed in acht genomen moeten worden, wanneer men niet overgaat tot de samenstelling van een geconsolideerde balans. Deze zullen m.i. altijd in aanmerking genomen moeten worden. Het is dan ook onjuist den indruk te vestigen, alsof deze punten in het bijzonder de techniek van het consolidated financial statement gelden.

Ik wil nog een onderwerp ter sprake brengen, dat de heer Polak in zijn referaat heeft vermeld. Het betreft nl. de vraag: Wanneer moet men een dochteronderneming opnemen in de geconsolideerde balans, m.a.w. waar ligt de grens, waarbij men daartoe moet overgaan? De heer Polak zegt, dat in Amerika als grens wordt gesteld 75 % van het aandeelenbezit. Bij de bestudeering der Amerikaansche literatuur heb ik een van de laatste geschriften van Walter A. Staub gelezen, bekend publicist op dit terrein. Deze komt tot de volgende conclusie: Men kan aannemen, dat, wanneer een onderneming 75 % of meer aandeelen bezit in een onderneming, deze in de consolidated statement wordt opgenomen. Het is evenwel mogelijk, dat in de praktijk zelfs een onderneming, waarvan men 100 % der aandeelen bezit, niet wordt opgenomen in de consolidated statement, b.v. wanneer een groot automobielconcern een acceptance bank aan zich verbonden heeft. Het zal de cijfers van de balans dezer bank dan niet in de geconsolideerde balans opnemen, omdat men dan volkomen ongelijksoortige cijfers zou bijeenvoegen.

Vervolgens zegt Staub, dat, wanneer een onderneming 50 % tot 75 % van de aandeelen eener onderneming bezit, men haar balans in de geconsolideerde balans zal opnemen, wanneer daartoe termen aanwezig zijn. Bezit zij minder dan 50 %, dan moet men daartoe alleen bij uiterste noodzaak overgaan. Dit zal het geval kunnen zijn, als de onderlinge verhouding zoo intensief is, dat aangenomen kan worden, dat de bedoelde onderneming een dochtermaatschappij is.

Ten slotte moet ik nog een opmerking maken naar aanleiding van hetgeen de heer Polak op pag. 15 zegt, luidend:

„In ons eigen land bestaan eveneens geen afzonderlijke
„bepalingen voor holding maatschappijen. In art. 42 van het
„W. v. K. wordt bepaald, dat naamlooze vennootschappen,
„die hun balans moeten publiceeren, „de deelnemingen in
„andere ondernemingen en de vorderingen op onderneming-
„gen, waarin is deelgenomen", als afzonderlijke posten die-
„nen te vermelden".

De heer Polak zegt dus, dat de Nederlandsche Wetgever niet aan de holding maatschappij heeft gedacht. Het tegendeel is echter waar; de Wetgever heeft daaraan wel gedacht. Toen de nieuwe Wet op de vennootschappen reeds aangenomen was, is in 1928 een commissie benoemd en naar aanleiding van het verslag dezer commissie is er een wijziging in de wet gebracht, waarbij de door den heer Polak genoemde bepaling daarin is opgenomen. In het verslag der genoemde commissie staat uitdrukkelijk vermeld, dat men die bepaling juist met het oog op de verhouding tusschen moeder- en dochtermaatschappij heeft opgenomen. Het is zeer juist gezien van den Wetgever, een dergelijk minimum te stellen, want tot dusverre was veelal de praktijk, dat men de deelnemingen in andere ondernemingen opnam onder effecten en de vorderingen op dochterondernemingen onder debiteuren, waardoor een volkomen onjuist inzicht in de positie van de onderneming werd verkregen. Voor die vennootschappen, waarvoor publicatie verplichtend is gesteld, heeft men nu dit voorschrift gegeven en de Minister van Justitie heeft in zijn Memorie van Antwoord gezegd, dat dit slechts minima zijn. De praktijk zal hierboven uit kunnen gaan.

(Applaus).

De heer KERSEN J. DE JONG:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en heeren,

Ik zou, om de keten te verbreken, kunnen afwijken van al mijn voorgangers en den inleider nu eens geen hulde brengen voor zijn inleiding — maar zóó ben ik niet! Ik doe het niet alleen voor den vorm, maar ook uit overtuiging. De inleider heeft het onderwerp inderdaad op buitengewone wijze behandeld.

Er is nog een andere reden om den inleider dank te zeggen, nl. omdat hij zooveel heeren in staat heeft gesteld, in debat te komen! (Gelach).

Om nu ter zake te komen, zou ik mij willen bepalen tot stelling 5, waarin de inleider als grondslag voor de waardeering den kostprijs als maximum aanneemt, maar dan verder feitelijk zegt, dat de balanswaarde in overeenstemming zou moeten zijn met de normale, toekomstige rendementsmogelijkheid van de deelnemingen tezamen, m.a.w. de rendementsmogelijkheid, ook van elke dochteronderneming afzonderlijk.

Nu is het met die dochtermaatschappijen een eigenaardig geval. Natuurlijke dochters komen éénmaal op een leeftijd, waarop zij een zelfstandig leven gaan leiden, maar deze „dochters" blijven immer en altijd afhankelijk van haar moeder en wel op de wijze ..... zooals U zich dat kunt voorstellen! (Gelach). Het geval ligt nl. aldus: De inleider zegt, dat het beheer der dochtermaatschappij van zelf sprekend wordt goedgekeurd door de holding company,

omdat deze de meerderheid der aandeelen in haar bezit heeft. Feitelijk keurt zij echter niet het beheer der dochtermaatschappij goed, maar haar eigen beheer, want het beheer der dochtermaatschappij wordt, althans in groote lijnen, gevoerd door de moedermaatschappij. Ik zeg dit alleen om de groote afhankelijkheid der dochtermaatschappij van de moedermaatschappij aan te geven. Daarmede hangt echter direct samen, dat de winstmogelijkheid van de dochtermaatschappij geheel wordt beheerscht door de moedermaatschappij, die de grootte van haar winst of haar verlies feitelijk in handen heeft. Zij kan de winst vergrooten door b.v. de verrekenprijzen tusschen moeder en dochter anders te stellen. Zij kan de productie naar goedvinden concentreeren en ook kan zij, met het oog op de fiscale eischen in sommige landen, de prijzen wat lager stellen. Daarom zal m.i. een waardeering op basis van het rendement der dochteronderneming nooit een juiste basis kunnen vormen voor de waardeering van de aandeelen der dochtermaatschappij.

De geachte inleider heeft de verschillende wijzen van waardeering niet in een bepaalde volgorde genoemd, b.v. in een oplimmende reeks, zoodat dan aan het eind de waardeeringswijze zou komen, die hij voorstaat. De volgorde van den inleider aanhoudende, dan geloof ik, dat de aanschaffingsprijs niet de juiste waardeeringswijze kan zijn voor de aandeelen der dochtermaatschappij, omdat de aanschaffingsprijs dikwijls niet alleen uit de reëele waarde der activa bestaat, maar ook beïnvloed wordt door de lust en de politiek om de aandeelen te koopen, zoodat er dus een geheel andere factor wordt ingeschakeld, die in het geheel niet de beteekenis van goodwill behoeft te hebben, maar b.v. ook het karakter kan dragen van een betaling voor de uitschakeling der concurrentie. Op dezen grond geloof ik, dat de aanschaffingsprijs niet de juiste basis kan vormen.

Wat den officieelen beurskoers van de aandeelen der dochtermaatschappijen betreft, ik ben het geheel eens met de opmerking, dat officieele beurskoersen van dochtermaatschappijen sporadisch zijn. En zoo zij er al zijn, dan geloof ik zeker, dat zij heel oud zullen zijn, althans zoo oud als de voorwaarden der prijscourant in maximum toelaten.

Taxatie komt naar mijn meening ook niet in aanmerking, behalve wanneer — zooals tegenwoordig dikwijls gebeurt! — de dochtermaatschappij op springen staat en de holding maatschappij daarom de waarde der activa door taxatie wenscht te laten vaststellen, d.i. dus feitelijk op liquidatiebasis.

Ik voor mij geloof, dat de eenig juiste methode is, de aandeelen der dochtermaatschappij te waardeeren op hun intrinsieke waarde. Het verschil tusschen deze waarden aan het begin en aan het einde van het jaar vormt dan de winst of het verlies, door de dochtermaatschappij gemaakt, resp. geleden.

Een ander punt, dat ik nog genoteerd heb, betreft stelling 6, waar dat is een futiliteit. Ik geloof wel, dat de geachte inleider het op dat punt met mij eens zal zijn. Volgens stelling 6 moeten nl. de winstcijfers der dochterondernemingen in het winstcijfer der holding company worden verwerkt, indien alle aandeelen der dochterondernemingen in het bezit der holding company zijn. Letterlijk opgevat, zou dit in sommige gevallen niet opgaan. In het buitenland komt het nl. veel voor, dat de aandeelen in het bezit van b.v. 3 of 7 personen moeten zijn, zoodat zij dan formeel niet in handen van de moedermaatschappij zijn. Al zijn er echter maar 80 % in haar handen, dan moet de winst toch worden verwerkt, althans voor 8/10. Ik geloof wel, dat de stelling in dezen zin moet worden opgevat.

Stelling 4, sub c., luidt als volgt:

> „een splitsing in de consolidated balance sheet van de be-
> „dragen, die vrij en die niet vrij kunnen worden getransfe-
> „reerd."

Hiermede zal de inleider de bedragen bedoelen, die tengevolge van wettelijke bepalingen niet naar het land der moedermaatschappij kunnen worden overgebracht.

Mijnheer de Voorzitter,

Ik geloof, dat een andere splitsing van veel meer belang zou zijn. Geld b.v. van een Engelsche dochtermaatschappij kunnen wij wel transfereeren, maar wij zullen dat toch niet doen. Er worden alleen vrije gelden overgemaakt, geen vastgelegde gelden. Een splitsing in vrije en vastgelegde middelen van de dochteronderneming lijkt mij dus eerder gewenscht. Die zouden wij echter ook kunnen vinden door de desbetreffende bedragen op te tellen op de consolidated balance sheet.

Ten slotte wensch ik nog een vraag te stellen. (De andere punten waren trouwens ook vragen, al heb ik ze wat positiever gesteld).

Op welke wijze zou de inleider tewerk gaan, als de afsluitdata van alle dochtermaatschappijen — zij zijn niet alle op denzelfden datum geboren — niet samenvallen met den datum van afsluiting der moedermaatschappij? Hoe moet dan worden gehandeld met de winsten en verliezen van het dan loopende boekjaar?

Mijnheer de Voorzitter, hiermede dank ik U.

(Applaus).

De heer Mr. Dr. A. STERNHEIM:

Mijnheer de Voorzitter, Geachte vergadering,

Ik heb slechts een oogenblik Uw aandacht te vragen, nl. voor het volgende:

De lezing van den geachten inleider mag men op hoogen prijs stellen en met waardeering heb ik kennis genomen van zijn verschillende opvattingen.

In stelling 7 bespreekt hij de accountantscontrôle bij holding companies. Met deze stelling zal men zich in het algemeen kunnen vereenigen. Zij demonstreert eenigermate wat men zou kunnen noemen de moderne opvatting van de contrôle-taak bij groote ondernemingen.

Hoewel ik het dus met deze stelling in het algemeen eens kan zijn, heb ik toch bezwaar tegen enkele toelichtende opmerkingen op blz. 44. Daar doet de inleider het nl. voorkomen, alsof de vakliteratuur eigenlijk niet van zooveel belang is. Hij motiveert dit door aan te geven, dat hij niet uitsluitend voor vakmenschen spreekt en wil daarom niet ingaan op de literatuur die de ver-

schillen tusschen de z.g. Amsterdamsche en Rotterdamsche scholen behandelt. U vindt dat onderaan op deze pagina op één lijn gedrukt, maar desniettemin staan beide opvattingen nog niet op één lijn. Men moet dat niet onderschatten. Wetenschappelijk hebben dergelijke onderscheidingen geen belang maar de algemeene gedachte, die aan deze onderscheiding ten grondslag ligt, is van beteekenis. De Amsterdamsche school heeft dan iets voortgebracht, dat men hoog moet aanslaan.

Ik ben het tot mijn spijt evenmin eens met den geachten inleider, waar deze voor de Amsterdamsche school het alternatief stelt: de leer van het opgewekt vertrouwen of die van het technisch kunnen. Ik geloof, dat die twee sterk onderscheiden moeten worden. De vertrouwenstheorie is m.i. nog niet uitgewerkt en heeft nog niet van haar deugdelijkheid doen blijken, opdat zij op één lijn zou kunnen worden gesteld met die van het technisch-kunnen.

Derhalve zou ik den geachten inleider dit willen vragen: Is het werkelijk Uw bedoeling, de waardeering dezer onderscheiding naar de vakpers en de studievergaderingen te verwijzen? Is het juist, te zeggen: Laat die heeren maar een artikel schrijven en een lezing houden, maar wij, practici, gaan onzen eigen weg. Ik heb reden te vermoeden, dat de heer Polak, als leerling van de Amsterdamsche school, dit niet zoo meent. Wij moeten geen scheiding maken tusschen practici, die hun gang gaan en theoretici, die artikelen schrijven. Zoo is het ook niet. Theoretici zonder practische kennis zijn mij in ons vak niet bekend. Als de heer Polak de systematiseering der praktijk — wat onze theorie is — onderschat, hoe kan hij dan op pag. 49 zeggen, dat hij accoord gaat met de contrôle door een interne contrôle-afdeeling? Hoe zou de heer Polak als public accountant deze kennis kunnen hebben, als hij niet geschoold is ook in de details van het werk?

Dat is het eenige wat ik op deze interessante lezing heb aan te merken. Ik zou er echter voor willen waarschuwen, in onze kringen niet ten aanzien van onze taak zoodanig te propageeren, dat een zekere verslapping intreedt. Zooals de heer Polak de contrôle bij holding companies bedoelt, zooals het hier in het algemeen geformuleerd is, kan het geaccepteerd worden, maar het is ontegenzeggelijk een feit, dat hij het strijdpunt: hebben wij een eigen actie of niet, min of meer verdoezeld heeft. To be or not to be. Een eigen actie gevoel ik niet voldoende in hetgeen de geachte inleider schrijft omtrent de samenwerking met de interne contrôle. Hij kan hier niet verder gaan — ver genoeg echter om te teekenen? — dan te zeggen, dat hij de overtuiging heeft, dat hij zonder voorbehoud kan teekenen. Jaren lang hebben wij in ons vak gestreden tegen z.g. „overtuigingen". Wij wilden van overtuigingen komen tot vaste, objectieve normen en als wij nu weer terugdraaien door de normen te verzwakken om kracht te zoeken in overtuigingen, dan vrees ik, dat wij een reactie zouden krijgen, die het vak op het niveau waarop het gekomen is, onnoemelijk veel schade zou kunnen toebrengen.

(Applaus).

REPLIEK.

De heer L. POLAK:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en heeren,

Ik wil beginnen met U allen dank te zeggen voor Uw vriende lijke woorden.

Ik zal probeeren, niet spreker voor spreker te beantwoorder maar de onderwerpen, die zij hebben behandeld, samen te vatter

Ik zou willen beginnen met hetgeen de heer De Blaey heeft ge zegd. Hij zegt, dat ik geen notitie heb genomen van de organisatie Er is een productie-organisatie, een verkooporganisatie, een finan cieringsorganisatie enz. Moet het verschil daartusschen niet op d een of andere wijze in de grondregelen van de verslaglegging tc uiting komen? Ik zou zeggen: als wij in de consolidated balanc sheet al die verschillende maatschappijen, die de diverse functie uitoefenen, consolideeren, daarbij de regels in acht nemend, die i in groote lijnen heb aangegeven, d.w.z. de onderlinge financieel verhoudingen uitschakelend, dan kan men alles wat de heer D Blaey in mijn inleiding heeft gemist, in de consolidated balanc sheet toch tot uiting brengen.

Verder hebben de heeren De Blaey en eenige anderen (o.a. d heer De Korte) de vraag behandeld, waar de grens ligt, d.w. wanneer er sprake is van een onderhoorige vennootschap. Ligt c grens bij 75 % of ligt zij bij 50 of bij 90 %? Ik heb de grens b 75 % aangenomen. In de eerste plaats geldt 75 % in de Engelsch literatuur ongeveer als norm. Op het Internationaal Congres London heeft een der Amerikaansche afgevaardigden medege deeld, dat de grens van onderhoorigheid daar oorspronkelijk wa gelegd bij 90 %, maar dat er juist enkele dagen vóór hij schee ging een vergadering met de belastingautoriteiten was gehoude en dat men toen in den Staat New-York, waar de groote mass der concerns is gevestigd, 75 % als norm heeft aangenomen. gevoel er veel voor, de grens bij 75 % te leggen, omdat, hoe lag men het percentage stelt, hoe grooter onder de passiva het bedra van het aandeel van derden-aandeelhouders wordt en hoe klein dit laatste is, hoe beter. Als er een groot belang is, dat onder c 75 % ligt, dan moet men dit laten blijken, door van de betrokke vennootschap de balans te publiceeren. Het is natuurlijk ee kwestie van opvatting, maar ik ben niet overtuigd, dat de grei onder 75 % moet liggen.

Ik heb verschillende opmerkingen gehoord, o.a. van de heere De Blaey, Pimentel en De Korte, over de waardeering van de aa deelen in de balans van de holding company. Zij allen zeggen: zou niet de aankoopwaarde nemen, daar heb ik niets aan; ik w de intrinsieke waarde aannemen. Ik geloof, dat het verschil, dat c heeren naar voren brengen, zeer miniem is, uiteindelijk geeft to het rendement den doorslag. De heer De Jong heeft mij aangeva len op de kwestie van het rendement, maar hij heeft, als ik he goed gevolgd heb, mijn stelling niet goed gelezen, want ik bedc het rendement van de aandeelen van de onderhoorige vennoc schappen tezamen, terwijl de heer De Jong sprak over het rend ment van de onderhoorige maatschappijen individueel. Als men c zaak zóó beschouwt, dan verkeert de holding company inderda

n de positie om b.v. door den verkoop of de productie bij een der onderhoorige maatschappijen weg te nemen, het rendement van lie onderhoorige maatschappij naar willekeur te beïnvloeden. Als nen echter het rendement van alle tezamen neemt, dan zal de winst op de productie, die bij de één is weggenomen, bij de ander weer verschijnen.

De heer DE JONG: Of bij de moedermaatschappij. Dat is juist iet verschil!

De heer POLAK:

Ik geloof niet, dat dit op zichzelf zulk een groot verschil vormt. De hoofdzaak is, dat de gezamenlijke winsten van alle dochterondernemingen, die getoond worden, een rendement geven op de balanswaarde der aandeelen.

De heer Pimentel heeft bezwaar gemaakt tegen den verzamelpost van goodwill, door mij vermeld bij de eerste methode van verslaglegging, bestaande uit een verzamelbalans der dochtermaatschappijen, die naast de balans van de holding maatschappij wordt overgelegd.

Ik gevoel dit bezwaar niet zoo sterk. Ik zeg in mijn inleiding, waaruit die bedragen ten slotte zijn samengesteld. Ik geloof niet, dat het noodig is, in den staat afzonderlijk te laten zien, waaruit iet surplus is samengesteld. Ik zie daarin, eerlijk gezegd, niet veel voordeel, want ik geloof, dat het weinig zou zeggen. De hoofdvraag is, of het bedrag, waarvoor de aandeelen in de onderhoorige maatschappijen op de balans der moedermaatschappij voorkomen, al dan niet gedekt is door de activa, verminderd met de passiva, die in den verzamelstaat der onderhoorige maatschappijen zijn opgevoerd. Als er een surplus is, dan kan het mij waarschijnlijk — althans op het eerste gezicht — weinig interesseeren, waaruit dat is samengesteld, zoomin als mij dat interesseert, wanneer er een tekort is. De hoofdzaak is, dat men laat zien, of er een surplus is of een tekort.

De heer Pimentel heeft ook gesproken over het onderbrengen van obligaties bij onderhoorige maatschappijen en de heer Abbema heeft dezelfde kwestie aangeroerd. Als er onderhoorige maatschappijen zijn, zeggen zij, die aandeelen of obligaties van de holding maatschappij bezitten, dan moet men deze afzonderlijk vermelden en wel tegen aankoopprijs of, als deze boven pari ligt, à pari. Is hij onder pari, dan moet men ze ook onder pari opnemen. Ik voor mij geloof niet, dat dit noodig is. Ik zie er in het geheel geen bezwaar tegen, de aandeelen tegen pari te verrekenen met het uitstaande aandeelenkapitaal en wat zij hooger of lager dan pari zijn, in de reserve te verwerken. Het eenige wat er tegen zou zijn bij de aandeelen en misschien ook bij de obligaties, is, dat men het bekende bedrag van het aandeelenkapitaal antast. Daarom is er m.i. iets voor te zeggen, ze à pari aan de lebetzijde der balans op te nemen en in het verslag op te geven, welke aandeelen in eigen bezit zijn. Dat het echter bezwaarlijk zou ijn, verschillen met den aankoopprijs in de reserve te verrekenen, ie ik niet in. Als een maatschappij werkelijk aandeelen onder pari eeft gekocht, dan beteekent dat een verkleining van het aandeelenkapitaal. Dan is de daardoor ontstane winst een reëele boekwinst, die m.i. in de reserve moet worden verwerkt.

Dat er, wat de geconsolideerde balans betreft, verschil zou zijn tusschen horinzontale en verticale expansie zie ik ook niet in. Ik zie niet, dat er hier een verschil bestaat.

De laatste opmerking van den heer Pimentel luidt: Ik zie U al een werkprogram sturen aan Lord Wm. Plender of Price, Waterhouse & Co. Dat kan men toch niet doen. Daarop komt zijn betoog neer. Men moet met die menschen praten, zegt hij en trachten, het met hen eens te worden. Dezelfde opmerking heb ik, naar ik meen, ook van een der andere debaters gehoord.

Ik zie daarin in het geheel geen bezwaar. Als ik als accountant van een holding company de volle verantwoordelijkheid op mij moet nemen en anderen voeren een deel van het werk uit, dan zie ik er in het geheel geen bezwaar in te zeggen: Ik zal bepalen, wat de omvang van het werk is en gij moogt het uitvoeren. Ik geloof ook niet, dat dit eenige moeilijkheid zou opleveren, ook niet bij groote buitenlandsche accountantsfirma's. In de praktijk heb ik daarvan nog nooit iets bemerkt. Het hangt natuurlijk af van de wijze, waarop men het schrijft, maar dat is ook alles. Ik zie er in het geheel geen bezwaar in, aan dergelijke firma's een behoorlijk werkprogram te doen toekomen.

De heer Van der Ploeg bracht een geval ter sprake als dat, hetwelk bij de Nederlandsche Scheepvaart Unie bestaat. Als ik hem goed begrepen heb, wil hij in dat geval de balansen van de onderhoorige maatschappijen overleggen en mededeelen, welk percentage aandeelen de holding company in elk daarvan bezit. Daarmede kan ik het eens zijn. Ik kan het echter niet met hem eens zijn, als hij bedoeld heeft, dat de balansen in percenten zouden moeten worden omgewerkt in een consolidated balance sheet, m.a.w. als de holding company 30 % van de aandeelen in den Rotterdamschen Lloyd zou hebben, zouden ook 30 % van de activa en passiva van den Rotterdamschen Lloyd moeten worden omgerekend. Ik geloof ook niet, dat de heer Van der Ploeg dit bedoeld heeft. Dat zou ik niet doen, want dan ontstaat de buitengewone moeilijkheid, dat het bedrag, waarvoor de onderhoorige maatschappijen bij de holding company debet of credit staan, ten slotte maar voor een percentage tot uitdrukking komt op de consolidated balance sheet en waar moet ik dan in de consolidated balance sheet naar toe met de overige 70 % van het voorschot?

De heer VAN DER PLOEG: Die blijven op de balans van de holding company staan. De consolidated balance sheet is alleen die van het bezit.

De heer POLAK:

Ik geloof niet, dat ik er veel voor zou gevoelen. Ik geloof, dat men op een dergelijke wijze niet het juiste belang, dat de onderhoorige maatschappijen in haar geheel hebben en het aandeel, dat de holding company daarin heeft, behoorlijk tot uitdrukking brengt.

Wat de waardeering betreft, de heer Van der Ploeg zou liever alle aandeelen à pari opnemen en het agio, dat de holding company maakt, niet tot uitdrukking laten komen, aangezien dat feitelijk gebaseerd is op het agio, dat in de onderhoorige maatschappij aan-

wezig is. Ik, zou hem willen antwoorden: Neen, zoo is het niet. Men kan uit de consolidated balance sheet den zuiveren toestand van het geheel overzien.

De heer De Korte merkt op, dat ik eenige regelen heb gegeven voor de consolidated balance sheet, maar dat die toch eigenlijk ook voor de andere methoden gelden. Inderdaad. Ik meende, dat dit ook in de inleiding vermeld stond, maar als dat niet het geval is, dan kan ik niet anders zeggen dan dat de heer De Korte volkomen gelijk heeft.

De heer De Korte zegt verder, dat ik de transferbetalingen speciaal als geval bij de holding companies heb behandeld, terwijl het geen speciaal punt van de holding company vormt. Het doet zich b.v. ook voor bij banken en andere groote instellingen; men denke aan Stillhalte-vorderingen, die de banken op Duitschland en Oostenrijk hebben.

Inderdaad is dat het geval, maar ik ben bij mijn inleiding uitgegaan van internationale holding companies en het is een feit, dat dergelijke zaken bij deze holding companies wel speciaal voorkomen. De heer De Korte heeft echter natuurlijk volkomen gelijk, als hij zegt, dat zij ook in gewone Nederlandsche balansen voorkomen.

De heer Kersen de Jong heeft gezegd: ik begrijp niet, waarom ge laat zien, wat wel en wat niet getransfereerd kan worden. Laat liever zien, wat vastgelegd is bij onderhoorige vennootschappen en wat bij onderhoorige vennootschappen vrij ligt.

Ik geloof niet, dat deze opmerking zal stand houden, als de heer Kersen de Jong daarover nadenkt, want in de consolidated balance sheet komt volkomen tot uitdrukking wat wel en wat niet is vastgelegd. Wat ik wil aangeven is uitsluitend een onderverdeeling van bedragen, die niet vastgelegd zijn. Wat vastgelegd is, zie ik uit de posten „fabrieken", „machines", „inrichtingen" enz. en de splitsing, die ik gegeven heb tusschen wat wel en wat niet getransfereerd kan worden, heeft alleen betrekking op hetgeen de heer Kersen de Jong zou noemen: niet vastgelegde bedragen.

Ten slotte kom ik tot enkele opmerkingen over de contrôle.

Tot den heer Sternheim zou ik willen zeggen: Dat uit mijn inleiding een zekere geringschatting zou blijken voor de theorie van ons vak, wijs ik verre van mij. Als het er werkelijk uit zou blijken, dan zou ik zeggen: meen dat niet, want het is mijn innige overtuiging, dat zonder de uitstekende opleiding, die wij genoten hebben, ons vak zeker niet de hoogte zou hebben bereikt, waarop het thans staat. Uit de zinnen, die hier neergeschreven zijn, zou ik zeer ongaarne de conclusie willen zien getrokken, dat ik een zekere geringschatting zou hebben voor de theorie van ons vak. Ik heb alleen dit willen zeggen: Er zijn natuurlijk zeer groote verschillen. Een Accountantsdag is ten slotte ten deele een propagandavergadering voor buitenstaanders en het zal op buitenstaanders een minder aangenamen indruk maken, als er groote, diepgaande verschillen naar voren komen en als zich daaruit discussies ontspinnen over inzichten, die zij niet kunnen volgen. Laten wij die dingen dus bewaren voor intern gebruik en laten wij hier zooveel mogelijk een algemeene lijn laten zien, zooals die op dit oogenblik in de beroepsuitoefening naar voren komt.

Ten slotte nog de heer Mey. Deze vraagt: Waarom maakt ge een tegenstelling? Gij zegt, dat de ideale toestand is: de contrôle zelf verrichten met eigen assistenten, maar anderzijds wilt ge genoegen nemen met het werk van andere public accountants of van een eigen contrôle-afdeeling.

Ik zou hem dit willen antwoorden: Inderdaad acht ik het beter en gewenschter, als de accountant der holding company de contrôle der onderhoorige maatschappijen zelf verricht, met eigen personeel teneinde een algemeene lijn in de uitoefening der contrôle te verzekeren. Ik zou mij echter met de andere methoden kunnen vereenigen, als het gebeurt op de wijze en met de zekerheid, die ik in mijn inleiding heb aangegeven.

Ik geloof, dat ik hiermede alle gemaakte opmerkingen heb beantwoord. Mocht ik een enkele onbeantwoord hebben gelaten, dan hoop ik, dat men mij dit niet kwalijk zal nemen.

Ik dank U allen voor Uw aandacht.

(Applaus).

De VOORZITTER:

Dames en heeren,

Ik geloof, namens U allen te spreken, wanneer ik den heer Polak nogmaals dank zeg voor zijn interessante inleiding en dien dank tevens uitstrek tot de debaters.

De heer Polak schijnt een oogenblik bevreesd te zijn geweest dat het op buitenstaanders een onaangenamen indruk zou maken als er op deze openbare vergadering gedebatteerd werd over kwesties betreffende de techniek der contrôle. Ik geloof, dat buitenstaanders, voor zoover aanwezig een buitengewoon aangenamen indruk van dit debat zullen hebben gekregen. Zij zullen hebben bemerkt dat onze debatten absoluut onpersoonlijk en wetenschappelijk worden gevoerd en uitsluitend gericht zijn op de verheffing van het beroep.

De wijze, waarop een debat wordt gevoerd, houdt echter steeds voor een groot deel verband met de inleiding en ik geloof, dat wij den heer Polak buitengewoon dankbaar kunnen zijn, dat hij ons het aanknoopingspunt voor de bespreking heeft gegeven en zijn meening zoo heeft gesteld, dat het gemakkelijk was, de verschilpunten die daaromtrent nog tusschen ons bestaan, tegenover elkaar te stellen. Ik hoop, dat wij weer een klein stapje nader zijn gekomen tot eenstemmigheid. Wij zijn in Den Haag bijeen, d.w.z. tusschen Amsterdam en Rotterdam, en ik hoop, dat hier althans eenigszins een compromis is gesloten tusschen de beroemde Amsterdamsche en Rotterdamsche school!

Ik dank U allen voor Uw aanwezigheid. Ik dank ook de heeren van de pers en onzen stenograaf voor het geduld, waarmede zij de verslagen hebben opgenomen en sluit hiermede den 24sten Accountantsdag.

De vergadering wordt te 5.25 n.m. gesloten.